

శాంసువద్వయం
 వైద్యుండ్రి వైద్యుడు
 ఒక పరిశీలనము

శ్రీమద్
 వైద్యుండ్రి
 వైద్యుండ్రి
 వైద్యుండ్రి

వైజయంతీ పితాసము

ఒక షరిశీలన

ర చ యి త

విద్వాన్

తిరుమల పెద్దింటి నరసింహాచార్యులు

శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారి

ఆర్థిక సహాయముతో ముద్రించబడినది.

Vaijayantyi Vilasamu Oka Pariseelana

By Tirumala Peddinti Narasimha Charyulu

ప్రథమ ముద్రణ:

ప్రచురణ-శ్రీకృష్ణ పుస్తకాలాసనము 15-0

1000 కాపీలు

(సంస్కృతమున రచయితవి)

ముఖచిత్రం

బాపు

ప్రతులకు

R VIJAYA LAKSHMI

B H P V E M High school

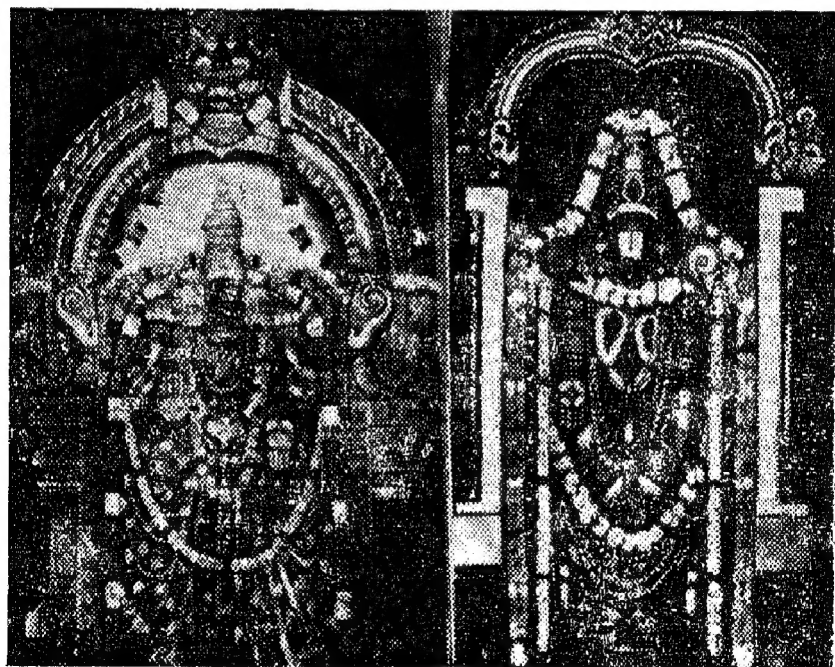
VISAKHAPATNAM-5300-0+2

గ్రంథముద్రణ
చరితాచార్యుల ప్రెస్
హనుమాల్ రోడ్డు
విశాఖపట్నం-1

*This Book is Published with the
Financial Assistance of
Tirumala Tirupathi Devasthanams
Under their Scheme Aid to Publish
Religious Books*

అంకితం

వినాపేంకటేశం ననాథో ననాథః
 సదాపేంకటేశం స్మరామిస్మరామి
 హరేపేంకటేశ ప్రసీదప్రసీదః
 ప్రియంపేంకటేశ ప్రయచ్ఛప్రయచ్ఛ!

శ్రీ పేంకటేశ్వరుని పాదపద్మములకు అంకితం

అభివందనములు

★ వే. శ్రీమాన్ శ్రీభాష్యం అప్పలాచార్యులు
సాహిత్య విద్యాప్రవీణ, వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ,
భాషాప్రవీణ *MA RTD*, సంస్కృతభాషావ్యాసముని .

శ్రీమాన్ తిరుమల పెద్దింటి నరసింహాచార్యులకు సాంప్రదించి
మైన విద్యాభ్యాసము చేసినవారు మొదట శ్రీ వైష్ణవ సమయానుసారము
గ దానివిధ ప్రబంధమును ఆగమమును కొంతవర కధికరించి, తరువాత
పాశ్చాత్య విద్యా పట్టభద్రులైరి స్వయంకృషితే *MA* పట్టమును పొంది
తైవనము చేసికొన్నారు దానిపై విమర్శనావాక్యసమును ప్రకటించి-*M Phil*
డిగ్రీ పొందవలెనని అలించి, మద్రాస్ విశ్వ విద్యాలయమున కొంపెనర్
LB శంకరరావు గారికి అంతే వానులై ఉచితార్థులైరి *M Phil* పట్టము
నటు శ్రీసారంగు తమ్మయ్య రచించిన 'పైజయంతీవిలాస' ప్రకటించి ముందు
వీరు పరిశోధించిరి. దానిపై వీరు వ్రాసిన సిద్ధాంత వ్యాసమునకు విశ్వవిద్యాలయమువారు
M Phil డిగ్రీని ప్రసాదించిరి ఆ వ్యాసమునే గ్రంథరూపముగా ముద్రించి,
లోకమునకందించు ప్రయత్నములో ఈ గ్రంథము వెలువరించుచున్నారు

శ్రీ వైష్ణవ సాంప్రదాయమున దక్షిణ దేశమున ఆళ్వార్లు భక్తిని,
ఉపనిషద్రహస్యములను సామాన్యులకందించిన మహనీయులు భగవదను
గ్రహమున మునిగినవారు ఆళ్వారులు, జన్మచేతగాని, విద్యచేతగాని ప్రవృత్త
ము చేతగాని గొప్ప వారిలై సాధనచేసి భగవదను గ్రహమును పొందినవారు
కారు ఆళ్వారులు వీరు పదిమంది వీరిలో ఒకరు అంత్యకులజాలు, మరియొకరు
మేల్చులు ఇంకొకరు హింసాప్రవృత్తిచే భగవద్భాగవత సేవను చేసినవారు,
వేరొకరు వేశ్యాలంటులైననూ, భగవదను గ్రహమును కోల్పోవనివారు.

అన్నిటికంటే నడవడి ప్రధానముని చెప్పుదురు అనడవడి లేక పోయిన
భగవదను గ్రహపాత్రులు కాజాలని 'కరోవనిషత్' పేర్కొనినది కాని భగ

శ్రీకృష్ణుడు “అసివేత్ సుదురాచారో భజతే మామనన్యభాక్-సాధు
 సేవ” అనినాడు అసూక్తికి నిదర్శనమే శ్రీ తొంగరడిహ్వాది యాత్వార్.
 శ్రీ రంగనాథ పాదార విందభజనమే పరయత్నముగ వారికి జన్మసిద్ధమై
 లభించినది.

శ్రీ రంగనాథ గుణగానమే వారికి తారకము శ్రీరంగ నాథ కైంకర్య
 మే వారికి పరమ పాపహర్త, సందనవనమును నిర్మించుకొని తోమాలలు
 కట్టి స్వామి కర్పించుటయే వీరి దినచర్య, వీరు పాడిన పాపహర్తగీతములు
 నేటికీని శ్రీవైష్ణవాలయము లో స్వామి సుప్రభాతగానముగా శిష్టులచే ఆదరించ
 బడు చున్నది. వీరు శ్రీరంగనాథునితవ్వ వేరొకదైవమును కీర్తించి ఎరుగరు
 మహాభక్తిభరితాంత లంగలగువారు వంచనము నెరుగరు కావున తోవల
 వేరొకభావముతో బాహ్యముగ భక్తి వైరాగ్యములను నటించుచూవచ్చిన
 దేవదేవీకి వారు వశమైనారు భాగవతురాలుగా ఆదరించినారు, ప్రేమించినా
 రు వారి ప్రేమమాయ యగనిది స్వామిని ప్రేమించిననూ ఆ ప్రేమకు
 ఒక హేతువుగాని ప్రయోజనముగాని యుండక, అవధులు లేక సాగుచుం
 డును ఎడటి వ్యక్తి హృదయములలో వంచన భావముండుటచే అదివారి
 భక్తికి ప్రతిబంధకమైనట్లు భాసించినది

ఎంత మహాపురుషులైనచూ వెన్నుకు వహ్ని సంబంధమునలె మనసును
 ద్రవింపజేయకతప్పదు బాహ్యముగ వేశ్యాంసగతిచే భంజిత కన్నట్టిననూ
 అంతరముగ సహజముగ భక్తిభావము అత్మను పదలక యుండి శ్రీరంగ
 నామ స్మరణమునగాని, శ్రీరంగనాథ కైంకర్యమున అనావరముగాని కలుగ
 లేదు ఇది చాలును భగవదనుగ్రహపాత్రత కల్గుటకు ఈ యాత్వారు సహ
 జముగ భగవద్భక్తి కలిగిన వారగుటచే తమ నడువడి భగవత్ప్రార్థికి
 సాధనమనిగాని, తమ విషయ లౌల్యము భగవన్నిగ్రహమునకు హేతువని
 గాని వారు భాగవతుని స్వామి సరమక్రపాఖ్యవై వారి మనసున కంటిన
 విషయన ఘదోషమును తానే జ్ఞానము చేసికొని మరల తన వానినిగా స్వీక
 రించినాడు జితేంద్రియత్వము మెదలుకొని ఎరమ భక్తిపరకు భగవాను
 డే యుపాయమని నమ్మినవారు యాత్వారులు తమ అనుష్ఠానముచే-తాము
 భగవంతుని పొందుదమనుకొనితమ శీల భగవంతుచే భగవంతునికి దూర
 మగుదమని భావించిన వారు కాదు స్వామియే వారికి యుపాయము,
 ఉపేయముకూడ

ఆళ్వారులు పరమభక్తులై యున్ననాడుకాని పరమరక్తులై యున్నవాడు కాని వారికి మోదములేదు. శోకములేదు. స్వామి శ్రీర-గనాథుడే వారిని చూచి పొంగినవాడు వారికై కృంగినవాడు. ఈ యాళ్వారుల చరిత్ర అనుష్ఠాన రహితమైనవారుకూడ భగవంతుడే తమకు సాధనమని, వాడే సాధ్యుని విశ్వసించినవారు, వీరి యనుష్ఠానముతో న బంధము లేకయే భగవంతుని హృది ఆనందింతురు అను రహస్యమును రోమునకు వెళ్ళుడించును.

శృంగారము పరమహేయముగా వర్ణింపబడినదని కొందరు యనుకొనవచ్చును. కవి వానిని అంత అశ్లేలుగా వర్ణించుట భగవానుని కృపాతిశయము ప్రకాశింపజేయుటకే. భగవన్నహిమ నెరుగనివారికి యదియొక వింతగ కన్పట్టును ఎరిగినవారికి “చిందరదిప్పొడి యాళ్వారులకంటె ఆరాధ్యులు ఉపాస్యులులేరు. మహావైష్ణవాగ్రీసరుడు శ్రీ సారంగు తమ్ము

వారి చరితమును శాశ్వతముగా రచించి తరించినాడు దానిపై విమర్శనావాసన ను వ్రాసి మా నరసింహాచార్యులుగారు తమ వైష్ణవతత్వమును సార్థకపరచుకొనినారు. యాళ్వారుల దివ్యానుగ్రహముచే యుత్తరోత్తరము దివ్యసూరి చరితములను తమ విమర్శక విషయముగ స్వీకరించి పట్టములతో, పద్యాలతో యతిశయమును పొందునట్లు ప్రీతింగనాథు డనుగ్రహించుగాక వీరు ద్వియురనామయత్వములతో, సుఖశాంతులతో వర్ధిల్లునట్లు శ్రీయః పతి శ్రీనివాసుడు నదా యనుగ్రహించుగాక,

ఇట్లు

శ్రీభాష్యం అప్పలాచార్యులు

ఆకాంక్ష

దక్షిణ దేశమున విప్రనారాయణుని చరితము తెలియని వారుండరు. వైజయంతి మాలాంశా సంభూతుడుగా పేరుగాంచిన ఈ భక్తకవి గాథనే వైజయంతి విలాస కావ్యముగ శ్రీ సారంగు తిమ్మయకవి వ్రాసాడు. జీవిత సంద్యలో 'తిరుప్పళ్ళి ఎళున్' అను మహత్తర శ్రీరంగకాయ సుప్రభాతమును 'తోండరదీప్పిడి, ఆవూరుగా శ్రీవైష్ణవ లోకమున ప్రసిద్ధి తెక్కిన ఈ భక్తాభామణి వెలయించి చరితార్థుడైనాడు

ఒకడశాబ్దము నుండి సహృదయ క్రియాశీల సభ్యులై మంచికవితలు వ్రాస్తున్న శ్రీ డి. పి. యన్ ఆచార్యులగారు వద్రాసు విశ్వవిద్యాలయము నుండి యం. ఫిల్ వట్టమును పొందుటకు వైజయంతి విలాస కావ్య పరిశీలన చేసి, ఈ పుస్తకమును వెలయిస్తున్నందుకు 'సహృదయ' విక్కిలి సంతోషిస్తున్నది. శ్రీ ఆచార్యులగారు మంచి చాటకర్త, కార్యకర్త, దైవభక్తి దేశభక్తి భావాల ఆవిష్కర్త కూడా కావడం మా 'సహృదయ' కు గర్వకారణం

ప్రవచన శిరోమణి, ఈభయ వేదాంత ప్రవర్తకులు శ్రీ యన్ శ్రీభాష్యం అప్పలాచార్య స్వామివారి అనుగ్రహ ఆభివందన శ్రీ చంద్రము సంతుకుప్ప ఉత్తమ ఉపాధ్యాయులు శ్రీనరసింహాచార్యులుగారికి మా సహృదయ సాహితీ సంస్కృతి కుటుంబము భుజాకాంక్షలు లందిస్తున్నది శ్రీ ఆచార్యులుగారిం కను సమాజ శ్రేయస్సును పెంపొందించే ఉత్తమగ్రంథములు వెలయించి చిరయశస్సు పొందగలరని మనసారా కోరుకుంటున్నాము

కృతజ్ఞతాంజలి

నేను M Ph I డిగ్రీ కొరకు ముందుగా ప్రెసిడెన్సీ కళాశాలలో వ్యాపార శ్రీ L B, శంకరరావుగార్ని కలిసినపుడు వారు వాత్సల్యంతో ఆఫీసులో పేరెన్నికగన్న 'తాండరడిప్పొడి యూనివర్సిటీ' అను నామాంతరముగల విప్రనారాయణుని కథాంశమైన ఈ వైజయంతీ విలాస గ్రంథమును సూచించి దీనిపై లఘు సిద్ధాంత వ్యాసమును వ్రాయమని తెల్పిరి అది నాకెంతో ముదావహమును కల్గించినది కేశవముగ్రంథమును సూచించుటయే గాక ఈ సిద్ధాంత వ్యాసము రూపొందించుటలో శ్రద్ధ వహించి గడుగడు ప్రోత్సహించిన మధురపులు ఆచార్య శ్రీ లింగంనేని జనవ శంకర రావుగార్ని యివే నా కృతజ్ఞతాంజలులు

నాకు నా కుటుంబమునకు సదా మంగళాశీర్షుల నొసగుచూ, ఈ సిద్ధాంత వ్యాసవిజయమున తగు సలహాల నొసంగుటయేగాక ఈ గ్రంథమునకు 'అభినవదశము' కూడా వ్రాసాదించిన శుభావ సరస్వతీ స్వరూపులు, ఈ వే! శ్రీమాన్ శ్రీభాష్యం అప్పలాచార్య స్వామి వారికి యే యనెక కృతదానోహములు

సదా నా యెడల సోదర వాత్సల్యము జూపుచూ వెన్నుతట్టి ప్రోత్సహించి ఉన్నత విద్యా మార్గమున నడిపించి సఫలీకృతుణ్ణి చేసిన సోదర కుల్యలు ఈ వే! శ్రీమాన్ S T. P. రామచంద్రాచార్యులగారికి వందన శతమర్పించుచున్నాము.

నేను M Phil డిగ్రీ పొందుటకు చుట్టులు, నా సిద్ధాంత వ్యాసము పుస్తక రూపము ధరించుటకు తగిన సూచనల నొసంగిన మిత్రులు డా॥ P. వేణుగోపాలరావుగార్ని, వారి సతీమణి జయిగారికి హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతలర్పించుచున్నాము

అన్ని విధములా, అన్ని వేళలా తగు సహాయము చేయుచు, సాహితీ వ్యాసంగమునందు నన్ను ముందుకు నడిపి చిన-పూజ్యులు 'సహృదయ సాహితీ' స్థాపకులు, అధ్యక్షులు శ్రీ చిత్రకవి ఆత్మేయగారికి, మరియు సహృదయ సాహితీ మిత్రులకు అక్షర సుమాంజలి ఘడిస్తున్నాము

మరియు పరిశోధన చేయుటకనుమతించిన మద్రాస్ విశ్వ విద్యాలయమువారికి, పెరిశెడెన్సి కళాశాల ప్రిన్సిపల్ గారికి తగిన సూచన లాసంగిన తెలుగు శాఖాధ్యక్షులు సాశ్వత కృష్ణమూర్తిగార్ని కృతజ్ఞతాఁజలులు

నా జీవిత భాగస్వామ్యమునందే గాక నా ఈ పురోగమనానికి అన్ని విధముల తన సంపూర్ణ సహకారము లందించుచున్న నా శ్రీమతి విజయ లక్ష్మికి-చిరంజీవులు - శ్రీధర్, శ్రీనివాసులకు హృదయపూర్వక ఆశీస్సుల సందించుచున్నాను

ఈ పుస్తకము నింత అందముగా తీర్చిదిద్దిన అలికా ఆర్టు పెన్స్ వాడికి,

అడిగిన వెంటనే హృద్యమంగా ముద్రిత్రం చేసి వంపిన శ్రీ బాపి గారికి కృతజ్ఞతలు

చివరిగా ఈ గ్రంథమును ముద్రించుటకు తగిన ఆర్థిక సహాయమొనరించిన రిరుమల తిరువతి దేవస్థానం కార్యవర్గ సభ్యులకు కృతజ్ఞతలు సమర్పిస్తున్నాము

శ్రీ శంకట నాయకానికివియే కోటి నమస్సులు

దైవస్తుతి

ఉ. వేదతలత స్థరించి యరవిందభవాండ చరాచరావలు
శ్చిత్రగతి న్నటించుటలు శిక్షయొనర్పంగ నూత్రధారుడై
మిత్ర శశాంక లోవసుడు మెప్పు ఐరాళికుశవృత్తిఁజెందు మా
నూత్రపత్నివే గవితచొప్పుడుఁగాత నిరంతరాయమై. 1-8

కా. శ్రీరంగకుచకుంభపాళి శిఖరీచిర్మండలిసీ దుగ్ధ పా
ధోరాశిన్ దులసివనంబునఁ ద్రిపాద్యూతిన్ బలెన్ మన్ననో
గారాప్తి న్నవీయించి నంనరణ దుఃఖంబు నివారింపుమో
శ్రీరంగేశ్వర! కాశ్యతక్రూరిశిరస్పింహపనాధీశ్వరా. 4-121

విజ్ఞాపనము

వైజయంతీ విలాసమునకుగల ప్రతులలో వావిళ్ళ రామస్వామి ఆంధ్రులను వారి వృత్తి, ఎమెట్కోవారి ప్రతిని, ఆధారముగ చేసికొని వరికోధన పొగినది లఘుసిద్ధాంత గ్రంథమునందు వావిళ్ళవారి వద్యసంఖ్యాక్రమమే పొడింపబడినదని విన్నవము.

లఘుసిద్ధాంత వ్యాసరచనలో నెడనెడ అనవరమగు తావుల వివరించి తెలియుట జరిగినది ఇదాహ్వాత పద్యములందు తప్ప తక్కినచోట్ల ఆర్థబిందువు నూచితివబడలేదు మరియు సొదు కకట రేఖల భేదము గమనింపబడలేదని విజ్ఞాపనము. అలవాటు బలిమిచే నక్కడైత నీది పొడింపబడిన మన్ననకు పాత్రుడను.

లఘుసిద్ధాంత వ్యాసరచన ఐవయు క్తమైన గ్రంథరచయితల పేర్లు అశారాది క్రమమున నీయబడినది, అవి ప్రసిద్ధములైనవి కావున ప్రచురణ కర్త సుపత్పరము ఇశ్వాదులు త్యక్తములని విన్నవించుచున్నాడను.

విలుధాశికి వివర్యాంజలి.

ఉపయుక్త గ్రంథ రచయితల సూచి

అనంతామాత్యుడు
అప్పకవి
అప్పారావు, పి. ఎస్.ఆర్
ఆరుద్ర
ఇనాకె, కొలకలూరి
ఎర్రన
గోపరాజు, కొత్తవి
చిన్నయసూరి, పరవస్తు
జక్కన
తిక్కన
దండి
దుర్గయ్య, పల్ల
దొరసామిశర్మ, రావూరి
ధనంజయుడు
నన్నయ
నన్నెచోడుడు
నాగయ్య, జి
పెద్దన, అల్ల సాని
పెద్దన, చిన్నకోట
కోతన
భట్టమూర్తి
భరతుడు
భాస్కరుడు, హుళక్కి
మల్లన, చదలువాడ
మాధవరాయశర్మ
రంగాచార్యులు, చెలమచర్ల
రామయ్యవంతులు, జయంతి
రామశాస్త్రి అండు నమ్మ వావిళ్ళ

ఛందోదర్పణము
అత్తుకవీయము
తెలుగు నాటక విశాసము
నమగ్రాంధ్రసాహిత్యం సం-8
తెలుగు వ్యాసపరిణామం
హరివంశము
సింహాసనద్వాత్రింశిక
బాలవ్యాకరణము
విక్రమార్కచరిత్రము
ఆంధ్రమహాభారతము
కావ్యదర్శమ్
సాహిత్యవాల్మీకి భృషము-వ్యాసము
అప్పకవీయభావప్రకాశిక
దశరూపకమ్
ఆంధ్రమహాభారతము
కుమారసంభవము
తెలుగు సాహిత్య సమీక్ష
మనుచరిత్రము
కావ్యాలంకార చూడామణి
ఆంధ్రమహాభాగవతము
కావ్యాలంకారసంగ్రహము
నాట్యశాస్త్రమ్
భాస్కరరామాయణము
విప్రనారాయణ చరిత్ర
ఆంధ్రమహాభారతము-ఛందశిల్పము
ఆంధ్రవితావరుద్ర యశోభూషణము
సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు
వైజయంతీవిలాస భూమిక

లక్షీకాంతం, పింగళి
 లక్షీరంజనం, అంతవిల్లి
 లింగయశూరి
 విద్యానాథుడు
 విశ్వనాథుడు
 వేంకటరమణాచార్యులు మేడేపల్లి
 వేంకటరమణయ్య, - బులుసు
 వేంకటరామశాస్త్రి, పేదం
 వేంకటరావు, కవికొండల
 వేంకటరావు, నిడుదవోలు
 శేషయ్య, చాగంటి
 శ్రీనాథుడు
 శ్రీ స్వామీశ్వరశంకరస్వామి -
 సీతారామాచార్యులు, బహుజనపల్లి
 సుబ్బారాయుడు, మహాకాశీ
 సుబ్బారావు, వావిలికొలను
 సూరకవి, అడిదము
 సూర్యనారాయణశాస్త్రి, పన్నిధానం
 సోమన కాచన

ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర
 ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర పంగ్రహము
 గురుబాఅప్పబోధక
 వ్యతాపరుద్రీయమే
 సాహిత్యదర్పణమ్
 ఆముక్తమాల్యద - ఈబోధాతము
 ఆంధ్రకవి పుస్తకతి
 ఆంధ్రసాహిత్య దర్పణము
 తెనుగుకైతి
 విప్రనారాయణచరిత్ర - ద్వితీయపీఠిక
 ఆంధ్రకవితరంగిణి సం 8, 10.
 కాశీఖండము
 వై జయంతీవిలాసవ్యవేసిక
 పౌఢవ్యాకరణము, శబ్దరత్నాకరము
 శబ్దార్థపండిక
 సులభవ్యాకరణము
 ఆంధ్రపంచాంగిలోకము
 సూర్యనారాయణశాస్త్రి, పన్నిధానం కావ్యాలంకార పంగ్రహవ్యాఖ్యానము
 సోమన కాచన ఈ త్తరహరివంశము

సం కీత వివరణము

అ
అద్భుత
అ
అదా
క
కారక
క్రియ
చ
చ. అ
తత్పమ
తద్భుత
తప్. అ
ద్వి. అ
పు
ప్ర. అ
ప్రాధ
బాల
మ
మొ
ర
లి. త్ప
లి. అ
శబ్ద
శబ్ద
సంకీర్ణ
సమాస
స

అనుబంధ
అద్భుత పరిచ్ఛేదము
అత్పరమా
అదాహరణము
కందము
కారకపరిచ్ఛేదము
క్రియపరిచ్ఛేదము
చంపకమాల
చతుర్థాశ్వాసము
తత్పమ పరిచ్ఛేదము
తద్భుత పరిచ్ఛేదము
తప్తీయాశ్వాసము
ద్వితీయాశ్వాసము
పుట
ప్రథమాశ్వాసము
ప్రాధవ్యాకరణము
బాలభాగరణము
మత్తేభము
మొత్తము
వచనము
విశేషవృత్తము
వివరణారాధనా పరిచ్ఛేదము
శబ్దపరిచ్ఛేదము
శార్దూలము
సంకీర్ణపరిచ్ఛేదము
సమాసపరిచ్ఛేదము
సేవదత్తము

ప్రస్తావన

ద్రావిడ దేశమునందు వైష్ణవ మతవ్యవహార గావించిన వారిలో ముప్రసిద్ధులైన వారు వన్నిద్ధరాళ్వారులు. వన్నిద్ధరాళ్వారుల కాలవిషయమున భేదాభిప్రాయములు గలవు. క్రీస్తుశకము 2-8 శతాబ్దముల మధ్యకాలము నందలి వారను నభిప్రాయము సర్వజనపమ్మోదమైనది ఈ వన్నిద్ధరాళ్వారులను కాలమునుబట్టి మూడురకములుగా పేర్కొనుచున్నారు 1. పూర్వ కాలికులు 2. మధ్యకాలికులు 3. అర్వాచీనులు 'భక్తాంఘ్రిరేధువు'గా సంస్కృత భాషయందు పేర్కొనబడుచున్న ఈ ఆళ్వారు అర్వాచీనుడుగా పరిగణింపబడుచున్నాడు భక్తాంఘ్రిరేణుషను తమిళమునున్న 'తొండరడిప్పొడి' 'అన్నర్తాళీతూతి' యనియు పిలుతురు. ఈ తొండరడిప్పొడినే మనవారు విప్రనారాయణుడందురు ఇతడు మార్గశిర (మార్గశీ) మాసమునందు జ్యేష్ఠా నక్షత్రము (కేర్తి)లో జన్మించినాడు. ఇతని జన్మస్థలము కుంభకోణ సమీపస్థమైన 'తిరుమండంగుడి' గ్రామమందురు వైజయంతీ విలాసమునందు గాగ్రముము 'మండగుడి'గ పేర్కొనబడినది.

విప్రనారాయణుడు హరివనమాల లేక వైజయంతి మాలాంశ సంఖ్యా తుడుగా చెప్పబడు చున్నాడు అందువలననే సారంగు తమ్మయ్య తన కావ్యమునకు వైజయంతీ విలాసముని పేరిడినాడు విప్రనారాయణుడు శ్రీరంగము నందలి రంగకాయినే కాని అన్యదైవమును, అన్యస్థలము నందలి శ్రీహరిని గాని యెల్లడు కావనతన మంగళాశాసన స్థలము శ్రీరంగము మాత్రమే అందువలన నీ భక్తికి పరమైకాంతికమని కీర్తి విప్రనారాయణుడు తమిళ భాషలో 'తిరుమాలై' [శ్రీమాల] అను పృబంధమును 45 పాశురములలో విరచించినెను అంతియేగాక 'తిరుప్పల్లి ఎఱుచ్చి' [సుప్రభాతము] అను గీతమును రచించిన పన్నిద్దకవి ఈ విప్రనారాయణుడు, ఇతడు భక్తకవిగా పేరొందినవాడు.

వన్నిద్ధరాళ్వారుల చరిత్రను ప్రథమముగ నాంధ్రభాషలో సంతరి చిన కీర్తి తాళ్లపాక చిన్నన్నది ఇతడు మహాభక్తులైన ఈ ఆళ్వారుల చరిత్రను పరమయోగి విలాసమును కావ్యమున కీర్తించినాడు ఆళ్వారులలో ఒకరినో ఇద్దరినో గ్రహించి ప్రత్యేక కావ్యముగా సంతరించిన వారిలో మొదటివాడు త్రికృష్ణదేవరాయలు అముక్తమాల్యదయందు పెరియాళ్వారు [విష్ణుచిత్తుడు]

ఆతని పుత్రిక చూడికుడు తనాచ్చియార్ [గోదాదేవి] చరితలను విరచించివాడు.

కృష్ణదేవరాయల యనంతరము చదలువాడ మల్లన తొండరడిబొడి చరిత్రను వివ్రనారాయణ చరిత్రగా గ్రంథస్థము గావించినాడు దాదాపు ఇతని సమకాలికుడగు సారంగు తమ్మయ్య వైజయంతీ విలాసము నందు ఈ భక్తకవిని వినుతించినాడు. ఆ పిమ్మట ఈ కథ యక్షగానముగను, నాటకములుగను, సినిమాలుగను వచ్చి బహుళ ప్రచారము నొందినది. పండిత పామరసమాదరణీయమైనది విప్రనారాయణుని కథ మల్లన వివ్రనారాయణ చరిత్ర కంటెను తమ్మయ్య వైజయంతీ విలాసమునకు ప్రచారము మెండు,

తమ్మయ్య సంతరించిన వైజయంతీ విలాసమునందు నాలుగా శ్వాసము ఘన్నపి. ఇందు :రిరి వద్య గద్యములు కలవు. వాచిళ్ల నాడు, ఎమేస్కోవారు ఈ గ్రంథమును ప్రచురించి ప్రచారము గావించిరి

“వైజయంతీ విలాసము-ఒకవరిశీలన” అను నీతియు సిద్ధాంతగ్రంథము నందైదు అధ్యాయములు గలవు ‘అవతారిక’ అను ప్రథమాధ్యాయము నందు కవి, పంశము,కాలము,అవతారికా వైశిష్ట్యము కొనియాడబడినవి ద్వితీయాధ్యాయమగు ‘కథావైచిత్రీ-పాతచిత్రణ’ యందు వన్నిధర్మరాజులు తొండరడిబొడి, కథామూలము కథాప్రాశస్త్యము కథానిర్మాణము, కథాకర్మము, విప్రనారాయణుడు, దేవదేవి పాత్రలు వరిశీలించబడినవి. ‘రసపరిపోషణ-వర్ణనావైశిష్ట్యము’ మను తృతీయాధా, యమునందు శృంగారము శాంతము అద్భుతము, భక్తి మున్నగు రసములును, శ్రీరంగ పురవర్ణన మధురాపురవర్ణన, కాంచిపుర వర్ణన, టుమారోదయము, సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయ, ఉండ్రోదయ చంద్రాస్తమయాదులు, ఋతువర్ణనలుట్లంకింపబడినవి చతుర్థాధ్యాయమగు ‘వైలిసౌభాగ్యము’ నందు జటిలశైలి, సమాస రచన, అవృతలుగురచన, రచనాచుత్కృతి, సంఖాషణాత్మకత, సూక్తులు కళావరిచయము, అనాచిత్యము, సాదృశ్యరచన, లోకజ్ఞత మున్నగు విషయములన్నియు వరిశోధింపబడినవి చివరిదగు పంచమాధ్యాయమైన ‘ఛందోవ్యాకరణ విన్యాసము’ నందు ఛందముల పట్టిక, భిన్నయతి, వికల్పవిరమణము, ప్రాదియతి, నిత్యసమాసయతి, కాకున్వరపతి, వైరిప్రాస, అభేదప్రాస, త్ర్యక్షరప్రాస, దుష్కరప్రాస మరియు కొన్ని వ్యాకరణాంశములు వరిశీలించబడినవి

విబుధులు గుణమకరందమును గ్రహించి దోషలేశము నెత్తి చూపినదియ చాలును

విషయ సూచిక

సంఖ్య	అధ్యాయము	పుటలు
1.	అవతారిక	1-16
2.	కథానై చిత్రి-పాత్రచిత్రణ	17-45
3.	రసవరిపోషణ-వర్ణనానై శిష్టము	48-71
4.	తై లి సాధాగ్యము	72-117
5.	భండో వ్యాకరణ విన్యాసము.	118-147

వైజయంతీ విలాసము - ఒక పరిశీలన

అవతారిక

వైజయంతీ విలాస కావ్యకర్త సారంగు తమ్మయ్య శ్రీకారముతో కావ్యారంభము గావించిన వారిలో ఆయ్యడు ఆదికవి నన్నయ నాటి నుండి అది ఒక కవితా సంప్రదాయమై అలరారినది తమ్మయ్య కూడ తన కావ్యమును శ్రీకారముతో ఉత్పలమాల పద్యముతో ప్రారంభించినాడు వైజయంతీ లి వనమాలాంశ సంభూతుడగు విప్రనారాయణుని పరితగల కావ్యమును ఉత్పలమాలా వృత్తముతో శ్రీకారము చుట్టుకు మనోజ్ఞము శ్రీకారము సకల దోష నివారిణి యనియు నా శ్రీకారము కావ్యములకు నాద్యక్షరముగ నుండవలె ననుట కవి జనుల ప్రగాఢ విశ్వాసము ² సారంగు తమ్మయ్య శ్రీరామచంద్ర కరుణాతరంగిత వైభవ సంపన్నుడు అందువలన కావ్యమును శ్రీరాముని సంస్తుతితో నారంభించినాడు

ఇష్ట దేవతా వందనము

తమ్మయ్య ఇష్టదైవము శ్రీరాముడు శ్రీరామ కళ్యాణమును ప్రస్తుతించుట చమత్కారముగ నున్నది వసుధాసుకాంక్షిదళము శిరీషదళోపమానము శ్రీరామచంద్రుని కేలు నిసర్గగణ కర్కశము మరి రామచంద్రుడెట్లు అశ్వము మెట్టు పల్కెనో యని ఇంతులు తలంతురు అట్టి పెండ్లి కాదుకు కృత్రికర్త కళీప్సితములు ఘటించినట 1-1

రెండవ పద్యమున ధరాసుతము కీర్తించి తన్ను పోవుమని వేడి కొని నాడు. 1-2

వైజయంతీ విలాసకథ వైష్ణవ సంబంధమైనది కావున విష్ణువుని ఆయుధములను సమీకర్తించినాడు చక్రమును, అదిశేషుని, గరుత్మంతుని, విష్ణుకేసినాడులను కీర్తించుట వైష్ణవ మత సంప్రదాయము దాని ననుసరించి తమ్మయ్య కూడ సుదర్శన చక్రమును సమస్తమిచ్చినాడు సుదర్శనము ప్రసన్నభావమును తన కృత్రికి కూర్చుగావుత మని వేడినాడు 1-3 సహస్రములుడగు నాదిశేషుడు తనకు వహి వరంవరలను కృపసేయుగాత 1-4 అ

మట చమత్కారావహముగ నున్నది వేయునోరుల వాని వచః పరంపర
అత్యద్భుతము గదా!

అదినారాయణునకు దాసుడూ, సఖుడూ, తురంగము, చిత్ర చక్రము,
సింహాసనమై తనర్చు వేదమయుడు, కళ్యాణవృందుడునగు గరుత్మంతుని
ప్రశంసించినాడు 1-5. వైష్ణవు లందరికి విశ్వకేసుడు అత్యంత ప్రాధాన్య
డు. వేత్రలతను ధరించి అభరణములను చిత్రగతిలో శిక్షించు నేర్పరి,
సూత్రధారుడై పరాంకుశివృత్తి చేకొనిన సూత్రవత్తితుని చేత తన కవిత నిరం
తరాయమై చొప్పుడు గావుత మని 1-6 వినుతించినాడు వీరందరి నిట్లు
వ్రస్తుతించినాడే గాని విష్ణుస్తుతి గావించలేదు సుదర్శన చక్రమును, అదిశే
షువును, గరుడుని, విశ్వకేసుని స్తుతించిన నాది నారాయణుని స్తుతించినట్లే
యని భావన కాబోలు

కంజభవుడు తన కృతి ముఖమున విశ్వజన హృషాద మొనరించు
గాక యని బ్రహ్మను 1-7 ముతించినాడు వీజాతంతులు మీటుచు సుధాప్రా
యాను లావణ్యుల సారె సారెలు రుచులు పొడింప వల్కించు నా వాణిదీవి తన
విమల కిషోరంగ మధ్యమున నడించు 1-8 గావుత మనెను, గిరివిభు
డగు శివుడు కృపతో తన్ను పొోచు గావుత 1-9 మనెను

వన్నిద్ధరాళ్వారుల స్తుతి :

వైష్ణవ భక్తులకు ద్వాదశ సూరి స్తుతి ముఖ్యము ప్రాథాత నమయ
వేళ ప్రార్థనకు పూర్వము వన్నిద్ధరాళ్వారులతో ప్రార్థన ప్రారంభించుట సంప్ర
దాయము. సారంగు తమ్ముయి యిష్టదేశతాస్తుత్యనంతరము వన్నిద్ధరాళ్వా
రులను ప్రశీర్షించినాడు ఇష్టదేశతల యనంతర మంతటి స్థానము నీ ఆళ్వా
రుల కిచ్చినాడు ఆస్తుతి మనోహరము-

ఈ॥ ఏ దమ వచ్చిభామలు లహిన శయానుఁ బ్రవృత్తివాసనా
స్వాదముగోలుచున్ మలయశైల మరుత్తులు తేఁదిరితి న
శ్రీ దయితంబుగా నహవరిష్టువుఁ డెయుఁ రద్ది యాదిమ
ద్వాదశ సూరివర్గుల వదంబులు మాననభీధిఁ గొన్నెదన్

గురుస్తుతి .

సొరంగు తమ్మయ 'గురుద్దేవో' యను భావము గలవాడగుటచే తన గురువును చక్కగ నుతించినాడు.

క॥ వందారు దాన జనతా
మందారు న్వేదశాస్త్రమహిత వ్రజ్ఞా
బృందారక గురు మధురుఁ
గంధాళప్పల గురు స్థగద్ధితుఁ గొలుతున్

1-11

సుకవి స్తుతి :

తమ్మయ సుకవి స్తుతిని ఒక కందపద్యములో గావించుట విశేషము. నన్నయ, తిక్కనాది మహాకవుల పేర్లుగూడ తలంపలేదు జాతుల, వార్తల ఉపమల, రీతుల వద బంధముల విఖ్యాతిగ కృతులొనరించు పురాతన సూతన కవీశ్వరావళిని గొలుతు 1-12 ననినాడు. పురాతన కవులతో కలిపి సూతన కవీశ్వరావళిని తలంచినాడు

కుకవినింద .

కుకవి నింద నొక కందపద్యములో గావించినాడు కుకవుల కృతు లందు గణశుద్ధి, గుణశుద్ధి యుండనపుడు వారిని తలంచుటయనినాడు -

క॥ గణశుద్ధియు గుణశుద్ధియు
గణనింప గ లేని వారు కవితలంచు
నణమ లు దెలుపు కొనంగా
గుణదోషము లెంచనేల కుకవులయందున్

1-13

ఇట్లు ఇష్టవేషతాస్తుతి గావించిన యనంతరము కవి తాను గావించిన స్తుతు లన్నిటిని ఒక వాక్యమున మరల ఏకరు పెట్టినాడు శీఘ్రమై బోయిన భాగము లేమైన యున్న యెఱుఁగల నవి ఈ వచనము సొగసుముతో చేతు చేయ

వీలగును ఈ వచనము నందు కవి ప్రధాన దేవతా నమస్కరింబును, నమ
 జగదీశ్వరమహారాజునను, నిజగురు వందనంబును, సుకవి స్వపందనంబును,
 గుకవి నిందనంబును గావించి 14 యని చెప్పుటలో క్రమము తెలియును
 న్నది అనుచితేతర పురుషుర మని పేర్కొనినాడు గాని యిష్టదేవతాస్తుత్య
 నంతరమది లేదేమి! ఈ వచనముననే రఘువంశ వల్లముని దాస్య విహిత
 ప్రచారంబగు మదీయ వంశ ప్రసార బిభిషర్ణివైవనని పేర్పినాడు శ్రీరాము
 డే కృత్తి భర్తయని సూచితము

కవి వంశాను క్రమణిక :

అయ్యది శ్రీరామజనందుని వచనమునందు ఎట్లెట్టివే పేరేమతో రాకపోకల
 త్రాల్చి యిన్ని అనుష్టుప్ భరద్వాజుడు 1-15 గలదు అటుపి వచిత్ర గోత్రమునం
 నున్న యోగేశ్వరత్వపుష్కధువ మొందెను ఇతడు శ్రీరంగ హిమవదంతరమైన కీర్తి
 భక్తిపాదాదుడై 1-16 ఈ సారంగధరుని వంశము వారందరును సారంగువారై
 రని కవి చక్కగ పేర్కొనినాడు

క॥ సారంగధరుండు వెలయుంగ

సారంగుని వారటంచు పచివాగ్రములై

యొకటి శ్రీరామజనంబును గాంచిరు

- యోగేశ్వరుని సయ్యభవులనంగ దదంతిభవుల్

1-18

ఈ సారంగధరుని భార్యారత్నము గంగమ వీరిరువురికి సురేంద్ర
 మంత్రి సమతేజుడు, గణకావతంసుడైన గిరిమంత్రి జనన మొందెను 1-19

1-20 గిరిమంత్రి భార్య చంద్రమ, వీరిరువురికి తమ్మన జనియించెను
 ఇతడు దానకళయందు కర్తు నంతటివాడు, ఇతడు గంభీరుడు, ధరానమాన
 క్షేపియ్యిడు 1-21 ఆ గిరి దండనాయకుని టమారుడైన ఈ తమ్మామాత్ముని
 తమ్మతోటి లక్ష్మణుని దశదిశల వర్చివని 1-22 బంధువులు తమ్మామాత్ముని
 యిడుటానికొకమ్మని కీర్తించిరి తార్కికు లెల్లరు అతని రామభక్తిని పొగడి
 రి భార్గవలీతని మంచి వృత్తమును సుతించిరి 1-22

తమ్ముమంత్రి భార్య తిమ్మాయి. ఈ దంపతులకు శౌర్యసింహుడు, నారసింహుడను నిరువురు పుత్రులు బుదయించిరి. అందు నారసింహుడు దానమునందు, కొడుకమునందు, గాంభీర్య ధైర్య శౌర్యములందు వినుతి కెక్కెను 1-25 ఈ నరసింహ మంత్రిమౌళి దాతృత్వమును, మతిలిలను, సత్కిర్తిని, విక్రమమును, తేజమును కవి బహువిధముల వినుతించెను వద, ముసినవద్యము. ప్రతిపాదాదిని 'ఏమంత్రి' అని మొదలిడి ఎత్తుగీతిలో అకడు అని యత్తదర్ధక సర్వనామ రచన గావించినాడు. ఇట్టి రచన కాద్యుడు ఈ భయ క విమితుడు తిక్కనయే 3 తిక్కన పిమ్మట ముక్కుముగా ప్రభంధ కవులందు ఈ రచన చాల ఎక్కువగా నున్నది తమ్మయ వద్యమును తిలకించుడు -

సీ॥ ఏమంత్రి దాతృత్వ మిన తనూభవ కల్ప
భూజాత మేఘులకోజబంతి
ఏమంత్రి మతిలిల యిభవ క్త్ర షణ్ముఖ
స్వర ధీశ్వరుల మనీషలకు సాటి
ఏమంత్రి సత్కిర్తి హిమతైల కైలాస
వర్వతేందులకు సాఖాగ్య ధాత్రి
ఏమంత్రి విక్రమం బింద్రానందన భీమ
చర్యలక్షను నతిస్సారకంబు

తే॥ వరంగ నే మంత్రి తేజంబు పవనమిత్ర
భానుభవ ఫాలలోచన ప్రభలకుద్ది
యతఁడు బుధ బంధులోక సన్నతికిఁ దగఁడె
మంత్రికలహిణీ నరసింహ మంత్రిమౌళి 1-28

అ నరసింహమంత్రి వారాశి గభీరుడై గారిరమణిని ఈశ్వరుడు చేపట్టినరీతి అక్కమ సాధ్యుని శాను వరించెను. 1-27

మాతృభక్తి :

ఈ అక్కమాంబయే తమ్మయ మాతృదేవతి "మాతృదేవోభవ" అను

భావము గలవాడగుటచే నీ తమ్ముయకవి మాతృభక్తిచే తన తల్లి నీ క్రింది విధముగ వేనోళ్ళ కీర్తించెను.

సీ॥ అశాంత శాంతి దాంత్యకుల వర్తనముల
నల యరుంధిపాటి యక్కమాంబ
కళ్యాణదూప సోశీల్య లక్షణముల
నవని పుత్రికపోల్కి యక్కమాంబ
ప్రణత పాతివ్రత్య గుణవైభవమున
నననూయ పెన్నుద్ధి యక్కమాంబ
యతిధి సంతర్పణవ్రత విధానముల
నన్నపూర్ణకు జోక యక్కమాంబ

తే॥ యనఁగ్గలక్షీకటాక్ష వీణామలద్ధి
సకల సంపత్సమృద్ధిచే జగతియందుఁ
బొగడఁదగు నన్నదాదిక పుత్రజనని
హరి కృపాలంబ నరసయ్య యక్కమాంబ 1-28

ఈ అక్కమాంబ నరసింహ మంతులకు అనంతనమంత్రి, వేంకటాద్రి పిమ్మట సారంగు తమ్మయ్య జన్మించిరి. అనంతన, వేంకటాద్రిలు వామ దక్షిణ కుజములవలె సారంగు తమ్మయ్యకు సహాయులుగా నుండిరి 1-29

ఈ సారంగు తమ్మయ్య అమాత్యుడు మహమ్మదు శాహి దగ్గర కరిణి కంబోసరైనను, మహమ్మదు శాహి ఎమబదినాల్గు దుర్గములకు గోలుకొండలో నేలిక ఈ రాజు కొమ్ము రమ్ము అనునంతటి సాహచర్యముతో తమ్మయ్య మంత్రినిచూచెనట -

చం॥ ఇనసమతేజులొ నృపుల నెల్ల మహమ్మదు శాహి యేలు నీ
యెనుబదినాల్గు దుర్గముల నేలిన యేలిక గోలుకొండఁద
ద్దన నగరస్థలిన్ గరిణికం బొనరించెడుఁ దమ్మమంత్రి యా
జనపతి రమ్ము కొమ్మనఁ బ్రజల్ జయకెట్ల గృహస్థులొననన్ 1-30.

స్వప్నవృత్తాంతము :

ఇటి మహోన్నతితో వైభవములు, వివిధ భోగము లనుకవించుచున్న

పు డొక రాత్రి శ్రీరామచంద్రుడు న్వన్నమున కనబడి నీవు రచించు కావ్యము నా కంకిత మొనర్చు మని కోరెనట—కలలో కాంచిన రఘువదుని రూపమును రమణీయముగా కవి చిత్రించివాడు. అనుప్రాస శోభితమై సీసవద్యము విన సొంపుగానున్నది. ప్రత్యేకమైన శృద్ధతో పద్యమును సంతరించినట్లు కావ బడును గమనించుడు—

సీ॥ రవికోటి రుచిపెంపు రవణింపు మడి కిరీ
 ఉంబు వాఁడు సులలాటంబు వాఁడు
 ప్రతిలేక తమతోక భాసిల్లు సిరిపేరి
 జోడవాఁడు సువర్ణ శాటి వాఁడు
 కరుతారణము మించు కమలాళి వర్షించు
 చూపు వాఁడెనలేని రూపు వాఁడు
 పలు వన్నియల మించుఁ దులకించు డా మ-పు
 వింటి వాఁ డభంగింబు వలటి వాడు

తే॥ నగు మొగంబున నెలవంక నలిక మయిన
 తిరుమడి ధరించు వాఁడొక్క దివ్యపురుషుఁ
 డెదుట నిలుచుండి నాపేర నీవు సేయు
 కావ్య మంకిత మొనరింపు భవ్యసరణి

1-32

ఇట్లు రఘుపతి పల్కు నంతలో మేల్కొని పలుదిక్కులు గన్గొని న్వన్న మున కులదైవము ప్రత్యక్షమైనాడని కవి భావించెనట. న్వన్నమున దైవ సాక్షాత్కార వృత్తాంతమును చెప్పిన వారిలో నాద్యుడు తిక్కన సోమయాజి యే .

శ్రీరాముని కోరికను పురాకృత సుకృత వరే పాకముగా సొరంగు తమ్యయ తలచినాడు. వినయ విధేయతలతో తన రచనా రీతిని తెల్పికొని వాడు అతిమధుర రసా స్వాదనమునకు వెగటువడిన వారెట్లు కల్పావ్లాదిక మును రుచి చూడ వెంచునో అట్లే ప్రాచేతనమాస్త్రి మహాకవి వచస్సుధారన ముల క్రోలి శ్రీరాముని పీనులు సొరంగు తమ్యయ అల్పరస వాక్యము లానుటకు ఘృతస్పృహించెనని చెప్పుటలో నతని వినయము తువ్యక్తము.

షష్ఠ్యంత రచన :

ప్రాచీన మహాకవులగు నన్నెచోడదులనుండి షష్ఠ్యంత పద్యరచన చేయుట ఒక కవిత్వా సంప్రదాయముగా నెలకొనినది షష్ఠ్యంత రచన యంతయు పర్వసాధారణముగా నలతి యలతి సంస్కృత సమాసము లందుండుటయు నొక సంప్రదాయమై ది ఏ ఒక్క ప్రాచీన తెలుగు కవియు దీనికి భిన్నముగా రచించినట్లు కానరాదు ఈ షష్ఠ్యంత పద్యములందు కృతిపతి గుణ గణములు, ఇతర విశేషములు కీర్తింప బడును ఒకొక్కప్పుడా పద్యములు కవి కాలనిర్ణయమునకు, కృతిపతి రాజయినచో కొన్ని చారిత్రకాంశములు వ్యక్తము లగుచుండును ఈ వైజయంతీవీలాస కావ్యకృతిభర్తీ తీరామచంద్రుడగుటచే నిది చారిత్రకముగా పెద్ద యువసరములేదు

సారంగు తమ్మయ్య కందవద్యములను షష్ఠ్యంత రచనలో చేసినట్లు వావిళ్ళవారి ప్రతిపలన తెలియును. కాని వ్రాతప్రతిలోనివని చెప్పి మరి రెండు పద్యములను కలిపి ఎమెస్కోవారు ముద్రించిరి ఆ రెండు పద్యము లివి.

కం॥ అంభోద ప్రతిమునకున్
గాంభీర్యోదధికిఁ జటుల మన శాత్రవ రా
ట్కుంభీవప లగవృత్తిన్
గుంభీభవ విమతునకును గుణధుర్యునకున్

కం॥ వక్షింద్ర ధ్వజావళి నం
రక్షిత గంధేభుభుట నిరంతర సుత ఫా
లేక్షణ గిర్మిధృతికిన్ జల
జేక్షణనకు భక్తలోక చింతామణికిన్,

షష్ఠ్యంతపద్యము లన్నియు కందములేయగుట కూడ ఒక కవిత్వా సంప్రదాయమే అగుచున్నది

వావిళ్ల వారు, ఎమెస్కో వారు ముద్రించిన మొదటి ఐదు కంద పద్యములందు రెండు రెండేసి చొప్పున సంస్కృత సమాసములు కలవు. అనగా ప్రతి పద్యమునందు రెండే షష్టి విభక్తులుండుట, కాని పై నుదాహరించిన రెండు పద్యములందు ఒక్కొక్క దానియందు 5 సంస్కృత సమాసములు అనగా 5 షష్టి విభక్తులుండుట మనము గమనించ వచ్చును. సమాస రచనలో మొదటి 5 పద్యము లొకరితిని, చివరి రెండు పద్యము లోకేరితిని ఉండుటను బట్టి చూచినచో నా చివరి రెండు పద్యములు కొన్ని ప్రాత ప్రతులలో ప్రక్షిప్తములయినవని తప్పక తెలియును. కావున ఎమెస్కో వారు ప్రాత ప్రతిలోనివినిచెప్పి ఇచ్చిన పై రెండు పద్యములు ప్రక్షిప్తములు కానోవును.

షష్ఠ్యంత పద్యానంతరవచనము :-

సారంగు తమ్మయ ప్రాచీన కవితా సంప్రదాయము ననుసరించి షష్ఠ్యంత కంద పద్యముల పేర్లుట ఒక వచనమును రచించినాడు “సమర్పణంబుగా నభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నభిమతార్థసిద్ధిగా నే రచియింపఁబూనిన వై జయంతి విలాసంబునకుం గదాక్రమంబెట్టిదనిన” 1-40 ప్రాచీన కవియగు మూలఘటిక కేతన నుండి ఈ రచనా సంప్రదాయము ఆంధ్రవాఙ్మయమున నేర్పడిన దని విమర్శకాభిప్రాయము⁵ మూలఘటిక కేతన “అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నా చెప్పఁబూనిన కథానికాయంబను లతా జాలంబెట్టిదనినో” అని మొదలిడినాడు సారంగు తమ్మయ్య వచనము నందొక వైశిష్ట్యము కలదు. ప్రాచీన కవులందరి యందును ప్రథమా విభక్తికి జడులు షష్టి విభక్తిని ఈ వచనముతో ప్రయోగించుట ఒక సంప్రదాయమైపోయినది, కాని ఈ తమ్మయ్య ప్రథమావిభక్తిలోనే-‘నే రచియింపఁబూనిన’ అని రచించినాడేగాని ప్రాచీన కవులందరివలె ‘నా రచియింపం బూనిన’ అని విరచింపక పోవుట గమనార్హము.

ఆశ్వాసాంత గద్య .

ప్రతి ఆశ్వాసాంతము నందును గద్యము రచియించుట ఒక కవితా సంప్రదాయమై అలరారు చున్నది. ప్రాచీన మహాకవులగు నన్నయ తిక్కనాదులు తమ ఆశ్వాసాంత గద్యలను చాల స్వల్పమైనవిగా రచించిరి. ఒక

గద్యచే వ్యతి ఆశ్వాసాంతము నందును వేయుదురు నానన సోమన తన
 ఉత్తరహరివంశములో సుదీర్ఘమైన గద్యము చేసుకొనినాడు తరువాత
 పంపంధకపులు స్వాతిశయమును వ్యక్తికరించి సమానములతో, శబ్దాడంబర
 ముతో గద్యలను రచించిన విషయము సాహిత్యపాసకు లందరెరిగిన విష
 యమెగదా సారంగు తమ్మయగద్య వ్యంభంధకాలపు కవుల గద్యల వలె గాక
 చాచిన మహాకవుల గద్యవలె సృల్పముగనె యున్నది “ఇది తీమదావ
 పంభసూత్ర భారద్వాజన గోత్ర వదిత్ర శ్రీరామమంద్ర కరుణాతరంగిత
 ప్రభవ సారంగు నృసింహమంత్రి తనూభవ పరిచిత భగవద్భాగవత కైంక
 ర్యవిధాన తమ్మయాలిదాన హృదీతంబైన వైజయంతి విలాసంబను మహా
 ప్రబంధము వందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.”

పైగద్య నమనరించి సారంగు తమ్మకవి జీవిత విశేషములు తెలియు
 న సారంగు వారిది ఆవస్తంబ స్మృతము, భారద్వాజన గోత్రము, శ్రీ
 రామమంద్ర కరుణాతరంగిత వైభవుడు తమ్మయ సారంగు తమ్మయ
 నృసింహమంత్రి తనూభవు డని వ్యక్తము తమ్మయకు భగవద్భా
 గవత కైంకర్య విధానము పరిచితము ఈ గ్రంథము పేరు కవి ఉద్దేశించినది
 వైజయంతి విలాస మనునది కాని గ్రంథ ప్రచురణ కర్తలరువురు అనగా
 వాఁలవారు వైజయంతి విలాసమును నామాంతరము గల విప్రనారాయణ
 చరిత్రము సారంగు తమ్మయ ప్రణీతము అని ముద్రించిరి ఎమెస్కోవారు
 సారంగు తమ్మయ వైజయంతి విలాసము (విప్రనారాయణ చరిత్రము)
 అనుమ్రదింతుట విశేషము సారంగు తమ్మయ గద్యలో వైజయంతి విలా
 సము ప్రబంధముగా పేర్కొనుట పరికింప దగినది అవతారికలో ప్రబం
 ధముని పేర్కొనలేదు

వి కాలము :

సారంగు తమ్మయ కాలమును తెలిసి కొనుటకు కావ్యవతారికనుండి
 పొందు ఆధారములు లభించుచున్నవి-1 కవి గురువు కందాకప్పలాచార్యులు
 1-11 2. నాంకొండలో నెనుబడి నాల్గు దుర్గముల ఏలికయగు మహమ్మదు
 కాసి దుర్గం నీకవి కరిణిక మొనరింతుట పైరెండు విషయముల నాధారము
 గాని తమ్మయ కాల నిర్ణయము గావించ వచ్చును తమ్మయ కాలమును

అంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రకారు లీ క్రింది విధముగా వలుపురు పేర్కొని యున్నారు.

కడుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు తమ్మయ కాలమును 1581-161 పాతముగా పేర్కొనిరి ⁷ మహమ్మదు శాహి కాలమే తమ్మయ కాలమని ఆ కాలము నట్లు వీరేశలింగముగారు సూచించియున్నారు

కశీవాధుని నాగేశ్వరరావు శాస్త్రిగారు సారంగు తమ్మయ కాలమును 1485 గా నిర్ణయించి యున్నారు ⁸ ఏ ఆధారమును బట్టి ఆ కాల నిర్ణయమును గావించినారో వారు పరగా పేర్కొనలేదు

అండవల్లి లక్ష్మీరంజనముగారు కులీకుతుబ్ శాహి కాలమే 1581-1811 సారంగు తమ్మయ కాలమగువని నిర్ణయించిరి ⁹ మరియు నీ తమ్మయ గురువు కందాళాప్పలాచార్యులుగా చెప్పిరి ఈ కందాళాప్పలాచార్యు లెవరో కాదు తెనాలి రామకృష్ణుని పొందుంగ మాహాత్మ్య కృతిపతి యగు విరూరి వేదాద్రి గురువే ¹⁰ కావున తెనాలి రామకృష్ణుడు, సారంగు తమ్మయ సమకాలికులనిరి.

బులుసు వేంకట రమణయ్యగారు సారంగు వాని కాలమును 1510 గా పేర్కొనుట విచార్యము. ¹¹

చాగంటి శేషయ్యగారు తమ్మయ కాలమును క్రి॥శ॥ 1510 గా పేర్కొనివారు ¹² తమ్మయ పేర్కొనిన గోలుకొండ ఏలీక మహమ్మదు కులీకుతుబ్ శాహి కాదనియు నతడు బహమనీ రెండవ మహమ్మదు శాహి యనియు నతని కాలము 1481-1511 కావున తమ్మయ కాలము క్రి॥శ॥ 1510 అని నిర్ణయించిరి కాని తర్వాత చాగంటి శేషయ్యగారు తమ అభిప్రాయమును మార్చుకొనిరి చదలు వాడ మల్లన గూర్చి వ్రాయుచు మల్లన కాలము 1580 అని నిశ్చయించిరి మరియు సారంగు తమ్మయ, చదలు వాడని ఇరు మల్లన పురు సమకాలికులని పేర్కొనిరి ¹³ కావున శేషయ్యగారి రెండవ అభిప్రాయము ననుసరించి సారంగు తమ్మయ కాలము 1580 ప్రాంతమగుచున్నది సారంగు తమ్మయ చదలువాడ మల్లన ఇరువురు ఒకరి కావ్యము నొకరు

చూపిండు తమ గ్రంథములను శంతరించి యుండుననిరి. 14

ఆరుద్రగారు సారంగు తమ్మయ కాళమును శ్రీ శ. 1580 ప్రాంతమని చెప్పియున్నారు 15

పల్లా దుర్గయ్యగారు తమ 'మల్లిన తమ్మయ కవుల విప్రనారాయణ చరిత్రములు' అనువ్యాసములో సారంగు తమ్మయ కాళమును 18వ శతాబ్దము తుది భాగముగా పేర్కొనియున్నారు. 16

శ్రీ స్వామీ శివ శంకరస్వామిగారు ఎమెస్కోవారి పై జయంతి విలాసము నకు పీఠిక వ్రాయుచు సారంగు తమ్మయ కాళము గోలకొండ నవాబు మహమ్మదుషాహి కాళము 1591-1811 గా నిర్ణయించిరి 17 కవి ఆ నవాబు దగ్గర కరణముగాన నది సరియనిరి

జయంతి రామయ్య వంతులు, మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారి విప్రనారాయణ చరిత్రకు పీఠిక వ్రాయుచు నందు సారంగు తమ్మయ కాళము 18వ శతాబ్దము తుది భాగముగా పేర్కొని యున్నారు 18

డా జి నాగయ్యగారు తమ సాహిత్య సమీక్షలో సారంగు తమ్మయ కాళము 1581-1811 గా పేర్కొనిరి 19

పై పేర్కొనిన వదుగురు అభిప్రాయములు అన్నియు సంపదించక పోవుచున్నను వానన్నిటికి ముఖ్యాధారములు కవి పేర్కొనిన రెండు ఆధారములేగదా!

1. కవి గురువు కండాళాప్పలా చార్యులు, ఇతడే పాండు రంగమాహాత్మ్య కృతివతియగు విరూరి వేదాద్రి గురువు కూడ, కావున సారంగు తమ్మయ తెనాలి రామకృష్ణుని కాళమువాడు, కండాళాప్పలాచార్యుల కాళమువాడు ఈ కండాళాప్పలాచార్యులే చరిగొండ ధర్మన తండ్రికి పెదతండ్రి కూడ గురువనిధర్మన చెప్పియున్నాడు 20 కావున కండాళాప్పలాచార్యుల కాళమే కవి కాళము.

2. గోలకొండ ననాబు కులీకుతుబ్షాహి కడ కవి కరణిక మొనరించినాడు 1-30 కావున కుతుబ్షాహి కాలమే సారంగు తమ్మయ కాలము. కులీకుతుబ్షాహి కాలము క్రీ శ 1581-1611గా చారిత్రకాభిప్రాయము, కావున సారంగు తమ్మయ కాలము 1581-1611.

శాఖ :-

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు సారంగు తమ్మయ నియోగి శాఖా బ్రాహ్మణుడని పేర్కొనిరి, కాని చాగంటి శేషయ్యగారు సారంగు తమ్మయ నియోగి బ్రాహ్మణుడనియు, మాధ్వశాఖీయుడనిరి. 21 సారంగు వారిలో భారద్వాజున గోత్రులైనవారు లేరనియు నట్లు లభించిననే నియోగిగా భావించవచ్చుననియు, అంతదనుక తమ్మయ మాధ్వడవియే తలంచ వలయుననిరి శ్రీ స్వామీశ్వర శంకరస్వామిగారు కూడ సారంగ తమ్మయను మాధ్వనిగా పేర్కొనరాదనిరి 'ఇంటిపేరును ఒట్టి మాధ్వడని ఒకానొక విద్వాంసుడు వ్రాసినాడు ఆయాధార మొక్కటి చాలదు తమ్మయ మంత్రితయే యైనచో నియోగియనియు, వైష్ణవము స్వీకరించిన వాడనియు చెప్ప వచ్చును' అని భావించిరి 22

అవతారిక వై శిష్ట్యము .-

ఆంధ్రవాఙ్మయము నందు అవతారిక రచన ఒక విశిష్టమైన సంప్రదాయమై విరాజిల్లు చున్నది. సంస్కృత కావ్యములందు నిట్టి కావ్యావతారికలున్నట్లగవడదు నన్నయ నుండి ఈ అవతారికరచనా సంప్రదాయము ఆంధ్రవాఙ్మయమున నెలకొనినది సర్వసాధారణముగ తెలుగు కవుల యవతారికలందు 1 ఇష్టదేవతాస్తుతి, 2 గురుస్తుతి, 3 సుకవిస్తుతి, 4 కుకవినింద, 5 కృతికర్త వంశాను క్రమణిక 6 కృతిభర్త వంశము 7 పుష్కరితములు 8 కథాసూత్ర వ్రశంస ఇత్యాది విషయములు వ్రశ క్తములగును.

సారంగు తమ్మయ వైజయంతీ విలాసము నందు పైన పేర్కొన్న విషయములు కొన్ని గలవు ఈ అవతారికలు చారిత్రక దృష్టితో చూచినపుడు చాల సహాయ కారులగున్నవి కవికిగల మత దృష్టి అందు వ్యక్తమగును.

గురువు, పూర్వకపులస్తుతుల వలన కవికాలమును తెలిసే కొన వగును. కుకవి నింద వలన కవికి గల కవితాదృష్టి, కవిత్వ విమర్శ తెలియును

వైజయంతీ విలాస కావ్యావతారిక ననుసరించి కవి ఇష్టదైవము శ్రీ రామ చంద్రుడని తెలియు చున్నది 1-1 కావ్యము పైష్ఠవమత ప్రచార గ్రంథ మగుటచే నితడు చక్కము, శేషుడు, గరుడుడు, విష్వక్సేనుని సుతించినాడు. కవియు పైష్ఠపుడే గదా, బ్రహ్మ, వాణి, శేషుడు మున్నగు వన్యదైవములను కూడ స్తుతించుటచే నితడు సర్వమత సహనము కలవాడని వ్యక్తము. కావ్యము పైజయంతీ విలాసమగుటచే వన్నిద్ద రాళ్ళారుల స్తుతి చేసినాడు 1-10 గురువగు కందాళాప్పలాచార్యుల సంస్తుతి చేయుటచే సారంగు తమ్మయ కాళము మనకు సువ్యక్తమగుచున్నది.

పురాతన నూతన కవీశ్వరావళిని స్తుతించుచు వారి కవిత్వములోని విశేషములు తనకు నచ్చిన వానిని పేర్కొనుటచే మంచి కవిత్వ మన నెట్టిదో అతని అభిప్రాయము తెలిసినది జాతులు, వార్తలు ఉపమలు, పదబంధములచే సుకవులు కృతులొనర్తురనినాడు 1-12 కుకవి నిందనము వలన చెడ్డ కవిత్వము నందు గణపద్ధియు, గుణపద్ధియు నుండవని ఎరుగనగును.

కవి వంశాను క్రమణిక ననుసరించి సారంగు అను నింటిపేరువారికెట్లు ఏర్పడినదో ఎరుగ వచ్చును. సారంగు తమ్మయ తాతయగు తమ్మనయు రామభక్తి గల వాడని తెలియును 1-22 పూర్వీకులు కూడ రామ భక్తులన్నమాట. ఈ కవికి పితృభక్తి 1-28, మాతృభక్తి 1-28 అగ్గలము 64 దుర్గము ఆకు వీలికయగు సుహమ్మదు కాపి దగ్గర తాను కంఠిక మొనరించితినిని 1-31 చెప్పికొనుటచే కవికాలము కనుగొనుటకు అనువైనది కృతివతి రామ చంద్రుడగుటచే చారిత్రకాంశములు లభింపవు.

సారంగు తమ్మయ పైజయంతీ విలాసంబునకున్ గదా క్రమం బెట్టి దనిన అని చెప్పి శ్రీరంగ పుర పర్ణవముతో కథ వారంభించినాడు. పైజయంతీ విలాసకావ్యము నందలి కథా పై చిత్రి, కథామూలము, కథా క్రమము, ఇత్యాదులు పరిశీలింపవలయును.

జ్ఞాపికలు

1. అది వర్వము	1-1
2. అప్పకవీయము	2-354
3. విరాట వర్వము	2-181
4 అందే	1-12
5. తెలుగు కావ్యావతారికలు	పు-232
6 దశకుమార చరిత్ర	2-2
7. కవుల చరిత్ర	పు.
8. ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రము	పు.
9 ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహము	పు. 129
10 పాండురంగ మాహాత్యము	1-77
11 ఆంధ్రకవి సప్తకతి	పు-77
12. ఆంధ్రకవి తరంగిణి	సం. 8 పు-88
13 అందే	సం. 10 పు-39
14 అందే	సం. 10 పు-69
15. నమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం	సం. 8 పు-158
16 సాహితీ వాల్మీకము	పు-539
17 ఎమెస్కోవారి ప్రతి ప్రవేశిక	పు-17
18 విప్రనారాయణ చరిత్ర ప్రథమ పీఠిక	పు-8
19. తెలుగు సాహిత్య నమీష	సం. 2 పు-261
20. చిత్ర భారతము	1-38
21 ఆంధ్రకవి తరంగిణి	సం. 8 పు-92
22. ఎమెస్కో వారి ప్రతి ప్రవేశిక	పు-17

కథావైచిత్ర-పాతచిత్రణ

విశిష్టాద్వైతమత ప్రవక్తయగు శ్రీరామామూనా చార్యులకు పూర్వమే ద్రావిడ దేశమున వైష్ణవ శుశిక్షను, వైష్ణవ సంప్రదాయములను ప్రచారము గావించిన వారిలో హరిద్రులు ఎన్నిద్రావ్యులు ఈ ఆశ్వాదులను దివ్య సూరులనియు, నిత్య సూరులనియు, ద్వాదశ సూరులనియు వందరు. ఆశ్వాదుల కాల విషయములో ఓడినా భ్రష్టాయములు కలవు ద్రావిడ గ్రంథముల ననుసరించి కొందరాశ్వాదులు, క్రీస్తు పూర్వము 3000 నకు సంబంధించిన వారగుదురు వైష్ణవ చారిత్రకులు వీరు క్రీస్తు శకము 2వ శతాబ్దమునకు చెందిన వారని అభిప్రాయ వడిరి కొందరు వరిధశోకులు ఆశ్వాదుల కాలము క్రీస్తు శకము 5-8 శతాబ్దాల మధ్యకాలమని నిరూపించిరి వివరణారాయణుడు 7వ శతాబ్దమునకు చెందిన వాడని నిర్ణయించిరి 1

పనిద్రావ్యులు :

ఆశ్వాదు అను పదమునకు ప్రభువు లేక రక్షించువాడను నర్థము కలదని నిడుదవోలు వారు తలంచిరి2 మహాభక్తులైన వారిని తమిళమున ఆశ్వాదులని పిలుతురు.3 ప్రాచీన తమిళము అనగా సెందమిళము నందలి ఆల్వార్ అను పదము ఆధునిక తమిళమున ఉచ్చారణలో పరిణామము చెంది ఆశ్వాదు గనుచ్చరింపబడుచున్నది ఆత్ = లోతు, అవర్ = వారు = అతివర్ > ఆల్వార్ > ఆశ్వార్ అయి యుండవచ్చును. ఆశ్వాదు లనగా భగవంతుని లోతును తెలిసి నటువంటి వారని మొదటి అర్థము కాలక్రమము న వాచ్యార్థము పోయి లక్ష్యార్థమేర్పడి ఆశ్వాదు లనగా మహాభక్తులని అర్థమువచ్చి యుండ నోస్తును. ఈ పనిద్రావ్యులు ద్రావిడదేశజులనియే చెప్పుదురు.

శ్రీవైష్ణవపులు పరించు గురువరంరామ సంధాన శ్లోకమున ద్వాదశ సూరులు క్రింది పబడినారు 4

“భూతం, నరస్య, మహదాహ్వయ, భట్టనాథ

శ్రీభక్తిసార, కలశేఖర. యోగివాహన్

భక్తాంఘ్రిరేణు, పరకాల, యశీంద్ర, మిశ్రాన్

శ్రీమత్పురాంకుశ మునిఁ ప్రజ్ఞాత్మ నిత్యమౌ

జరమ వైష్ణవ భాగవతోత్తములుగా ప్రహ్లాద నారదాదులు ప్రసిద్ధిప
బడిన శ్లోకముకంటి ప్రాచీనమైనదికలది బహుశ పైశ్లోకము పారాడిక వైష్ణవ
భాగవతోత్తములు ప్రసిద్ధిపడిన శ్లోకము ననుసరించి ఏర్పడియ్యవల
సచ్చును ఆ శ్లోకమీరిది మున్నది—

“ప్రహ్లాద నారద వలానరి పుండరీక
వ్యాసాంబరీష శుకశానక భీష్మదాల్ఫ్యాన్
రుక్మాంగదాద్ధున వశిష్ఠ విభీషణాధీన్
పుష్కానిమాన్ పరమ భాగవతాన్ స్మరామి”

పై రెండు శ్లోకములు చతుర్థశాక్షర సహిత పాదములు కలిగియుండుటచే
సామ్యము కొంత ద్యోతకము

ద్వాదశ సూరుల నామములు తమిళమునందలివి కొన్ని సంస్కృత
రింపబడినవి ఇరువురికి మాత్రము సంస్కృత నామములేగాని ద్రావిడు
నామములు లేకుండుట ఆశ్చర్యకరముగానున్నది గురువరంపరాసు సంధా
నమునందలి శ్లోకములోని నామములకు ఈ దిగువనీయబడిన సంస్కృత
నామములకును కొంత విభేదము కనబడుచున్నది

సంస్కృత నామములు

ద్రావిడ నామములు

- 1 భూతయోగి
- 2 సారయోగి
- 3 మహాయోగి
- 4 భక్తిసారయోగి
- 5 శరదకోపయతి
- 6 మధుంకవి
- 7 కులశేఖరాశ్వురు
- 8 విష్ణుచితుడు
- 9, గోధాదేవి

- పూదత్తాశ్వురు
పోయిగైయాశ్వురు
పేయాశ్వురు
తిరుమలీశాశ్వురు
సమ్మాశ్వురు
—
—
పెరియాశ్వురు
అండాళ్

- 10 భక్తాంఘ్రిరేణువు తొండరడిప్పొడి
 11 వరకాళయతి తిరుమంగైయాళ్వారు
 12 యోగివాహయతి తిరుప్పావాయ్వారు

తొండరడిప్పొడియాళ్వారు .

ఇది ద్రావిడ నామము తమిళ భాషలోని తొండర్ = భక్తులకు, అడి = అంఘ్రులకు, పొడి = రేణువు అను పదముల యర్థమునకు సంస్కృతీకరణమే భక్తాంఘ్రిరేణువు ఈ భక్తాంఘ్రిరేణు వెవరోకాదు విప్రనారాయణుడే ఈ విప్రనారాయణుడు బాల్యము నుండియు ఋషు భక్తుడై

లే “వేదవేదాంగ శాస్త్రాది విద్యలెల్ల
 గురు ముఖంనఁ జదివి తత్పరత నతఁడు
 విష్ణువద భక్తులఁగని సేవించి పుడమి
 నెఱుగు మీ పాదరేణువునే నటంచు”

1 — 74

అందువలననే అతడు భక్తాంఘ్రిరేణువైనాడు మరియు నతనికిగల తమిళ నామమునకు వ్యుత్పత్తిని సారంగు తమ్మయి యట్లు చెప్పినాడు

తే భక్తులఁగ దొండరంఘ్రి శిబ్దమున కడియు
 రేణునకుఁ వాడి యనియు నీరితి ద్రవిడ
 భాషఁ రగుటఁ జేసి తద్భాషజనము
 అతనిఁ దొండరడిప్పొడి యంటడు భువిని

1 — 75

అని తమిళ నామమును సంస్కృత నామముల రెండిని సమన్వయించినాడు విప్రనారాయణుడు వైజయంత్యంశ విస్ఫురణతో జనియించుట చేసి, ఆతని కథను వ్రాయుచు సారంగుతమ్మయి వైజయంతీ విలాస నామము ఈ గ్రంథమున కొనగినాడు. వైజయంతీ విలాసమునందలి కథకు మూలము ద్రావిడ దేశము నందలిదే.

కథా మూలము .

ద్రావిడ దేశమునందలి విప్రనారాయణుని కథ మిక్కిలి ప్రాచుర్యము నొంది యుండుటచే, పొగిచిన కాలమునందే సంస్కృతము, తమిళము భాషలలో విభిన్న గ్రంథములు రచింపబడినవి శ్రీరామనుజాచార్యులకు నమకాల్పిడుగా పరిగణింపబడుచున్న గరుడవాహన పండిత కృతమగు దివ్యసూరి చరితమే ప్రాచీనమైన గ్రంథము6 ఈ దివ్యసూరి చరితమునే ద్వాదశసూరి చరితమనియు నందురు. ఈగ్రంథము సంస్కృతమున విరచితము దీని రచనాకాలము 11వ శతాబ్దిగ పేర్కొనఁడునున్నది7 తమిళుడుగు పెరుమాళ్ జియ్యరు సంతరించిన గురువరంపరా వ్రణావము రెండవ గ్రంథము ఈ గ్రంథము సంస్కృత తమిళ మిశ్రమమగు మడిప్పవాళశైలిలో 14వ శతాబ్ది మున విరచితము8 ఈ శతాబ్దముననే మనవాళ మహాముని కృతమైన ఉపదేశరత్నమాల మూడవ గ్రంథము గ్రంథనామ సంస్కృతమే యయ్యును కావ్యము తమిళమున రచితము9 వేంకటపతిరాయల [1554-1811] కాలమున వర్ధిల్లిన అనంతాచార్య కృతమైన ప్రవన్నామృతము నాల్గవ గ్రంథము సంస్కృతరచనయగు నీ గ్రంథమునకు ప్రాశస్త్యము మెండు10

సారంగు తమ్మయ వై జయంతీ విలాసమునకు మూలము ప్రవన్నామృతమని శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు11, శ్రీ స్వామీ శివశంకర స్వామిగారు12 పేర్కొని యున్నారు కాని డా. జి. నాగయ్యగారు గరుడవాహన పండిత కృతమగు దివ్యసూరి చరితము మరియు ప్రవన్నామృతము రెండు గ్రంథములు మూలములని వ్రాసియున్నారు13 వాస్తవమునకే కవి ప్రవన్నామృతి కథనాధారముగగొని కొన్ని మార్పులు గావించి వై జయంతీ విలాస కథను సంతరించినాడు

కథాప్రాశస్త్యము .—

విప్రనారాయణ కథకు నాంద్రధావలోను ఆంధ్రదేశము నందును కడు ప్రశస్తి కలదు వన్నిద్ధరాశ్వుల చరిత్రను తెనుగున రచింప వారిలో ప్రథమముడు తాళ్ల పాకచిన్నన్న, చైట్టవ భట్టాడగు నన్నమాచార్య వంశీ

యుడి చిన్నన్న వన్నిద్దరాళ్ళారుల చరిత్రను వరమయోగి విలాసమును గ్వీవద గ్రంథమున పంక్తిర్చినాడు చిన్నన్న కాళిమం '54వ పాఠమును ఛారిత్రకాళిప్రాయము తిరుమల శ్రీనివాసుడు

“వసువద ద్రవిడ ప్రబంధంబుఁజూచి తెనుఁగున రచియింపు ద్వీపద రూపమున” అని చిన్నన్నకు ఆజ్ఞాపించినట్లు గణికవి ఛప్పికొనినాడు వరమయోగి విలాసము నుండి నాల్గవ అశ్వాసమున విప్రనారాయణ చరిత్రమును వర్ణితము. 14

కాళ్యపాక చిన్నన్న అనంతరము అళిరురామరాయల (1514) మేనల్లుడైన సిద్ధరాజు తిమ్మరాజు వద్యకావ్యముగ వరమయోగి విలాసమును పేద వన్నిద్దరాళ్ళారుల చరిత్రను విరచించినాడు ఈ వద్యకావ్యమునందలి తృతీయాశ్వాసమున 180-300 పద్యగద్యములందు విప్రనారాయణ చరిత్ర కీర్తింపబడినది 15 ఈ తిమ్మరాజు కొండవీటి వ్రాత.

విప్రనారాయణ చరిత్రను ప్రత్యేక కావ్యముగ సంతరించినవారిలో ప్రథముడు చదలువాడ మల్లన ఈ కావ్యమునందు : అశ్వాసములు గలవు ఇందు 42 పద్య గద్యములు కలవు చిన్నన్న కృతిమగు వరమయోగి విలాస కథయే మల్లన రచించిన విప్రనారాయణ చరిత్రకమూలము.

వైజయంతీ విలాసమును ప్రస్తుత కావ్యరచయిత సారంగు తమ్మయ్య ద్వితీయుడగుచున్నాడు విప్రనారాయణ చరిత్రయను నామాంతరమును సారంగుతమ్మయ్య పేర్కొనలేదు కాలాంతరమున వైజయంతీ విలాసము నకు విప్రనారాయణ చరిత్రమను నామాంతరము వచ్చియుండవచ్చును 16

తంజావూరునేలిన విజయరాఘవ నాయకుడు [1573-1673] విప్రనారాయణ చరిత్రమును నొక యక్షగానమును సంతరించెను.

విప్రనారాయణ చరిత్రమును పేడుగు వేంకటకవి తృతీయాశ్వాస భరితముగ విరచించినాడు అధునాతనుడైన ఈ కవి రచించిన ఈ గ్రంథ

ము ముద్రితమై నరస్వతీమహాపుత్రక భాద్రాగరమున గలదని శ్రీ నిడు దవోలు వేంకటరావుగారు చెప్పియున్నారు. 17

విప్రనారాయణ చరిత్రకు సాంధ్రదేశమున మిక్కిలి కీర్తి గడించి పెట్టివ వారు, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహముగారు వీరు ఈ కథను చక్కని నాటకముగా సంతరించి యున్నారు ఆంధ్రదేశమున ననేక పర్యాయము లు దిగ్విజయముగా నీ నాటకము ప్రదర్శింపబడి పెక్కు మన్ననలను గడించినది

విప్రనారాయణ చరిత్రను నాటకముగ విరచించిన వారిలో ద్వితీయు డు ఎమ్ రామదాసు. ఇతని పిమ్మట ఈనాటకమును చూపన గూడి నారాయ దాసుగారును రచించియుండిరి, 18 పైమూడు నాటకములు ఆంధ్రదేశమున ప్రదర్శింపబడి ప్రేక్షకుల మన్ననలకు పాత్రమైనవి.

సుప్రసిద్ధమైన విప్రనారాయణ చరిత్ర కథను సినిమాగ వెలు వరించిరి. 19 ఇందు కాంచనమాల దేవదేవిగను, నరసింహారావు విప్రనారా యునిగను నటించి కథకు మిక్కిలి ప్రచారము కలిగించిరి. ఆ పిమ్మట మరల 'విప్రనారాయణ' సినిమాను రెండువసారిగ తీసిరి. 23 ఈసినిమాలో శ్రీ వాగేశ్వరరావు విప్రనారాయణుడుగను, శ్రీమతి భానుమతి దేవదేవిగను నటించిరి ఈ సినిమా కారణముగ నీ కథ ఆంధ్రదేశమున అపారగోపాలము నకు వ్యాప్తిగాంచినది ఇట్లు విప్రనారాయణకథ పండిత పామర సమాదరణీ యమై ఆంధ్రలోకమున విరాజిల్లినది

కథానిర్మాణ పరిమితి :-

వైజయంతీ విలాసము చతుర్థాశ్వాస సమన్వితము. ఈ కావ్యము నందు 368 పద్య గద్యములున్నవి అవతారికకు 40 పద్య గద్యములు పోగా 428 మిగిలినవి ఇందు ఆశ్వాసాదిపద్యములు 3 + ఆశ్వాసాంత పద్యములు $4 \times 3 = 12 =$ పోగా మిగిలినవి. 513 ఈ గ్రంథమునందు పర్వనలకు కొంత పాదాస్యము గలదు ప్రధానముగా వేశ్యవాదీకా పర్వనము తీర్థముగానే

సాగినది. సుమారు వర్ణవలకు 112 పద్య గద్యములు పోగా దాదాపు 400 పద్య గద్యములలో కథ చెప్పబడినది. మల్లన వివనారాయణ చరిత్రము నందు కథ 302 పద్య గద్యములలోనే వినుతించబడినది వీరిరువురి కథా భాగములలో కొంత విభేదము కనబడు చున్నది ముఖ్యముగ సారంగు తమ్మయ పెట్టు మార్పులను గావించి యున్నాడనుటలో సందేహము లేదు. ఎప్పటికప్పుడు తమ్మయ గావించిన మార్పులను మల్లన కథతో పోల్చుచు నా ప్రధాన భేదములు ఇకపై జ్ఞాపికల మూలమున నూచింపబడును.

కథా క్రమము :-

శ్రీ రంగపురవర్ణనతో కథా ప్రారంభము జరిగినది²¹ శ్రీరంగపుర వైభవము పొగడశక్యము కానిది అపురి కుభయ పార్శ్వముల కావేరి నది ప్రవహించును ఆ నదికడ మండగడియను భూసురపురము కలదు అందు లక్ష్మీనారాయణు²²లను పాల్గొని దంపతులుందురు ఒకనాడు వారింటికి మాధుకరవృత్తితను యాత్రగావించు నొకరుతివరుడేతెంచె. ఆ గృహిణి భిక్షనీయగా ననవత్య భిక్షగైకొననని చెప్పి పోతోయెను అంతనామె అతిథి పితాగమైన విష్ణు ప్రసాదమును గైకొనక తిల్లంఘింపడగునా యని వశ్చించెను యతి²³నమ్మితిని మాధుకరమును గైకొనెను యతి వాక్యము దలసి ఆమె చింతింప దొడంగెను పతివీతెంచి చింతకు కాంక్షమడుగ నామె యతి వాక్యము చెప్పి గొడ్డైన తన జన్మము నిష్ఫలమని బాధపడెను దానధర్మము లెన్ని చందముల గాంచినను పుత్రుడులేని జన్మ వ్యర్థమని దుఃఖించెను. ఎంతసంపదనో ఇచ్చి దేవుడు సంతతి నియలేదని ఆమె భర్త కెఱిగించెను, అంత నాతడు కారణములేక ఏమియు జరగదు దానికి సర్వేశ్వరుని దూఱుట వలదని చెప్పెను²⁴

నాటి రాత్రివేళువజ్రామున నల్లనిమేనుతో, తిరునామముతో గరుత్మంతుని పై నెక్కి నారాయణుడామెకు స్వప్న సాక్షాత్కారమొనగి నలుపు తెలుపు గల పువ్వులదండ నిచ్చెను²⁵ ఆవైజయంత్యంశ విస్ఫురణతో నామె గర్భము దాల్చి ఆమె ఒక కుమారుని గనియెను క్రమమున నా బాలునికి జాతకర్మ నామకర్మాది సంస్కారములు గూర్చి వివరనారాయణుడు ఉపాత్తుడై

వేదవేదాంగములు గురుముఖమున చదివెను విష్ణుభక్తులగని మీపాద రేణువు ను నేనటంచు నాతడు మొక్కిక్కిము విప్పుడు సకల కళ్యాణ గుణనిధియై భగవ దష్టాక్షరీ మంత్రజవ పరాయణుడైనాడు వనమాలికాంశమున జనించుటచే పూర్వజన్మవాసనా కారణముగ నాతడు విష్ణువునకు వనమాలిక లర్పించు చుండును. నిత్యము వవపుష్పదామకములను నాతడు శ్రీరంగకాయకి సమర్పించును.

పరులతోటలలోని విరుల సరులను సమర్పించిన పూర్ణఫలము దక్కదని భావించి, కావేరితీర ద్వీపమున దేవార్పణా నిమిత్తము నొక సుక్షేత్రభూమిని విలువకు కొనెను²⁶ అతోటనుదున్ని, కావేరినీరు ఏతామున కెత్తుచు జాజాలు, చామంతులు, విరవాడులు, కురుచేరుకుండ వాసంతికాది పుష్పముల పూయించెను తోట ముందుభాగమున నొక తులసి వనమును పెంచెను స్వాధ్యాయము పఠించుచు, విద్యుక్తక్రియ అనుష్ఠానము గావించుచు శ్రీరంగనికి మాలికలర్పించి మధ్యాహ్న సమయమున మాధుకరభిక్ష శరీర యాత్ర గడపును ఆరామమును శీతవుగతి పొపించుచు నిట్లు జీవితము గడపుచుండగ వసంత ఋతువు వచ్చినది.

సౌందర్యవతియగు దేవదేవి అవర రత్నదేవియని పుడమిజనులు ప్రస్తుతించగా నొకతె కలదు. ఆమె అక్క శృంగార రసవేడి మధురవాడి²⁷ అప్పచ్చెల్లెండు గీతవాద్య నిరూఢి మేళమొనరించుకొని మధుర చోళవిభుని గాంచిరి ఆ మధురానగరము జొచ్చి వేశ్యవాటిని విడిసిరి సూర్యుడస్తమించెను మరునాడుదయమున సమయోచిత కృత్యములు దీర్చి ఆ స్థానమునకేగిరి చోళవిభుని గాంచి, తత్పథాగారము ననుచిత ప్రదేశమున నాసీనులై పిమ్మట వీణవాయించిరి. రాజు సంతసిల్లి ఉడుగర లిచ్చెను మధురవాడి దేవదేవిని జూపి తాలిక రంగకాయ గుడిపాత్ర²⁸. ఆమెమావడి నాడు సభాస్థలిలో నాట్యమాడుటకు సమ్మతించ వలసినదగ రాజును కోరెను. రాజునుమతితో మరునాడు సభకేతెంచి సభాసదులు తాపురేయనగ నాట్యమొనరించినది చోళవతి మెచ్చివేయు సూటవదార్లు దీనారము లొసంగగా గై కొని, వీడుకొని నిజపురమునకు పోవుచు, ఎండవడికి తట్టుకొనగలేక ఒక వటవిటపి నీడ మువ్వుటలాడు కొనుచునుండిరి

ద్వితీయాశ్వాస కథ .

ప్రాద్దువల్ల నయినది చెంతనున్న విప్రుని ఉద్యాన వనమునందు పద్మానభుడై, కన్నుమోడ్చియున్న విప్రనారాయణుని గాంచిరి అనుష్ఠానానంతరము విప్రుని కించిద్దారమునగాంచి మ్రొక్కిరి మోమువంచి గమనించక విప్రుడేగెను దేవదేవి మ్రొక్కినను మోముటు వాల్చుకొని పోవువానికి మ్రొక్కుట అనవసరమని అక్కకు చెప్పెను అంత అక్క దేవదేవితో నాతడు చూచిననేమి చూడకుండిననేమి, దేవునికి మ్రొక్కిన చూచునా? అటులే ఈ భూసురుడని చెప్పెను మరియు నా విప్రుని బ్రహ్మచర్యమును, భక్తిని వైరాగ్యమును నంకించెను మందస్మిత వదనార విందయై దేవి-వరాశరకొనెట అంతవారు శ్రీలకు వశలు ఈడిమైన శుకుడా? హనుమంతుడా? బీష్ముడా అని వెక్కిరించెను మరియు నాతని బ్రహ్మచర్యము హేతుకచర్యమని, ఒక ధ్యానమని నిరసించెను. నలినాక్షులు కటాక్ష వీక్షణములు వరప పులకించకుండుటకు నరుల దేహము లేమైన రోహములూ? శ్రీరంగేతనకాతడు చేయు సేవ అహారార్థమేగాని సహజమైన దేవభక్తి కాదని చెప్పెను అక్క అతడు నిర్దిష్టేంద్రియుడు నిష్టావరుడని చెప్పెను

దేవదేవి అక్కతో నాతని నియమము చెరిచిన పందెము గలదాయని అడిగెను. అక్క నీచేకాదు ఈ పురిలో నున్న ఏ వేశ్య అయినను నితని విటునిగావించలేరనియు నట్లు గావించిన శ్రీకి శాను నీళ్లు కట్టెలు మోతునని చెప్పెను అప్పుడు నీళ్లు కట్టెలు శాను మోచిన తప్పు కాదనియు, అక్కచేత నట్లు చేయించుట తనకు నీతికాదనియు వేరు పందెమును చెప్పుమనును అంతపందెముననోడిన వారు అంజె తనమును విడువనట్లుగ పంతమిడి 29 ఇంటికి పోయిరి.

తరణియు వశ్యమాంబుని జేరెను తారలు వికసించినవి జారులు జారకామినులు రతికార్యలోలులైరి. మరునా డుదయమున విప్రుని విటుని జేసి తెచ్చుట కొరకు కవలలీల దావరిసాని వేషమును ధరించి దేవదేవి ఆరామమువకు పోయినది మైనిండ బట్టినామములు ధరించి విప్రనారాయణుని గాంచిన, కులము, నెలపు, నామధేయాదులు విప్పుడడిగెను, అంత నామాయ

లాడి తాను శూద్ర కల జననియు, మగనాలినిగాను, ఒంటరి దానననియు విన్నవించుకొనెను బ్రాహ్మణులువరను పావను లనియు నందును హరిభక్తులు త్రిలోక్యహజ్జు లనియు నా గుణము లాతని యందుండుటచే నాతని అశ్రయింప వచ్చితి ననియు చెప్పెను అనాధనని చెప్పినంతనే తల్లి, దండ్రు, అన్నదమ్ములెవ్వరు లేక మింటి నుండి ఉద్భవడితివా? విరక్తికి కారణమెమని అడిగెను సాక్షాత్తు రధిగనాధుడు వంటి మీతో చెప్పిన ధోషము పాయునది తన కథ నిట్లుకల్పించి చెప్పదొడగెను

కాంచీపురము గలదు. అపురమునందనేక వారసతులుందురు ఒకవార సతియందుద్భవించి, బాల్యమునందే వృత్యవాద్య సంగీతాది విద్యలశ్య సించితిని, పేరు దేవదేవి యందురు మన్నియుడు తనకను సన్నల నొదుగు నట, తేంకణకేంకణ దేశాధీశులు విటులై తనకు కానుక లిత్తురట కుట్టకారు బారు తనకు ఎల్లప్పుడు కానుక లర్పింతురట మరియు తన మందిరమున కనక వర్షము కురియునట మరి అట్టి వృత్తిని వీల ఏవగించితి ననగా నిలువ న్నష్టిలో లంజికాకలమే కాకలము వేశ్య ఒన్నము హేయన్నము వారకాంతకు శక్యము, వలపు, వియమముండవు మూడవిటులు శ్రమింతురేగాని ప్రద్యు మ్నై నవాడే వారభామినికి మన్నధుడు. వేశ్యమాత ధన పిళాచి కూతు నైన నిద్రపోనీయుక విటులను పిల్చుచుండును వేశ్యమాత జామాతల నుండి ధనము నొలుచును అప్పత్తిపై తనకు ఏహ్యభావము కలిగినదని బెప్పెను ఒక ఏకాదశి నాటిరేయి వాడవాడల విటాశ్శేషణము గాఢించుచుతాను కిష్టు భవనాంగణ మంటప వేదికపై భాగవతము పఠించుచుండగ నందలి పింగళాభ్యాసము వినిరోసి. అవేశ్యతనకు గురువుగా గ నవిరళభుజంగశయన సేవాను రక్తితో భాగవత ముద్రదాల్చి యిట్లుంటి నని తన కథ నెఱింగించెను

వేశ్యాకులజయని తెలిసినంతనె విప్రసకనుమాన మేర్పడెను వేశ్యా సహవాసము శ్రీపైష్ణపులకు చందము కాదనెను మనసు పదిలమైన లంజ మందిరమునైనను కాపురముండగ నగునని దేవి ఆ వేదవేదికి తెల్పెను నిజముగ వేశ్యావృత్తిపై విరక్తి చెందినదని భావించి, తోటపనికి తనకు సాయపడునని ఇయ్యకొనెను దేవదేవి తనకు పువ్వులు దండలుగ కూర్చుట, ఇంటివస్తులు తోటవస్తులు చేతనగునని చెప్పి, ఆచార్య సేవాలాభమును

క్రింది అతనికడ చేరెను అరుశోదయముకన్న మున్ను మేల్కొంచి, దోవతులుకకి, అలికి ముగ్గులుపెట్టి, క్రొవ్విరులుకోసి పరులుగట్టి సేవచేసెను ఎల్ల వసులు చేయుచు దానిగా నాతని కృపవడసి ఆ కిరీటము నందేవనించి యుండెను. అన్యులక బ్రహ్మచారి పైష్టవుని మోల లావణ్యలీలనామె వ్రవర్తించుచు నాతని మనమున హాసపు లీజము నాదీనది అతి పరిచయచారణ ముగ నావటువునకు హాసమై బుద్ధి చలించెను క్రమముగ నాతని మనసు కరగి, నీళ్ళకంటె పల్లనై, గారవ్రావిన మీను వలె, మనోజ వేదనలకు, గురియయ్యెను, అంతలా వర్షర్తువు ఏతెంచెను ఒకనాడు రాత్రి వరకు హెరముగ వర్షముకురిసెను వాకిటి తిన్నెపై దేవదేవి, ఇంటిలోని అరుగుపై ఒడుడు నిశ్రించిరి 30

తృతీయాశ్వాస కథ .

వానకు బడిసిపోవుచున్న చనితను గాంచి విప్రుడు వెచ్చని తావునకు లోనికి రమ్మని పిలిచెను కన్న దినములైనను మీరు సరసకు రమ్మని పిల్చినది ఇంతిహవూర్తములేదు, నెడురమ్మని పిల్చుటనమ్ముజరసి చూచుటకాయని ఎక్కించినది ల్ల = కచ్చి ముంత దాచియుని యాతడు మనసును విప్పి పెప్పెను దానిరిచితి ఎక్కినాడు గదా యని సంతోషము మనసు లోపలను, ఎయిలికి ఎరికొంత దొమని, చాద్రజాతి వెళ్ళిసని చెప్పినది, పైగా చెట్టుదనము చూచించి నీలులు ఎల్కినది దీపము మలపుమని యలగు కొరగా దీపమున్నచే ఒకటం గుని ప్రాథోట్టులు వల్కి విప్రుని మన్న పొరాజ్యమును తెలిపినది ఇట్లు కలిపయ దినములు గడచివని మూనిన్ని ప్రేమాతిశయము ప్రాకి పెరిగినది దేవదేవికి సేవలు చేయనారంభించి నాడు తన హాస్య భూరిచ్చెనదిగాన దేవదేవి ఇంటికి పోవనుద్వల్కరాంబ ఇట్లు వల్కినది కించినుండి తమలల్లి ఏతెంచినదనియు, నామె తన ఆర్క దిగ్గరి నున్నదనియు నామెను చూచుటకు ఇంటికి పోయెదనని చెప్పెను ఆ మాట విన్నంతచే గుండి జల్లుమన్నది స్వాంతము కలగినది ఒడలు చెమరించినది కొంతసేపటికి తెప్పరిలి, ఆమెతో కలిసి సిగ్గు, అయిము విడిచి చనితతో శ్రీరంగపురమునకి పోయెను

విప్రసారాయణుడు వేశ్యవిట ప్రకారములు గమనించుచు దేవదేవి పురస్కరముగా వేశ్యామందిర ప్రవేశము గావించు అతడు దేవదేవి మన్మథలీలల తేలియాడెను ఈవార్తచిన్నంతలె మధురవాణి అంతమును విడిచినది ఇంతలో శరద్భువనతెంచినది అక్షిదేవి వందల గిన్నెలనది విటులు వేశ్యలకు వందల గిన్నెలుగా తీర్తురాదనమున ఊరి వెలులందు తమతమ వేశ్యలకు కానుకలు వండుగా, ఏ కానుక ఈయని ప్రపుని చిన్నమును గూర్చి వేశ్యమాత తనకూతునడిగెను అంతో దేవిని అందము కొరకవిపుని ఇంటికి తోడ్చిచ్చరినని మొగమోటము లేక తల్లికి చెప్పుటయేగాక ఇదని ఇష్టమని చెప్పెను అంత వేశ్యమాత రొక్కమీక వేశ్యలు విటుల చేరరానియరనియు, పెట్టలేకపోయిన యెడల నింటికి హిమ్మని కరినమ్మగ పల్కినది రూకలు, కోకలు ఈయలెని తానట నుండుట మంచిదిగాదని బుద్ధితలచి తిరిగి తనతోటకు పోయి³¹ చింతించెను

వేశ్యమాత తన్ను వెడల నడిచినది దేవదేవికి తెలియదనియు తెలిసిన తానే తిరిగి తోటకు వచ్చుననియు తలంచెను దేవదేవి తలపునకు వచ్చినంతలె నిద్రిరాదతనికి, ధృతి ఒక్కట నిలచుటలేదు నిర్లభునట తనకీల సతిసంకల్పము సిద్ధించుననియు వాపోయెను వారనతులకు మాతల వృజించిన విధాన్ని నిందించెను వేశ్యమాతల దూషించెను పూర్వజన్మకారణముగ తానిప్పుడు ఈకర్మ ననుభవించుచున్నానని భావించెను చివరికి మన్మథతాపమున కోర్వలేక రంగనాథుని స్మరించి, ఇంతితో సాయుజ్యమొందింపుమని ప్రార్థించెను హరిచరణస్మరణమే శరణమని రంగనాథుని మఱించినాడ. అతని దీనాలాపములకు మార్గము చూపించవలయునని రంగదేవబ్రాహ్మణ బటుపై మదిఖచితమగు తన అంగారపు గిన్నెను స్వయంవర్తి చేర్చుడై దొంగిలించెను

శుద్ధాశ్వాస కథ .

రంగశాయి కృతక వసువేషధారుడై దేవదేవి గృహంబుసొచ్చి, తాను ప్రసారాయణుని శిష్యుడనని వెశ్యమాతకు పరిచయము చేసెకొనినాడు

పిమ్మట తన గురువుగారిచ్చిన అనర్హవస్తువని చెప్పి బంగారు గిన్నె నొసంగెను అంత వేశ్యమాత ఎప్పుడు హృదయాంతరంగయై బాలవటువును తోడ్కొని లోనికితీసికొనిపోయి, మర్యాదగావించి మీ యయ్యగారిని పంపించు పుని చెప్పెను. కాని వటువు తాను వెళ్లుటకంటే వేశ్యమాతయే తగువారిని పంపిన బాగుండునని సలహా నొసంగెను తాను వెడలిపోయెను, చెన్నూరు ఆ వసిడి గిన్నెను నమ్మక, సొన్నారి పిలిచి పరీక్షింపుమనెను పదార్థాన్ని పసిడి గిన్నెయిదియని చెప్పి సొన్నారి ఆగెను ఎక్కడిదని పరీక్షించెను సమాధానముగా వేశ్యమాత తన కుతుండ్ర సంగీత నాట్య విద్యకు మెచ్చి చోళనృపతి ఇచ్చినాడని నమ్మ లికెను

వేశ్యమాత పసిడిగిన్నెను దేవదేవికి చూపి చిప్రనారాయణుని తండ్రి మండగడిలోని అజ్ఞాపికారియనియు, నట్టి సొమ్ములు ఇంకను పెక్కులుండు ననియు నవి అన్నియు అవశ్యము తీసుకొనవలయునుగాన నాతని మగుడ పిలువ తలతురు అట్టి కార్యమునకు సమర్థురాలు కావేరియని తలంచి విప్రుని తోడ్కొని తీసికొని రావలయునని కావేరిని³² పుత్తించెను ఆమె తోటకు పోయి చిప్రనారాయణునితో వేశ్యమాత సంగతి తెలిసి కోపించి, ఇప్పుడు వెరలునే మిమ్ముతీసికొని రమ్మని దేవదేవి తన్ను పంపినదని చెప్పెను అయినను విప్రుడు నమ్మక నీకు పెరుమాళ్ల ఆన, మీయక్కతోడు క్షము చెప్పి మనిన నది అంబికమ్మపై అనవెట్టి మా అమ్మ, మా అక్క ఇరువురు పిల్లల కొని రమ్మనినారని చెప్పి వేగ బయలుదేరుమనెను అయినను సంశయము తీరక ప్రారక్థకర్మమైనది కానిమ్మనితలంచి వేశ్యామందిరమునకు వెడలెను.

తమ అమ్మ మాటలకలిగి అట్లు పోవచ్చునా అని దేవదేవి విప్రుని చేర దీసికది పిమ్మట వేశ్యమాతయు చనుదెంచి నవ్వుచేసికొనవలసినదేగాని తన మాటలకు కోపగించరాని చెప్పెను దేవదేవి చిప్రనారాయణునికి శిరసంతి చెంగావిమడుగులిచ్చి గంధకర్పూర కస్తూరి కాదివిలే పరిమళాసంగి పిమ్మట వటుని మనో వాంఛ తీర్చింది

మధ్యాహ్న సమయమున దేవశములోని బంగారు గిన్నెను కానక దేవశపుటధికారియైన జియ్యరున కెరిగించిరి వారందరు కలిసి తలవరి

మంటవమువ మున్న దండవాయునికి విన్నవించిరి పట్టవగలు ఒంగారు
గిన్నెపోయిన లోకులు నవ్వుదురు ముచ్చలు ఇంకను ఊరిని దాటిపోయి
యుండరు పురిలో వెదకింపుమని చెప్పి వారిని వంపించెను వారు ఊరిలో
మున్న అగసాలి వారివందరిని పిలిపించి శ్రీరంగశాయి ఒంగారు గిన్నె
సంగతి యడిగిరి వేశ్యమాత మందియుర గిన్నెను పరీక్షించిన యా
సొన్నారి ఆపి యమును తెల్పెను అరుణోదయమువ తలవరి పరిచారకు
లను వంపి వేశ్యమాత దిరమును శోధించి బుందనపు గిన్నెను గాంచిరి
వేశ్యమాత తలవరికి జరిగిన వృత్తాంతం బంతయు తెల్పినది అంత తల
వరి విశ్రవారాయణుని తోడితెండని సేవకుల వంపెను

పిన్నడు సభకు వచ్చెను వేశ్యమాత విప్రుని పరామరిసించుడని
చెప్పెను వేదవేది తనకుశిష్యుడే లేడనియు తానేకాకిననియు నెరింగించెను
వేశ్యమాత సరోచిత్తయై రంగడను శిష్యునివే నాగిన్ని వంపించినాడనియు
నతని వదలితానే సభకు వచ్చినాడని తెల్పెను అంత జియ్యరు ధర్మసభ
కూర్చించెను వైష్ణవ జనులు తమకు తలవంపులు తెచ్చినాడని విప్రనారాయ
ణుని తెగనాడిరి ఎవ్వరైన తీసికొనిపోయి ఈయక గిన్నెతనంతటాను
నడిచిపోదుగాన వేశ్యకు విప్రనారాయణుడే ఇప్పించి యుండునని సభాసదు
లాతనిపై చోరత్వమాపాదించిరి దానికి తగినశాస్తి విజ్ఞానేశ్వరీయము వ్రా
రము సీమవెగల వడచుటయే ధర్మమని నిర్ణయించిరి వినమ్రువదనుడై
విప్రనారాయణుడు ఒండేమియు వేయలేక అను శ్యాగమునకు కృతనిశ్చ
యుడౌచును ఆత్మయందు శ్రీరంగనాథుని నిలిపి ప్రార్థింపగా శ్రీరంగ
శాయి సభలో వ్రత్యక్షమయ్యెను అంతవిప్రుడు అదేవదేవుని కమలారగాం
ది, వ్రజామంబావరించి వేనోక్త సంస్తుతించెను శ్రీరంగశాయి తానే లీలా
విసోదమునకై యీలాగున కావించితి నని, అతడు తన వనమాలికాంశ మే,
ఆమె అవ్వరస్త్రీయని సభాసదులకు చెప్పెను. రోవెలదికి తానే ఎచ్చినగిన్నె
ను మరల తీసికొనరాదని తెల్పి మరల గిన్నెను వేశ్య కిప్పించెను సకల
సభాసదులు కనుంగొనుచుండ ఆదినారాయణుండు విప్రనారాయణు శరీ
రమున వ్రవేసింపెను 33 అంత వ్రజలాశ్చర్యచకితులై విప్రనారాయణుని
ఎప్పుడధమున గూర్చుండబెట్టి జియ్యరు ముందరి కొమ్ముమోవగా సూరే
గిన్నెను పొందు వేదవేది రంగధాము నన్నిధికి, తిరువాయిముడి వ్రజంధ

సూక్తుల వినుతిచేసి పొర్పించెను. విప్రనారాయణుని సంపాద్యనంబులకు దేవుడు పునః పునః పునః యాతడు. కోరినట్లు దైవ సామీప్యవదవినిచ్చెను మరియు తొండరడిచిపొడియాళ్వారుగ వ్రసిద్ధినొందుమని దీవించెను. జీయ్యు లొసగిన బంగారు గిన్నెకు తోడు రెట్టింపు వసిడి కాన్కయిడి విరక్త చిత్తయై దేవదేవి రంగేశ్వరుని భజించుచుండెను 34

పాత్రచిత్రణ :

వైజయంతీ విలాసమునందు ప్రధానమైన పాత్రలు రెండే-విప్రనారాయణుడు, దేవదేవి అక్కయగు మధురవాణి, మాతయగు వేశ్యమాత వాత్రలు కథాస్థిలమునకు వనికి వచ్చిన పాత్రలేగాని ప్రధానమైనవిగావు. జీయ్యులు, తలవరి, చోళరాజుల పాత్రలు అప్రధానమైనవే కావున మనకు విప్రనారాయణుడు, దేవదేవి పాత్రలను సారంగ తమ్మయ్య ఎట్లు తీర్చిదిద్దినాడో పరిశీలించవలసి యున్నది విప్రనారాయణుని పాత్ర చిత్రణను సరిగా సారంగు చేయలేదని పెక్కురు విమర్శకులు చెప్పియున్నారు అరుద్రగారు మాత్రము వైజయంతీ విలాసము లోని విప్రనారాయణుడు తలపులు లేని కట్టెకాదు. దేవదేవికి ఆశ్రయమిచ్చు నపుడే భయపడినాడు భయపడినట్లే తాను పతనమైనాడు ఈపాత్ర చిత్రణ, క్రమోన్మీలనముగనే జరిగినదని సారంగు తమ్మయ్యను కీర్తించిరి 35 ఏమైన మానవునిగనే చిత్రించినాడు దైవాంశ సంభూతుడైన వ్యక్తికూడ మానవ జన్మ ఎత్తగనే మానవని వలెనే ప్రవర్తించుట సహజమను భావము తో తమ్మయ్య చిత్రించి యుండును

విప్రనారాయణుడు .

వైజయంత్యంశమున లక్ష్మీనారాయణులను దంపతులకు విప్రనారాయణుడు జన్మించెను వేదవేదాంగాది విద్యలెల్ల గురు ముఖమున జదివిన వేద వేది ఇతడు భగవంతునియందే గాక భాగవతుల యందును భక్తి కలవాడితడు విష్ణువదభక్తులను గని మీ పాదరేణువునటంచు మొక్కును ఇతడు శ్రీవైష్ణవాచార విమలబుద్ధి సంపన్నుడు. అష్టాక్షరీమంత్ర జపపారాయణుడు. పన మాలికాంశ సంభూతుడగుటచే నితడు పనమాలికలను శ్రీ రంగళాయి కర్పించు

చును పరులతోటలలోని విరులతో పూజించిన దానికంటె స్వయముగ సుక్షేత్ర భూమిలో పూయించిన పూలతో పూజించిన పుణ్యమంతయు దక్కునను భావము గలవాడు. భూమిని విలిచి మెత్తగా దున్ని, విత్తనాలుచల్లి, జాతులు విరవాదులు చామంతులు మున్నగు పుష్పముల పూయించెను పరమపావనమైన తులసీవనమును వేసి, అనుష్ఠానములు తీర్చుకొని, ప్రపూతాత్ముడై వ్రేల్చుచు శ్రీరంగస్వామికి తోమాలికలు సమర్పించును మాధుకరక్రియతో కృక్షిని చల్లార్చుకొనునంతటి భక్తుడితడు. శిశువును బోషించు చున్నటుల ఆరామమును బోషించుచు కాలము గడుపుచుండెను

వ్రతి మాసవసన ముండితమైన మస్తకముతో, పిల్లసిగతో, నీర్కావి పేష్టువలు ధరించి వచ్చానట్లుడై కన్నుమోడ్చి అష్టాక్షరీ మంత్ర చింతనము చేయుచుండెను ఆతడనుష్ఠానము ముగించుకొని బోవునపుడు దేవదేవి మధురవాణులు మ్రొక్కిరి అది గమనించలేకయే బ్రహ్మచారి పోయెను దానికలిగి దేవదేసి అక్కతో వందెమాడి విప్రనారాయణుని వంచించదలచి, దాసరిసాని పేషముతో దరిజేరినది. విప్రుని బ్రహ్మచర్యముపై, జపముపై, ఆచ్యుతాంఘ్రి సేవాచింతనముపై మధురవాణికి విశ్వాసమెక్కువ, అంత సమ్మకమున్నందుననే చెలియలుతో వంతమాడినది ఆ పురిలోనున్న ఏ వేళ్యయు విప్రుని విటునిగ చేయలేదను ప్రగాఢ విశ్వాసము మధురవాణికి కలదు దీనివలన విప్రుని ప్రవర్తనపై ఇతరులకుగల నమ్మిక వ్యక్తము.

దేవదేవి దాసరిసాని వోలెవచ్చి విప్రునకు మొక్కినది ఆ దాసురాలిని చూచి ఏ ఊరు? కులమేది? నామమెయ్యది అనికుశల ప్రశ్నలు గావించెను. దేవదేవి తన వృత్తాంత మంతయు నెరింగించి తాను వేళ్యవృత్తిని మాని సేవింప వచ్చితి నని చెప్పగా వేళ్యాసహవాసములు శ్రీవైష్ణవులకు పనికిరావని చెప్పిన భాగవతుడితడు వేళ్యను చేరనిచ్చిన బ్రహ్మచర్యమునకు మోసము వచ్చునను భయముతో నామె దాస్యము సంగీకరింపలేదు అంత దేవదేవి పెక్కునీతులు వల్లించి చివరికి తన మనసు పదిలమైన లంజ మందిరమున నను గాపురముండ వచ్చునని చెప్పగా ఆమె విరక్తిని నమ్మి, దాస్యవృత్తికి అంగీకరించెను విరక్తురాలనని పలుమార్లు చెప్పుటచే, నిక్కంపు దాసరిదని విశ్వసించి, తోటనగిరి చేదోడు బాదోడుగనుండునని భావించిన

వాడే విప్రుడు రంగేశ్వరు కైంకర్యమునకు నిర్విఘ్నముగావని సమ కూర్చునను పుణ్యభావముతో ఒప్పుకొనెను పుణ్యభాగుడైన ఇతడు సుకుమార తో తోటవని సేయగలవా మాధుకరవృత్తి జీవించ గలవా అని మొదటనే అడిగినవాడు మాధుకరవృత్తి ఆలవాటు గలదని చెప్పి నమ్మించి చేరినది సూర్యోదయాశ్చార్వమే మేలుకాంచి కనపూడ్చి, అలికింనుగ్గులు పెట్టి, దోవ తుబతికి, క్రొవ్విరులు కోసి, మాలలు గట్టి వలువిధముల సాయమొనర్చినది, అన్నపానియముల కానవడక చేసినట్లు వివరించి సేయ మొనర్చినది ఆమె ను సంపూర్ణము గ విశ్వసించి, ప్రతిదినము ౬ రెల ప్రసాదమును తనతోపాటు భుజింపుమని కోరినాడు ఎక్కడ నందు దొరకక దేనచేవి ఎట్లు విప్రుని విటు నిగా చేయవలయునో అలోచించినది పైష్టవుని మ్రోల లావణ్యలీల ఆమె తళుకు బెళుకులు చూపించి కృమముగ నాతినియుండు నాహ బీజమును నాదీ నది అతి స్నేహముచే నా తరుణి దాస్యము మె హముగా నతనియందగు క్రమ పరిణామము చెందినది

సీ. ఆ కాంక్ష తెప్పవెయక మాచు ననిశంబుఁ
దలంపు చేతనె తృప్తిఁ గొలుపు మదికి
వనజాక్షి కొంగు పొరికిన మెను గరు దాల్చు
మొగము వివృగఁజేయు మగువ నగిన
నర్థినాయకఁగోర్కి నడుగ నుద్యోగింబు
నడుగఁజాలమి నేటికనుమానుఁ
జెలివల్కు మెచ్చి కోయిల వల్కు దూషించు
నధరంబు మధువున కానచెందు

తే శరసుపైఁ బేమబొడగన్నఁజేరఁబోయి
హింస సేయకుమని వేతికిచ్చుఁదిగిచి
తన్నయత నొంది కలికి చేతలనెహరి ప
రాయణుడైన విప్రనారాయణుండు

2-138

మనసు కరిగి పోయినది గాఢద్రావణ మీనువలె మనోజ వేదనకు గురియై నాడు

ఒకనాడు కులభద్రునియుగా వానకురిసినది. ఇంటిలోనున్న విష్ణుడు బయట వానతో కడియుచున్న తాపరి బానిని లోనికి వచ్చి వెచ్చని ప్రదేశమున నుండుమని కోరినాడు వాన నెవమున తన మనసులోనిది చెప్పి టిట్టుటయు సేయు నుపాయము చేయ యెఱవెను. విష్ణుని భక్తి తత్వము తిగ జారి నది భక్తి, విరక్తి, మరచి మన్నన జ్వరమున కామతి యైనాడు సామాన్యునివలె లోనికి కేటించి దేవదేవితో చల్లబుచ్చి ముంత దాచనేల యని తన మనోభావమును వెల్లడించినాడు. ఎరకాంత నంటుట దోష మని యు, వైష్ణవుడవు నీవు అంటదగువా? అని ప్రశ్నించినది.

క. ఓ నతి భగవత్సేవకు

వాసి గడింపంగ భాగవత సేవయు త

ద్ధానుల కైంకర్యము గృహ

తీసిన దంగేశ్వరువకు చేయుట నుమ్మి

3-23, అనను.

మరియు నా బ్రహ్మచారి విగత ధైర్యుడై, మనోజ భావ మధికముగా నామె యధరామృతమును గ్రోలబున్న పాణిములు నిలువనని చెప్పుటలో నాతని భేలతనము తెలియును. అంత దేవదేవి శయ్యచేరి మన్ననకేళిని తేలిం చినది రాత్రి నిముషమువలె విష్ణునకు గడవినదట. కఠినయ చినములు గడవిన యనంతర మాతనికి ఆమెపై ప్రేమాతిశయము వృద్ధి చెందినది తన దాసురాలికి తానే సేవలు సేయుట నారంభించుటలో నాతని గాంభీర్యము నుదిలి పోయినది, నైష్ఠికపు వర్తన మరచినాడు పృతిజ్ఞ నెరవేరినది గాన దేవదేవి తన తల్లివచ్చి తన అక్క ఇంటిలో నున్నదనియు తాను పోయెద ననినది అంత విప్పుని గుండె జల్లు మన్నది ధాతువులు పల్లటిల్లినవి. స్వాంతము కలగినది మూర్ఖిల్లి, పిమ్మట తెప్పరిలి, దేవదేవితో నామె ఇంటికి సిగ్గును, భయమును విడినాడి వెడలి పొవుటలో నాతని తాత్కాలికమైన భేల తనము వ్యక్తము

లక్ష్మీదేవి పండుగకు విటులందఱు తమ చేళ్లలకు కానుకలు తీసికొని యాగా నిర్దనుడైన బ్రహ్మచారి ఏముయు నీయలేక పోయినాడు. అంత నా

వేద్యమాత యలిగి, దేవదేవితో చెప్పి విప్రనితో నొమ్ములు పెట్టించి ముందుము, లేకపోయిన వచ్చిన దారిని హిమ్మని కర్ణు తిరస్కరించినది రూకలు, కోకలు చేలేని పుట్టుడు, మరాఠ్తల ఒంటరిగ లన తోటక పోయి చింతించు దొడగెను దేవదేవికి తన తెలియదనియు, తెలిసిన నామెయే మరల తోటకు వచ్చు ననియు విరహబాధ సమభవించు చుండెను ఆ విరహబాధతో భక్తితో నిట్లు తలచినాడు.

తే లాళనము చేసి మన్మథ కేళి నేడు
 టనుమ కొమలి యెవ్వని గూడునొక్కొ
 యతడు తొలుజన్మమునను శ్రీహరిని బైచి
 పుష్పములంబూజ చేసిన పుట్టి తముడు

విరహజ్వర తప్పుదై న విప్రనారాయణుడు రంగనాథుని స్మరించి నిలువదని, తన్ను జలజాతేక్షణతో సాయాజ్య ముందింపు మని పేడుకొను. అపద్ధరణమునకు హరి స్మరణమే మార్గమని రచనోక్త కీర్తించెను. ఇట్టి సమయమున కూడ ఒకప్పుడారి భక్తిని

కాచిరి వచ్చి తన్ను వేద్యమందిరమున కాహ్వానించి భజనాని మాట నమ్మరాదు, పొటండ దేవదేవి రాదు, ప్రార్థనకర్త సుట గానిమ్మని దైవమునే విశ్వసించి, తిరిగి వేద్యమందిరమున మాయలాడి దేవదేవియు వేద్యమాత వరగా ఉరడించినది రంగురుగిన్నె గిచ్చినది తెలియదు గావున వారు వాస్తవముగ ప్రేమించి రని నమ్మిన పేల విప్రుడు, తనపై నేరము సూపినపుడు తానెక్క సభాసదులు నమ్మకతన్నే దొంగగా నిర్ణయించినపుడు, అవమాన పలేక దేహ త్యాగము చేయదలచిన అభిమాని ఈ విప్రనారాయణ త్యాగము చేయబోవుచు, నాత్మ శ్రీరంగనాథుని నిల్పి, భక్తితో త్రి ఆతని మొర ఆలకించి, సభాసదు లందరు ఆశ్చర్య మగుులు కావాయి ప్రత్యక్షమయ్యెను. ఆ లీలాదివ్య మంగళ విగ్రహమును దముగా సందర్శించి, వంకీర్తింపి, దేవకావిత్రాపహరణ నింద

మనీ ప్రార్థించిన పుణ్యతము దితడు, అంత న దేవదేవుండు ఆ జియ్యరన కిట్లనియె.

క లీలా వినోదమునకై

యీలాగున నేను వీరి నిరుపురి రతి రా

క్కిలిం గూర్చితి మ ద్వన

మాలిక యితఁ డివ్వరః ప్రేమద యాసతియున్

4-15

సకల జనులు చూచుచుండ నా దేవదేవుడు ఆ చివ్రనారాయణుని శరీరము నందు చొచ్చెను అది ఎల్ల గాంచిన నభాసదులు పప్పుని బ్రహ్మరథమున గూర్చుండ బెట్టికొని ఊరేగించిరి. ఏమ్మట విప్రుడు రంగనాథు నన్నిధికి పోయి దండ ప్రణామంబు లిడి, తిరువాయి ముడ నూట్లు పున్నవించెను ఆ ఆదినారాయణుడు పునః ప్రసన్నుడై సామీప్య వదలిని చివ్రనారాయణున కొసంగెను. మరియు తొండరదిహిడి యనగా నాళ్వారుగ ప్రసేధి నొందు మని దీవించి వారి అర్ధాన మొందెను. దేవుని దీవన లందిన చివ్రనారాయణు డు వరమ భాగవతోత్తముడు, వేశ్య మాయలట లొంగిన సామాన్య మానవు డుగ సారంగు తమ్ముయచే తీర్చి దిద్ద బడినాడు.

దేవదేవి .

ఈమె సౌందర్యవతి. బ్రహ్మ స్పష్టిలో నీడులేని అతిలోక లావణ్య రతీదేవి వంటిది చేతనాచేతనములు కరిగిపోవునట్లు విజవాయింప గలదు, లాస్యమొనరింపగలదు. సభాసదులు మెచ్చగ, చోళాధిపతి ఆమె నర్తకు పొంగిపోయి వేయు నూట పదార్లు దీనారములు బహుషసన మేల్చి నాడు

తన ఆకర్షతో కలసి చివ్రనారాయణునిపూదోటను చూచుచు నక్కడ ఉన్న విప్రుని గాంచి కించద్భూరమున నిల్చి మ్రొక్కినది వారి మ్రొక్కులకు గను సొంపక ఆ బ్రహ్మచారి పోయెను. దేవదేవి అహము దేబ్బ తినినది కళిసము చూడలేదు దీవించ లేదని భావించి వెట్టివానికి మ్రొక్కుట వ్యర్థ మైనదని అక్కతో పట్కినది. మధురవాణి ఆ బ్రహ్మచారిని అతని భక్తుని పొగడినది.

దేవదేవి స్త్రీలకు పదాశర కాశకు లంఘనారెవరులు, మరి ఈత దేమైన కుతుకా? హనుమంతుకా? అని వెక్కిరించి, అతనిది పిల్లి శీలమనినది. నతినాక్షుల కతాక్ష విక్షణలకు నరుల దేహములు కరకు ననియు చెప్పినది. మరియు నక్కతో సారె సారెకు నిద్రితేంద్రియు దని చెప్పుచున్నావు, నే నతని విటుని చేసెదను పందెము చెప్పు మనినది పందెము వేయుటలో నామెకు తన నెఱ జూతనమునై, సాందర్యమునై గల అత్కవిశ్వాసము వ్యక్తము.

అక్కకు కా నోడిన కట్టలు, నీళ్లు మోయుట నీతియే గాని, తనకు అక్క నీళ్లు, కట్టలు మోయుట నీతి కాదని చెప్పుటలో నామెకు పెద్దలపై గల గౌరవ ము సువ్యక్తము. మాయలాడి యగు దేవదేవి నిక్కపు బాధరి దాని పోతె వేషము ధరించి విప్రుని దగ్గరకు వచ్చినది. మదురుసోకగ మ్రొక్కినది. తన్ను గూర్చి తాను చెప్పుకొనుటలో ప్రాథత తెలియును. మీవంటి వారి యెదుట నాత్కమైతి నీతిగాదు. అటునను వినుమని తన మందిరమున పంతు తము తనక వర్షము ఖరియు ననుటలో నెఱజూతనము తెలియును. వేత్వ జన్మము జన్మమా? వారకాంతకు సత్యము, చలపు లేవని తెగవతికి నమ్మింప జూచుటలో వగలాడి తనము వ్యక్తము. వేత్వ మాతలు మాయామయోపేత లని చెప్పినది. పడుపు కూటిపై ననన్యత కలిగినది. ఒకనాటి రాత్రి భాగ వత పథనలో పింగళాశ్వాసము కని, మనసునకు విరక్తి కలిగి, వేత్వాత్వంబు మాని భాగవత ముద్రలో తా నున్నానని చెప్పుటలో నామె పంధరృతుద్ధి. చాశ్వాతుర్యము సువ్యక్తము. విప్రుడనుమానించి నపుడు మనసు పదిలమైన లంజ మందిరమున నై నను కాపురముండ వచ్చును. మహాత్మా యని సందోధించుటలో నామె చతురవచో విలాసిని బ్రహ్మచారి ధగ్గర కాసురాలిగ జేరినది. త్రీరంగకాయితీ సముదయైన 'నిన్ను గూర్చి వచ్చితి కరుణ నీడెచ్చు నన్ను' అనుటలోను, 'నెమ్మి పెరనుఁ గఱపి ననిఁగొను మెద ధటము జూత తేక' అని పలుకుట వ్యంగ్య భావ వ్యక్తీకరణము.

దేవదేవి కార్య తీజవరురాలు, అరుణోదయమున మేల్కని అలికి ముగ్గులునెట్టి కవపూత్తి, దోపకులతికి, క్రోధింపులు కోడి సదములు కట్టు టలో నామె నిక్కపు దాసురాణుగ విప్రుడు భావించినాడు నిత్యము తాను స్యయంపాక మోచరించి సొపాటు చేయుదు నని చెప్పి, ఇ తీకేగి ఘుమ్మాలు

భుజించుటలో నామె మోసకారి తనము తెలియును వ్రతది నము బ్రహ్మచారిని విటునిగ చేయుటకై రంధ్రమారయుచు నుండెను. కార్యదీక్షతో నాతని మునను కరగించుటకై, మోహబీజము నాటుటకై ఇట్లు ప్రవర్తింబినది.

సీ మూఁపుపైఁ గురులు క్రొమ్ముడి నేయు నొకవేళ
 నొకవేళఁ జెంప కొప్పొరఁగ దిద్దు
 వెలివాల్చి దోఁప నీవి నడల్పు నొకవేళ
 నొకవేళఁ గంచుకఁ బూడ్చి తొడుగుఁ
 దొకతొక నాడు ముద్దుల మాట లొకవేళ
 నొకవేళఁ బ్రౌఢోట్ట లొనర నెరపు
 వలిపెంబుఁ గట్టుఁ జావడ లేక యొకవేళ
 నొకవేళఁ వయ్యెద సోరచేయుఁ

తే గదిసె వీనులు సొక్కఁ జొక్కముగఁ బల్కు
 నొయ్య నొయ్యన సంగీత మొక్క వేళ
 సక్రియ యస్థలిత బ్రహ్మచారి యైన
 వైష్ణ వోత్తము మ్రోల లావణ్య లీల

2-134

ఇట్టి వేశ్యా సహజమైన చేష్టలతో మోహపు పటబీజము బ్రహ్మచారి మన నున నాటినది ఆ తరుణి దాన్య స్నేహము మోహమై విప్రునికి బుద్ధి చలించినది మనోజ వేదనకు గురి అయినాడు ఒకనాడు హొరమైన పర్వము కురిసినది వాకిట బయటనున్న దేవదేవై జలు వడుచున్నది అది గమనించిన విప్రుడు ఇదే అదనని ఆమెను లోనికి పిల్చి తన మన్మథభావమును యుట పెట్టినాడు శృంగార విషయము బ్రహ్మచారి చేతనే పల్కించగల ద్దిట్ట దే దేవి చేయ వలసిన వైష్ణలు గావించి, ఆ మన్మథభావము నాటి వానిపై పెట్టి వానిగ చేయుటలో నామె ఎట్టి మాయలాడియో, వగలాడియో మనకు తెలియును.

దాసరిసాని లోనికి వచ్చినది. చెంతకు చేర రమ్మని వపుడు బెట్టుదన చూపించుచు తన్ను ఒరసి చూచుటకా నిక్కమా గుని అడిగినది బ్రహ్మచారి మనోభావమును చెప్పినంతనే 'చిక్కెరా దాసరిబోడి ఇప్పుడు గదా పరివారలలో తలదాచుకొని గలుగు నని మిక్కిలి సంతోషపడినది ప.తము గెల్పుటలో నామెకు ఎంత సంతసమో! పరకాంతను చేపట్టుట దోషమని, శూద్రజాతి పడపునతి నంట రాదని పెక్కు 'శ్రీరంగ నీతులు' వల్లినది బ్రహ్మచారి పెక్కు భంగుల మనోజ కావమును వ్యక్తము చెయ్యగా నీమె అనేక రీతుల గీతలు ఒల్కిన నెఱజాణ, దీవమును మలపు మన్నపుడు దీవము లేని రతులు సుఖలోపములని చెప్పటలో నామె ఎంత పొడయో తెలియుచున్నది స్త్రీ సహజమైన సిగ్గును విడిచి వేశ్యా సహజమైన ఎల్లులు వినిపించినది మరియు మోచి ఇమ్మని బ్రహ్మచారి యడిగి నపుడు-

తే విటజ నోచ్చిష్టమైనట్టి వేశ్యమోచి

వేద పారాయణాతి పవిత్రమైన

స్త్రైష్ట వాస్యంబు గట్లంబు వచ్చు ననిన శి-శి నిఱజాణ ఈమె

మన్నధ జ్వరపీడితుడైన విప్రుని తనకు దాసునిగ నొనర్చిన దిట్ట దాసిగ జేరిన దేవదేవి అతని చేతనే ఊడిగములు చేయించుకొనిన ప్రౌఢవేశ్య.

వచ్చిన పని ముగిసి సంతనే, ప్రతిష్ఠ తీరినంతనే అక్కడ తనకు వశమియని ఆరామము వెడలి పోయినది ఆమె వెంటనే వచ్చిన బ్రహ్మచారిని కొన్ని దినములు చేరదీసినది లక్ష్మీ పండుగకు విటులందరు తమ తమ వేశ్యలకు పెక్కు కావ్యల నిచ్చిరి ఏమియు నీయజాలని విప్రుని ఇల్వెడలినపదలచి వేశ్యమాత దేవదేవితో చెప్పగా నామె-

క పొది నవ్వుయు నేనును బ

న్నిద మాడిన కోన మితనిఁదెచ్చితి నిఁక నా

కొదవ పని తీత నిఁక నీ

కొదవయె యని

పల్కిన.

శి-శి.

మాయలాడి వేశ్య ఈమె బంగారు గిన్నె లభించిన పిమ్మట వేశ్యమాత కావేరి వంపి విప్రనారాయణుని తోడ్చిచిరి వచ్చిన విప్రుని మరల చేరదీసి దేవదేవి ఊరడించినది ధనమే పౌరధాన్యము వేశ్య కమటటు దేవదేవి పృతి నిధురాలై నది సంపె గ నూతతో విప్రుని శిర సంబీనది గంధ కర్పూరాది సుగంధ ద్రవ్యములనిచ్చి గౌరవించినది విప్రుని మనోవాంఛలను దీర్చినది

సభలో రంగళాయి ప్రత్యక్షమై దేవదేవి ఒక ఆవృతః ప్రమద యుని సఖా సదులకు వెల్లడి జేసినాడు తానే వారిరువురి నిట్లు రతిరాజ్యేలిని గూర్చి నా ననియు తెల్పినాడు. అనగా దైవలీల వలననే దేవదేవి యట్లు ప్రవర్తించిన దన్నమాట పౌరబ్ధ శుభాశుభకర్మముల ననుభవించక ఏరికై నను తప్పదని నపుడు దేవదేవి యవగనెంత మరియు స్వయముగ నాదేవదేవుడే వేశ్య కిచ్చిన యది గై కొనరాదని చెప్పి మరల జియ్యరుచే గిన్నె నిప్పించినాడు జియ్యరు వివిధ వస్త్రసమన్వితముగ కనకపాత్ర నా దేవదేవి కొనగినాడు. అప్పటికే దేవదేవియు విరక్త చిత్తమైనది మరియు

క. పెరుమాళ్లకు నా గిన్నియ

యిరుమడుగుల పసిండి కాన్కయిడి తన కిదియే

తిరువారాధనగాఁ గాని

సిరివరు రంగేశ్వరుని భజింపుచు నుండెన్

4-12 .

పూవు వలన దారమునకు తావి యల్పినట్లు విప్రనారాయణు సొంగ త్యము వలన దేవదేవికి తిరువారాధన అల్పి మహాభక్తురాలుగ, విరక్తురాలుగ పరిణతి నొందినది

ఈ కావ్యము శృంగార రసోపేతమై, వర్ణనల కాలవాలమైనది. వర్ణన లు అతి దీర్ఘములుకావు విసువు పుట్టింపపు వత్సనలు కథోన్మీలనమునకు పనికి వచ్చునవిగా నున్నవి

రసపరిపోషణ - వర్ణనావైశిష్ట్యము

‘రస’ అను ధాతుష సకు ఆస్వాదించుట అని అర్థము “సామాజికైః రన్యన్తే ఆస్వాద్యన్త ఇతి రసాః”¹ - సామాజికులచే నాస్వాదించ బడునది రస మని చెప్పనగును. రసమును గూర్చి గాని దాని స్వాదుత్వమును గురించిగాని సాహిత్య దృష్టితో పేర్కొనినవారిలో ప్రథముడు భరతముని భరతుడు - “విభావానుభావవ్యభిచారి సంయోగాద్రసనిష్పత్తిః”² అని రసనిష్పత్తిని గూర్చి వివరించినాడు. భరత మహర్షి ఆభిప్రాయము ననుసరించి విభావానుభావ వ్యభిచారి భావముల సంయోగము వలన రస నిష్పత్తి సంభవించునని ఎఱుక వడుచున్నది. దశరూపక కర్తయగు ధనంజయుడు -

‘విభావై రనుభావైశ్చ సాత్త్వికై ర్వ్యభిచారిభిః

అస్థియమాన స్వాదుత్వం స్థాయీభావో రసస్సృజితః’³ అని పేర్కొనుటచే విభావానుభావములతోను సాత్త్విక వ్యభిచారి భావములతోను ఆస్వాద్యమాన మగు స్థాయీభావమే రసమని తెలుచున్నది. ప్రతాపరుద్రీయ కర్త పద్యా నాథుడును విభావానుభావ సాత్త్విక వ్యభిచారి సామగ్రి సముల్లసిత స్థాయీ భావో రసః’⁴ అనుటచే నితని ఆభిప్రాయముగూడ - విభావానుభావ సాత్త్విక వ్యభిచారి భావముల సమ్మేళనముతో నేర్పడు స్థాయీభావమే రసమని తెలియుచున్నది.

కావ్యమునకు రసము ఆత్మ వంటిదని కొందరు అలంకారికలు పేర్కొనిరి. వారు భండశృంగాలంకారాదులు కావ్యమునకు శరీరము వంటివనియు చెప్పియున్నారు. కావ్య నిర్వచనము గావించుచు విశ్వనాథుడు ‘వాక్యమ్ రసాత్మకమ్ కావ్యమ్’⁵ అని పేర్కొనినది, సర్వజనామోదమై విరాజిల్లినది మహాకవియగు నాడు తన కావ్యమున రసపరిపోషణకై మిక్కిలి పాడుపడును. రసావందప్రదముగాని కావ్యము నీరసమై పరితల హృదయముల నాకర్షింప జాలదు. పూర్వజన్మ సంస్కార కారణముగ కావ్యమును పఠించి సంతసే చదువరులకు చిత్త ద్రవీకరణ సంభవించును. పరితలకు చిత్త ద్రవీకరణము చేయ నికావ్యమును మహాకావ్యముగా పేర్కొనుటకు వలెను పడదు.

వైజయంతి విలాసకథ నవరస పరిపూర్ణ కనువైన ఇతివృత్తము కాదు. పరనారి పరాజ్ఞులుడైన విప్రనారాయణుడు నహుజ వైరాగ్య సంపన్నుడు వైష్ణవ బ్రహ్మచారి, మహాభక్తుడు, భక్తితత్పరుడగు నీతని, పగలాది దేవదేవి వందించి శృంగారమునకు దానిహ మనిపిరమటయే - ఇందలి కథ పెక్కు రసముల పొషించుట కనువైన ఇతివృత్తము కాదు.

వైజయంతి విలాసమునకు భూమిక వాగ్దిన వావిళ్ల రామస్వామి అండ్ సన్సు వారు ఈ కావ్యము నందలి అంగాంగిరస ప్రస్తావనచేయ లేదు ఏమెన్నోవారి వైజయంతి విలాస కావ్యమునకు ప్రవేశికము సంతరించిన శ్రీ స్వామీ శివశంకర స్వామిగారిట్లు రస విషయమును పేర్కొనిరి - 'భక్తి శృంగారములు బాగుగా పోషింప బడినవి ప్రబంధము అద్భుత రస పర్యవసన్నమై తాత్పర్యార్థ ప్రధానమౌచున్నది' మరియుకడో స్వామిగారు దేవదేవిని గూర్చి వ్రాయుచు నామె తన కిచ్చిన బంగారు కానుకలను శ్రీరంగనాథునకు సమర్పించి, ఏమ్మట విరక్తురాలై శేషజీవితమును భక్తితో శ్రీరంగనాథు నారాధించుచు గడపినదనిరి కి అనగా కథ భక్తియందు పర్యవసించినది శృంగారము - భక్తి రెండింటికి దేవదేవి విప్రనారాయణులు ప్రతినిధులు - అందు తాత్కాలికముగ భక్తి శృంగారమునకు లోబడి నట్లు కనబడినను చిట్టచివరకు నిరుపురు విరక్తులై భక్తితో జీవిత పర్యంతముండుటచే నీ కావ్యమున భక్తియే మిన్న యని నిరూపించి నట్లయినది

ఈ కావ్యము నందు భక్తి కన్న శృంగారమునకే ప్రాధాన్య మీయబడినది పైగా భక్తిని రసముగా పేర్కొనుట ఆలంకారిక సమ్మతముగాదు కావ్య పరమార్థము భక్తియే అయ్యును శృంగారమునే ఈ కావ్యము నందలి అంగిరసముగా పేర్కొనుట కావ్య ధర్మము కావ్య కథారంభము నిష్ఠా గరిష్ఠుడైన విప్రనారాయణుని భక్తితో మోదలగును కావ్య మధ్యమున భక్తి శృంగారములకు సంపర్కంబు ఏర్పడి తాత్కాలికముగ శృంగారము నెగ్గినది - ధాంతము భక్తితో ముగిసినది అది మధ్యాంతములందు శృంగారము లేదు, కాని భక్తియే ప్రాధాన్యము పొందినది కావున అంగిరసమైన శృంగారము, ఏమ్మట అంగరసముగా పేర్కొన దగినది భక్తియే యగును ఈ కావ్యము నందు అద్భుతమును మరియుక అంగరసముగా పరిగణనము చేయ వచ్చును. ఇక అంగిరసమైన శృంగారము నెట్లు పరిపూరించి నాడో ఇంచుక పరికింపవలసి.

శృంగారము .

ప్రియసి ప్రియుల ఎదలలో పుట్టు సంభోగ సంబంధ మగు నిశ్చయే రతి. ఈ రతి శృంగార రసమునకు స్థాయి భావముగదా. రస రాజమగు శృంగారముకది దేవత హరి హరి అంశావతారమే శ్రీరంగనాథుడు ఈ కావ్య నాయకుడగు విప్రనారాయణుని ఇలవేలుపు శ్రీరంగనాథుడే యగుట విశేషము హరి ధరించు వైజయంతి మాలాంక సంభూతుడగు విప్రనారాయణుడు ఎంత విరక్త సంసారుడైనను, పరమ భాగవతోత్తముడైనను, శృంగార రసాధి దేవత మాయలో శృంగారలోలుడై దాసుడైనాడు

శృంగారము సంభోగ శృంగారమని, విప్రలంభ శృంగారమని ద్వివిధము ఈ రెండు శృంగారములు ఈ కావ్యమున కొంత పోషింపఁడినవి ప్రథమా శ్వాసమున ఏ మాత్రము శృంగార చ్ఛాయకూడ కనఁడదు ద్వితీయా శ్వాసము, తృతీయా శ్వాసమున కొంత మాత్రముగ శృంగారము గలదు చతుర్థా శ్వాసమున శృంగారము పాన్యము

శృంగారమునకు రోషగూఢులుటకు నరుల దేహము లేమైవా లోహములా అని దేవదేవి తన అక్కతో ఒల్కిన వల్కు లందు శృంగార రస దృష్టి వ్యక్తము ఇందువదనల ముఖవిలాసములకు, పూబోడుల కుచాశ్లేషములకు, మహిళల మధురభాషలకు, వనితల నిశానవాసనలకు, కలకింరకంరుల కలికి చూపులకు, పాటల గంధుల పాటలక ముచవతుల మందహాసములకు, మగువల వాతెలు మధువులకు మునివృక్షతితులే ఒప్పు మగులుండ నరుడు వశుడుగుటలో చోద్యమే మున్నదని 2-20 దేవదేవి చెప్పిన ఈ పల్కులు శృంగార రస సమన్వితములు మరియు

క కలికించిత రస పూరిముఁ

జిలికించి కటాక్ష వీక్షిచే నలివాడుల్

తిలకించి చూచి నెఱుడు

పులకించక నరుల దేహములు లోహములే

2-21 అనునపుడు

హృదయములు శృంగార రస సమంచితములగును.

జారుల జారకాంతల రతి స్థలములను కవి యిట్లు పేర్కొనినాడు
 కట్టనికా నివేషములు, గోష్ఠతలములు, అత్కరీషపు దెడ్డిలు, పాడుగోడలు,
 సదీనదనములు, వసులగాడి మఱుగులు, గుళ్లవంచలు జార రతి కార్యములకు
 కట్టని యిండ్లట జార రతి కృత్యము లందు ఏమేమి లేదో వాని నన్నిటిని
 పేర్కొనినాడు ఈ పేర్కొనుటలో నొక చక్కని చమత్కారము గలగు రతి
 కేమేమి అపసరసా, అం ఏమియు లేవని

మ అనుగంధాంగ విలేవనం ఒనఖదంతాకం ఒకాబూల మ
 ప్రసవాలంకరిణం ఒనుక్త మణితారావం బశయాతలం
 బ సుఖస్వాప మ ఒంధనై పుణ్య మనంప్రాప్తాంగ సంకెళనం
 ఒసి ధారాటమునైన జార రతి కృత్యం ఒత్తతి న్వర్తితెన్ 2-40

రహస్యరతులు, పాటుగా చేయురతులు, భయముతో చేయు రతులు గాన
 గ సుఖము నందింప జాలవు 10 అంప్రాప్తాంగ సంకెళన మని పేర్కొ
 నుట అనాచిత్య భాసితము, అధిక ఎగ్గిస్తావన

సమవయస్కులగు కోడె కాండ్రతో వేశ్య లెట్లు క్రిడింతురో ఈ క్రింది
 వద్దనున సూచితము ఈ కావ్యమున నాయికా నాయకుల శృంగారము
 కం నితిరుం శృంగారమే వర్ణితము

సీ చెలువ గట్టిన చీర ములఁగొంతగట్ట యా
 సగము పై కల్లెవాటుగ నమిల్
 ఎనిఁబూని రేడిదిద్దిం కన్నామల నంప
 గమ్మతావుల కదంబమ్ము నల టి
 లీలగా నూరుదోర్మాల భాగమ్ము
 వాసిండు గోవ జవ్వాడిఁ నచి
 తమరాక ప్రియల కెంతయు దోల కసరా బి
 సొళిండు కిట్లు పాగాలు మే

చుట్టు పువ్వుల సిగలు కమ్మరి బొట్టు
సంది తాయెతులును జెంప గందములును
గలిగి న పయస్కలగు కోడెకొండ్రొ గూడి
విటులు విహరింతు రవ్వీటి వేశ్యవాటి

2-45

రాదుగిలందు విటులు కొండరు పహ్యజా సైకత శేదికా పల్లవి మరి కొందరు
చంద్రకాంత మణిబట్టిమ గృహంగణములందు, ఇంకకొండరు వృక్షవాటికాళిం
దముల మనోజ నుల్లీల 2-48 దేలిరట

దేవదేవి హెటక బ్రహ్మచారి యగు నా విప్రుని ప్రాంత, లావణ్యలీల
నిట్లు వ్యక్తము చేయుచు నతని హృదయమును స్పృగార రసాభి ముఖముగ
మరల్చుచున్నది చూడుడు-

సీ మూపుపై గురులు క్రొమ్మడినీయు నొకవేళ
నొకవేళఁ జెంప కొప్పారంగ దిద్దు
వెలినాభి దోప నీవిపడల్చు నొకవేళ
నొకవేళఁ గంఠకం బూడ్చి తాడుగు
దొకతొక నాడు ముద్దులమాట తొకవేళ
నొకవేళఁ బ్రాథోక్తు లొనర నెరపు
వలిపెంబుఁ గట్టుఁ బావడలేక యొకవేళ
నొకవేళఁ మ్రోద నొరచేయుఁ

తే గదిసి వీనులుసొక్కఁ జొక్కఁ గంఠంబు
నొయ్య నొయ్యన పంగిత మొక్కవేళ
నకియ మస్థలిత బ్రహ్మచారియైన
వైష్ణవోత్తము మోల లావణ్యలీల 2-134 ఒకక్షేపదుట ని
చేష్టలుగావించిన నెట్టి మగవానికి మత్తమణముకాదు? విప్రనారాయణుని
మనసు వెన్నవలె కరిగినది స్పృగారముపై దృష్టి మరలింది మనసు
గతి దప్పినది అనిశము అకాంక్షతో నామెను రెప్ప జేయకొండ చూచును

అమెను తలచిన తలపుతోనే మదికి తృప్తి కలుగును కొంగు నోకిన మేను
 ఉప్పొంగి పోవును అమె నవ్వింతునె తన ముఖము వికసించును చెలి
 వల్కుముందు కోయిల వల్కు నచ్చదు అధరపు మధువున కానవడు నతని
 హృదయము; ఈ చేష్టలన్నియు శృంగార రస నమన్వితములే. దేవదేవి
 ఎట్లు విప్రనారాయణుని విడుని చేసినదో పరిశీలించుడు. శృంగారమును
 వాచ్యము గాకుండ నిట్లు వర్ణించినాడు.

సీ అత్త హస్తమునఁ బందాయుధ చిహ్నము
 ల్బాహు మూలంబులఁ బాదుకొల్పి
 దలమైన చెమట బొడ్డలమిఠో జెన్నాండ
 నతిక భాగంబునఁ గలుగఁ జేసి
 జమిలి రేఫలకు దీర్ఘములిచ్చి నైచ్య భా
 వంబుగా దాన వామంబుఁ జేసి
 మోని దుర్లభమైన మణిత మంత్ర రవంబు
 త్ర వణనంగతి రహస్యముగఁ బలికి

తే నెమ్మి రతి దేవ పూజాక్రమము దెలిపి
 గుణల సంస్కారములు నిజులొక్కయిఁ బి
 మన్నద వ్రాత్యుడైన యమ్మాణపక్షిని
 మృగ విలోచన నిజ శిష్యునిగ వరించె

3-48.

దేవదేవిత్వము వేద్యమాత విప్రనారాయణుని తమ గృహమునుండి వెలు
 వరించి నపుడు అతడు తన పూదోటకు పోయి ఏకతమన విరహుడై విప్ర
 లంభ శృంగారము వసుభవించినాడు ధనాశతో వేద్యమాత తమ్ము వెళ్ల
 దోలినది చూచి యుండరాదు గాన దేవదేవి అవశ్యము ఉన్ను చేరవచ్చు
 వని భావించును. -111 ఆరితి నారిరిరికము రాకపోయిన మన్నధ తావము
 తరించు వల నెట్టిదియో యని -112 చింతించును సతికి పతికి వలపు సమా
 నముగ జరిగిన వలవంత సౌఖ్యము స్వర్గమువ కూడ నుండదని -114
 తలంచును మరియు నామె తలపునకు వచ్చి నంతనె నిద్రరాదట, చలి
 దార్కమనట, ఎవరిని పిల్చిని గుండె జల్లుమనునట, మనః పరితాప పేదవచే

ధృతి నిల్పినచోట నిల్వదనియు నట్టి దురవస్థ వగవాని కేనియు వలదని విలపించును 3-115. దేవదేవి మన్నని బాహువులు, సుధారస మొల్కులు, మేనుఁదీప, సిద్ధిపు గుబ్బిగుబ్బలు, కన్నుల నవ్వు నెమ్మొగము కన్నులకు కట్టినట్లయి విప్రనారాయణుని కడి మధుమాయమో, తనకు మతి భ్రమణము కలిగినదియో తెలియనంతని విరహ వేదన కల్గినది 3-116 విరహ బాధచే తప్త హృదయుడై విప్రనారాయణుడు ధనమును, తన్నుతాను, బ్రహ్మను, వేల్పులను ఉపాలభించినాడు ధనము గల్గిన పుణ్యత వశాలికి గాక నిర్భాగ్య దామోదరుడగు తనకు నా సతి సంవర్కము సంభ వించదట 3- 19 దేవత లేమి చేసెరని బ్రహ్మ దేవ వేశ్యలకు మాతలను సృజించలేదు పుడమి భనులేమి చేయలేదని ఇక్కడి వేశ్యలకు మాతలను సృజించినాడు బ్రహ్మ అని ఉపాలంభించినాడు ఈ క్రింది పద్యమున బ్రహ్మనే గాక బ్రహ్మను వర్ణించిన కవులను నిందించినాడు మనోజ్ఞునిగ వద్యమిడి.

సీ మునీండి మ్రోటన సైతమును బండ్లు గల్పించి
చెఱకునకేల నృజింపఁడాయె
బూతి గడ్డకు సైతమును గంధ మొనరించి
టందనంబునకేల కూర్చు డాయె
బొలము కాళ్లకు సైతమును బువ్వుల గల్పించి
శ్రీగంధ మునకేల చేర్చు డాయె
బుట్ల కోపుల సైతమును జీనె గలిగించి
గేదంగి కేల కల్గింపఁ డాయె

తే ధర నిరక్షర ట్టుల ధనుఁ జేసి
విద్య గలవారి నేల దుర్విఘ్నలఁ జేసె
బ్రహ్మ నననేటి కతని నేర్పతిగ నెంచి
పుడమి వర్ణించు కవులఁ జెప్పెడిది గాక

3-121.

ఇట్లుకవి విప్రనారాయణుని విప్రలంభ శృంగారమును కొంచెము దీర్ఘముగనే వర్ణించి నాడనుట తద్యము

శాంతము :

నిత్యానిత్య వస్తు విచార సమయమున జనించు చిత్తవృత్తిని శమ ముందురు ఈ శమము శాంత రసమునకు స్థాయీ భావము¹¹ గదా! శాంత రస వర్ణము శ్వేత వర్ణము. శాంతి రసాధి దేవత శ్రీమన్నారాయణుడు.

విప్రనారాయణునకు నిత్యానిత్య వస్తు విచారము తెలిసినది చిత్త వైర్మల్య సంసిద్ధికి శమ దమాదుల సంసిద్ధికి వైరాగ్యము, భక్తి శరణ్య ములని ఎఱిగెను, వేదవేదాంగ శాస్త్రాది విద్యల గురుము ఖముగ నభ్యసించి వాడు విష్ణువద భక్తులగని సేవించును సకల కల్మాష గుణనిధియగు విప్రనారాయణుడు అష్టాక్షరీ మంత్ర జపనారాయణుడయ్యెను మరియు నాతడు సాత్త్వికత్వమే పురుభూతము దాల్చినదా యత్నట్లుండెను. విన యము, కరుణ, జ్ఞానము, సత్యము, తాల్మి, శాంతము, హరిభక్తి పురుష వేషము ధరించి నట్లున్నాడని 1-7 కవి వర్ణించుటలో శాంత రసభావము చిప్పిలు చున్నది మరియు దేవదేవి మధుర వాడులు విప్రనారాయణుని సందర్శించి నపుడాతని రూప వర్ణనలో శాంతము వ్రసరించుచున్నది. ఆ బ్రహ్మచారి శిరోముంగనముతో, పిల్లశిఖతో, తులసిపూసల మాలలు ధరించి, విపుల కంఠధములుగల చెవులతో, నిలుపునామము వడ్డెలతో, తిరుచూర్ణ రేఖతో, కొపినము గట్టి, నీర్కావి వేష్టువలు ధరించి వద్మాననస్థుడై కన్నుమోడ్చి యుండుటను తలచి నపుడే 1-5 శాంతము స్ఫురించును నియమ నిష్ఠలతో పద్మాననస్థుడై భగవదారాధనా తత్పరతతో, శ్రీ మదష్టాక్షరీ మంత్ర చింతనా పరుడైన విప్రనారాయణుని తలచి వంతనే చదువరులకు శాంత రస స్థాయీ భావ మగు శమము గల్గును

భాగవతము నందలి పింగళాశ్యాసమ ము కన్న దేశదేవి 2-60 అపింగ శునే గురువుగ భావించి, వేశ్యాత్వముమాని ఏకాకిస్తై శ్రీపేంకటేశ దేవాయత నాది దివ్య దేశములు నంచరించితి 2-82 నతి చెప్పుట శాంతరస సమగ్ని తమే. మరియు తాను శ్రీమన్నారాయణ ధర్మస్థాపకత్వమే కులాచారముగను, పద్మనాభ నామ స్మరణమే జిహ్వా కభ్యాసముగను వంచాయుధ చిహ్నములై బాహువుల కాభరములుగను, భగవద్విలాస వై భవమై అంతరంగమున కొన్ఠ గాగ, అవిరళ భుజంగ శయన సేవానురక్తి చిత్తమున పొదుకొల్చి భాగవత ఘుద్రతో నుస్సానని ౨-93 విప్రనితో చెప్పుట శాంతమునే సూచించును.

అద్భుతము :

అద్భుతరసమే అన్ని రసములకును మూలమనియు, ఇతర రసము లన్నియు సద్భుత రసము నందే యిమిడి యున్నవనియు వక్కాణించిన అలంకారికుడు నారాయణుడు 12 అసాధారణ వస్త్రాలోకనముచే కలుగు అశ్చర్య భావమే విన్నయము. 13 విన్నయమే అద్భుత రసమునకు స్థాయి భావము ఈ అద్భుత రసాధిదేవత గంధర్వుడు 14

ఒకనాటి రాత్రివేళువ సమయమున లక్ష్మికి స్వప్నమున నల్ల మేను నీల్వతిరునామము, వచ్చని వట్టు వస్త్రము, నాభిపై తెల్లని తమ్మిగల దేవుడు వ్రత్యక్షమై నలుపు తెలుపు గల పువ్వుల దండ నిచ్చినాడట 1-60. శారి యిచ్చిన వైజయంత్యంశ విస్ఫురణతో సహా; అమె గర్భము ధరించె 1-70 నట. ఆ స్త్రీ స్వప్నము నందైనను అపూర్వార్థ సందర్శనము చేయుటయు, వెనువెంటనే గర్భమును దాల్చుటచే నామెకు చిత్త విస్మరముచే విస్మయము కలుగుట సహజముగాన నది అద్భుతరసావహ మునుట సమంజసము

బంగారు గిన్నె దొంగిలించినాడను చోరత్వము నాపొడించుటచే నా అపమానమును భరియించగ లేక విప్రనారాయణుడు ధేహత్యాగమే మార్గమని కృతనిశ్చయ్యుడై ఆత్మ శ్రీరంగ నాథుని భక్తితో న్మరించెను. అంత సభా సదు లెల్లరు విస్మయానందముల మునిగి తేలునట్లుగ రంగళాయి ప్రత్యక్షమైనాడు.

నీ నికటాక్ష శశిభాను లొకట సహస్రనమో
కరముల శంఖ చక్రములు మెలియ
శ్రీకాంత వక్షస్ఫలీ కౌస్తుభంబున
బంగారు వ్రతిమ నాఁ బ్రతిఫలి వ
ఫత్రాయముడ శేష పదామణి ప్రభ
దిననాథ దీప్తులఁ బొనుగు వలువ
వాయు భక్షులు మునీశ్వరులు సురలు సంఘ్రి
సరసిజమ్ముల పైని శిరసు లొగ్గ

తే. వాసవానల యమ దైత్య వరుణ వాయు
వైశ్రవణ శర్య గీర్వాణ వరుణ గౌణవః
గరుణః బ్రత్యక్షయ్యై భక్తవ్రజాంత
రంగవాంఛాప్రదాయీ శ్రీరంగశాయి

4-118

అపూర్వ సందర్శనముచే విప్రనారాయణుడు రోమాంచ కంచుకిత సత్వాంగుడైనాడు కాన నిది యొక అద్భుత రస సమన్వితమైన సందర్శనము మరియు నా దేవదేవుడు సకల జనులు కనుంగామచుండగా విప్రనారాయణుని శరీరమును ప్రవేశించెనట 4-127 అంత నా సఖాసదు లందరు నాశ్చర్య ధుర్యులై, యఖిల జనులు భయ భక్తి వినయ సంభ్రమములతో విప్రనారాయణునకు ఎఱుఁ పున రిభీవందనములు గావించిరట 4-21. అదినారాయణుడు విప్రనారాయణుని శరీరమున జొచ్చుట అత్యద్భుతముగాక మరేమి!

భక్తి .

భారతీయాలంకారికలు భక్తిని రసముగా పరిగణింపక ఒక భావముగనే పరిగణించిరి 15 కాని రూపగోపస్వామియు, మధుసూదన సరస్వతియు భక్తిని ఒక రసముగా ప్రతిపాదించి స్థాపించ యత్నించిరి. 16

సమస్తాచార వ్యవహారములను భగవంతుని కర్పించుటయే భక్తి. ఆ దేవదేవుని మరుపక మతియం దెల్లపుడు చింతించుటయే భక్తి విప్రనారాయణుడు భాగవతోత్తముడు భగవద్భక్తియే గాక ఇతనికి భాగవత భక్తియు గలదు విప్రుడు.

తే విష్ణువద భక్తులఁగని సేవించి పుడమి
నెరఁగు మీపాద రేణువు నే నటంచు

1-74

ఈ భక్తుడు సాంగకముగా స్వాధ్యాయము వరించి, సంధ్యాద్యనుష్ఠానములు దీర్చి, ప్రపూతాత్ముడై వ్రేల్చి, సమ్యగ్భక్తితో తోమాలికలు రంగశాయికి సమర్పించెడివాడు

1- 9.

ఎట్టి కష్ట, కిష్ట పరిస్థితులందు సహితము భగవన్నామ స్మరణ మరు
వడు దేవదేవి తల్లి తన్ను వెడలగొట్టగా తిరిగి పూదోట ప్రవేశించి ఒంటరిగ
చింతించు నపుడిట్లు తలంచును

తే లాలనముఁ జేసి మనధృ కేశినేఁడు
కుసుమ కోమలి యెవ్వని గూడునొక్కొ
యతఁడు తొలుటన్మమునను శ్రీహరిని బైఁడి
పుష్పములఁ బూజ చేసిన పుణ్యతముఁడు

3-117

విరహ వేదనాభరము భరింప లేక, మార్గాంతరము కానక చిట్టచివరకు
ఇతడు హరినే తలంచినాడు. తన అంగము నిలువ దనియు తన్ను దేవదేవి
యందు సాయుజ్య మొందిపు మని 3-130 వరమును వేడినా డీ భక్తుడు
మరియు నావధర్మంబునకు హరిస్మరణంబు శరణంబని తలంచిన భక్తగ్రీ
సరు డితడు

ఆ రంగ! రంగనాథ! రంగేశ! రంగేంద్ర!
రంగళాయి! యో పురాణపురుష
నీ కృపా విభూతి నీ బంటు బంటుల
పాదధూళి మీఁదఁబరంగ జేయు

3-122

మని పలు విధముల పలు నామముల భగవంతుని కీర్తించినాడు కాను
భగవంతుని బంటు బంటునని చెప్పు కొనుటయు మరువలేదు.

అవమాన భారముతో క్రుంగి పోవుచు విప్రుడు శ్రీరంగ శాయిని
స్మరింపగ నా దేవదేవుడు ప్రత్యక్షమై బంగారు గిన్నె వి. యమును చెప్పి
నాడు పిదప సంతర్హితుడైనాడు. విప్రుడు పట్టణమున కేగి రంగధాము
సన్నిధివేరి ప్రణామం బాచరించి తిరువాయిముడి ప్రబంధ సూక్తుల విను
తించినాడు మరియు రంగేశ! యోశ్రీరంగేశ్వర! శాశ్వతకృతి శరస్వినా
ననాధీశ్వరా! అని పెక్కు రీతుల స్తుతించి, తన మనోగారాప్తి న్యసియించి
సంసరణ దుఃఖము నివారించు మని వేడు కొనిన భక్తు డితడు అత నా
దేవదేవుడు పునః ప్రసన్నుడై విప్రుడు కోరిన యట్ల వరము లొసంగుటయే
గాక సామీప్య వదలి నొసగినాడు.

క. వనజభవ వంశవర్ణన
 ఘనమగు నీ పుష్పమాలికా కైంకర్యం
 బున నీకుఁ గల్గు సంతత
 మును మృత్యామీప్య పదవి ముల్లోకములన్

4-133.

సవ విధ భక్తి మార్గములగు సఖ్యము, శ్రవణము, దాసత్వము, వందనము, అర్చనము, సేవ, ఆత్మలోనెదుక, సంకీర్తనము, చింతనము మున్నగు వానితో సేవించినవాడు ఈ విప్రనారాయణుడు.

వరనా వైశిష్ట్యము

ఆదికావ్యమైన రామాయణము వర్ణనలతో విరాజిల్లుచున్నది తరవాతి కవులందరకును కథయందు స్థానమును క్రిల్పించుకొని వర్ణనలు చేయుట పరిపాటి అయినది అందువలన తర్వాతి కాలములో లాక్షణికులు వర్ణనల ప్రస్తావన చేసి యున్నారు భారతీయాలంకారికలలో నష్టాదశ వర్ణనలు పేర్కొనిన వారిలో ప్రథముడు దండియే 17 ఈతడు పేర్కొనిన వర్ణనలను పదునెనిమిదిదినే విద్యానాథుడును చెప్పియున్నాడు 18 సంస్కృతాలంకారికుల మార్గము ననుసరించి అష్టాదశ వర్ణనలను ఆంధ్రవాఙ్మయమున ప్రస్తావించిన వారిలో ప్రథముడు వన్నెచోడుడే 19 ఇతని తర్వాత ఈ వర్ణనలనే విన్నకోట పెద్దనయు 20 ఆ పిమ్మట కొవి గోపరాజును 21 ప్రశంసించి యున్నారు అవలంకారికలమున వర్ణనల సంఖ్య పెరిగినది అందువలననే అవృతవి 22 వర్ణనలను ప్రస్తావించి యున్నాడు.

సీ పురమును యతుఁడటమును బ్రయాణంబు
 కైలంబు వేటయు సొగరంబు
 మౌనంద్ర పుణ్యాశ్రమంబు
 ద్యౌంతయు పిదప నదృశరణంబు
 విజయంబు మద్యపానజ వికారంబును
 వనవిహారంబును వారికే

కన్యాంగ సౌందర్య కథనంబు హిమకరా
భ్యుదయంబు వివ్రలంభోదితంబు

తే. వద్య మిత్రోదయంబును బరిణయంబు
సుంతమును దౌహృదంబును సుతజననము
ననంగ నిరుపది రెండు వర్ణనలు గూర్చి
చెప్ప వలయుఁ బ్రబంధంబు శ్రీనివాస

1-78

అప్పకవి, అధికముగా పేర్కొనిన నాలుగు వర్ణన లేవియనగా 1 నేటి, 2. మౌనీంద్ర పుణ్యాశ్రమము, 3 కన్యాంగ సౌందర్య కథనము, 4 దౌహృదము వైజయంతీ విలాసము నందు ఆష్టాదశ వర్ణనలుగాని, 5. రుపదీరెండు వర్ణనలుగాని లేవు నిజమున కష్టాదశ వర్ణన లన్నియు నుండు కావ్యము లాంధ్ర సాహిత్యములోనే చాంతఃకున ఏజో కొన్ని కొన్ని వర్ణనలు మాత్రమే ప్రబంధమున వర్ణితములు వైజయంతీ విలాసకథలో ఆష్టాదశ వర్ణనలకు తావులేదు యుద్ధము, వ్యయాజము వేట, మంత్రము, ద్యూత మిత్యాది వర్ణనలు చేయుట కనువుగాదు మరియు కాలాంతరమున వర్ణనల సంఖ్య పెరుగుచు వచ్చినది. లాక్షణికులు సంఖ్య పెంచని మాట వాస్తవమే, గాని కవులు లాక్షణికులు పేర్కొనని విభిన్న వర్ణనలను గావించిరి. ఇక వైజయంతీ విలాసములోని వర్ణనలను ఆశ్వాసకృమము ననుసరించి ఇంచుక పరికింపము

పురవర్ణనము —

శ్రీ రంగపురి వర్ణనముతో కథా ప్రారంభమైనది కవి శ్రీరంగ పురమును ధీర్ఘముగ వదులైదు పద్యములలో వర్ణించినాడు శ్రీరంగము నందు అనంతశయశిమూర్తిగలదు కావేరి నది ప్రవహించును. శ్రీరంగ దివ్య విమానరాజమున్నది 1-41 వైకుంఠనగరిహితే శ్రీరంగవిమానశిఖాంతరిత్న కుంభములు సూర్యద్యుతిలో నున్నవి 1-43 చంద్రపుష్కరిణి యందు పేల్పుమూక నీత్యము నీతలు పెట్టును కర్పూర గంధులైనస్త్రీలు కావేరి జలమున గుంకులాడుటచే నవదీ పొలము లందు పండు పద్మ కర్పూర భోగులైన వని మనోహరముగ చమత్కరించినాడు. గమనించుడు.

తే సారె సారెటఁ బొర కర్పూర గంధు
లాడు కావేరినీటఁ బెంపై న పైరు
పంట ధాన్యంబు లచ్చటఁ బండుఁగానఁ
బుడమిలో వడ్లు కర్పూర భోగులయ్యె

1-45

ఆ పురము నందలి భాగవతులు శ్రీచూర్ణమును కల్గియుందురు దివ్య : 1-46
ధాను సంధానములు చేయుదురు తులసికా మాలికలు కంఠమున అలంకరించు
కొందురు బాహు మూలములందు నుదర్శన పాంచజన్య లాంఛన
మైత్రి సంఘటింప జేసికొందురు 1-47 ఆ పురమునందు రాజులు భటులు
గజములు, హరులు, పిలుదులు కవులు రమణులు, వర్తకులు గలరు 1-48
తిలోకపాలకుడు, గజేంద్రదక్షకుడైన రంగవిభుడున్నాడు 1-49 కావేరినది
పుర ఉభయ పార్శ్వము లందు నుది 1-51 అందు భూసుర పురమగు మం
డగుడి యగ్రహారము గలదు 1-52 అ ఊరిలో ఇందిరాసఖుడును కిం
నాదినారాయణుడున్నాడు 1-53 నిత్య భాగవత కైంకర్యాను రక్షితైన
శ్రీ వైష్ణవాగ్రేసరులు నవ శ్రీ రామానుజ మూర్తులై అప్పరమున నసీంతురు
1-54 మధురాపుర వర్ధనము కలదు అది అంబోధి కాంచిరమణికి మాడిక్క
ము పంటిది 1-105 వేద శాస్త్ర పురాణ పారాయణముగల భూమి అది అసా
మాన్య రాజన్యులతో నొప్పును వాడిజ్య కృషి ఐశ్వర్యామైన ధనిక
వ్రజలతో నొప్పును అగ్రజన్ములకు శుశూంష చేయు శూద్ర ప్రకరముతో వెల
యు మహా నగర ముది 1-107

కాంచీపుర వర్ధన మనోజ్ఞము- కాంచి వత్సప్రత క్షేత్రము సర్వశీ
త్రసంతి పేదవతి పేరిట ఎవహించును విరించి విష్ణుని గూర్చి యధ్వర్య
మొనర్చిన వ్రదేశమది అట్టోదరుడు హవిస్సారమును రుచిచూచినదిక్కడే
మాడ్చి లక్ష్మీవిలాస కవితఁగి నూత్ను కళ్యాణకాంచి ఈ కాంచి 2-15 యని
మనోజ్ఞముగ కవి వర్ణించినాడు

నది వర్ణన :-

సముద్ర వర్ణన ఈ కావ్యమునందు మృగ్యము కాని కావేరినదీ వర్ణన నీ కవిగావించినాడు కావేరి నది శ్రీరంగ పురోభయ పార్వ్యములందు వ్రప హించుచున్నది అది ఆ పురమునకు అవ్రయత్నవరిఖవలె భాసించుచున్నది. అక్షయ పుష్పాకర వారిగలది వారి నిధికి గారాపుదేవేరి ఈకావేరి, వాగ్దయి కాద్రద్రకుమారి కుంభభవసాక్షిన్నారి ఈకావేరి 1-51 అని వర్ణించినాడు.

కుమారోదయ వర్ణన :-

శ్రీ మన్నానారాయణుని వైజయంత్యంశ త్రాహ్మణిస్త్రీ గర్భమునందు ప్రవేశింపగా నామె గర్భము చాల్చినది నవమాసములు పరిపూర్ణమైనవి అ పుణ్యవతి కుమార రత్నమును గాంచినది, మధుసూదనుడు మున్ను మాసములలో నేమాసము తానెనో అమ్మాసమున ఇంద్రదార, రమాసమయగు నా పుణ్యవతి కుమారుని కనెను 1-72

విరహ వర్ణన :-

సర్వసాధారణముగ వ్రజంధములందు నాయికా విరహ వర్ణన యుండును నాయికయే చంద్రో పాలంభన, మన్నదోపా లంభనాదులు చేయును కాని ఈ కావ్యము నందలి విశేష మేమనగా నాయకుడగు విప్రనారాయణుడే విరహ వేదనకు గురియగును మరియు నుపాలంభ నాదులు చేయును వేశ్యమాత విప్రపుని పోద్రోలగా పూదోటకు వెళ్లి విరహుడగును అతని విరహము నాలుగైదు పద్యములందు వర్ణితము మన్మథ తావము తడించు వలె నెట్టిదియో 3-113 యని దుఃఖించును, దేవదేవి తలపునకు రాగానె గద్ర పట్టదు చలిజ్వరము వచ్చును ఎవరు వచ్చి పిల్చినను గుండె జల్లుకనును మనసునకు నిలకడ లేదట 3-115 దేవదేవి మధురమగు వల్కులు, గల్పి గుల్పులు, నెమ్మొగము కన్నులకు కట్టి నట్లయి మతిభ్రమ కలుగునట 3-116 విరహ వేదనకు గురి అయిన విప్రుడు బ్రహ్మదేవుని, అతని సృష్టిని ఉపాలంభించెను 3-121.

చంద్రోదయము :-

అరుణాంకుడు వశ్చిమాద్రిని చేరెను. సంధ్యారాగము పర్వినది తిమిరము విండినది పిమ్మట తారాగణముల్లసిల్లినది రాజుదయించినాడు వెన్నెల విరిసినది చకోర పంక్తికి విందు లయినవి, 1-108 యామవతీ వైభవము దృష్టించుచు నిద్రావశత శయ్యాగారము చొచ్చురీతి రేరాజు క్రుంకినాడు 1-1 1 అని చంద్రాస్తమయ వర్ణన గలదు

సూర్యోదయము :-

తూర్పు తెల్లవారి నంతనె కుప్పిడు తోచెను తారకలు జారిపోయినవి కోడి కొక్కారోకో యని కూసినది, శశి గుంకినాడు సంధ్య కెంపు వచ్చినది వయోజ ఒంధుడు ఉదయావలము నెక్కినాడు 1-111, మరి యొకచో కవి మరల సూర్యోదయమును వర్ణించినాడు ఒక జటిలమైన దీర్ఘ సంస్కృత శుభాశములో భాస్కరోదయమును 2-51 వివరించెను, తూర్పు తెల్లవారినది, శశి తోయధిని చేరినాడు. వెన్నెలలు తారలతోన జారిపోయినవి కుముదములు మొగిడినవి. జక్కవలు గేరినవి ప్రసూన సాయకునికి పని తీరినది. చకోరములు దిగంతరములకు పారిసవి. సాంధ్య రాగములు మీరగా 2-49 సూర్యుడుదయించినాడు 2-51 మార్తాస్తమయమును కవి మనోజ్ఞముగ వర్ణించినాడు

3 పెరిగిన చీకటి తమఁగని

సురిగి యరిగి వరుణు నగరుఁ జొచ్చివదానిన్

బొరిగొన వెంబడిఁ బానును

నరిగిన క్రియ నిమఁడు బుంకె నపరాంబుధిలోన్ 2-32.

అని చక్కని ఉపమాలంకార భాసితముగ రచించినాడు.

ఋతు వర్ణన :-

ఋతువులందు వసంత ఋతువు కడు నాహ్లాదకారి ధరణీ సురుని తోట వారి. చుట్టె మాధవుడు వనరమాధవుడై ఏతెంచెను 1-91. లేమాపు లందు

ఓం పంచములు పొల్పినవి మల్లికాకుంజము లందు మొగ్గలు దనర్చినవి
 పన్నాగములందు ప్రసూన గుచ్ఛములు ఘటిల్లినవి సంపెంగగములందు
 మరుద్గరి పరాగములు పెరిసినవి కీరములు, కోయిలలు, వసుద భృంగీకుళిషా
 సు-ధర్మని నాపని యందు గావి చినవి 1-82 మరియు

సె అంగిజా భూతాంతలంగ జాయాకాంత
 సరవాయవ్య కింకారుతములు
 జరి దురంగమ పరిస్ఫుర దువహ్వర గిరి
 ప్రైర సంహర నిర్భరుతములు
 స్కంద సమీకస్విన్న సరస కాంతోత్పన్న
 ఛారి ఘర్షాంఖ శృరారుతములు
 అధిక మర్దన వహరభికి మన్మథ సహ
 యోరు పీరి విహరి వారుతములు

1-83

హరిగీతని మదు మానమున సంచరించినవి కావేరి తీరము నందలి మారు
 తమిల సౌరస కమల కిల్వార కుముద సౌరభ ములను మోసికొనివచ్చు
 చుచ్చువి విశి ఆ మధు మాన వాసరములందు వనము లభిరా
 ము- నై నవి యాహములు వర్ధితములు భుకపిక స్తోమములరుతమా
 ర్కెడై నవి భృంగములు సంచరించినవి మలయ పవమానములు వీరెంచి
 నవి శీతల వాడిగలదు పల్ల త్వరాగ దూపరములై నవి ఆమని వాసరములు
 1-84

దేవకీకాలము పచ్చిచి గిరి, పూసరములను కవి సుమనోజ్ఞముగ
 పట్టించినాడు

సె చంద్రానుండు కక్కనముఁజేసి ముమ్ముతా
 మపి కిచ్చు పొప్పలు మరలఁ గొనియె
 వారి పూర్ణములైన వసుధారి కలశమూల్
 శివలింగ మూర్తుల శిరమలెక్కె
 నృప మందిరములఁ బానియ కుంభంబులు

వెననుట్టి గట్టుక ప్రేలం దొంగె
భువినెల్ల జనుల దప్పులు మాన్పు తక్రంబు
దా దప్పి గాని నీళ్లు ద్రావఁజొచ్చె

జీ. హరుఁడు కైలాస కుధర నాథాగ్ర వనతి
విడిచి పటమూల తలమున విశ్రమించె
సతత నిజ దీర్ఘతా తనూకృతి నిశావ్ర
హరములగు నట్టి గ్రీష్మవాసరము లందు

1-97

ఎల్ల జనుల దప్పులను పోగొట్ట వలసిన మజ్జిగ తానే దప్పిగాని నీళ్లు ఎక్కువ
గా త్రాగినదని చెప్పుట మనోజ్ఞభావన నానా దిక్కులు నవ ధూళితో నిండి
నవి. 1-98 వేసవి యందు భూమి బాగుగా క్రాగి వేడి మంగలమువలె సెక
లీనినది ప్రాచీ నిపహములు లాజలువలె ప్రేలి పోయినవి. ఆ సమయము
నందు అనవ పాన మాచరించిన అల్లమఱుల కుచకుంభ శైత్యము లొక
కొందరిని కాపాడినవని 1-98 చక్కగా వర్ణించినాడు.

వేసవికాలము చాంపేయకములను విప్రనారాయణుడు పూజ చేయుట
కొరంగినది నేచుకూడ విరు లొసంగుదునని తరువాతి ఋతువై న వర్షాకాలము
వచ్చినది 2-141 చాతక వర్షుల పిపాసను పోద్రోలు వాడు, భూమి యనెడి
ప్రీతి గ్రీష్మతాప మనెడి జ్వరమును పోగొట్టుటకై బెషధము నిచ్చువాడు,
మయూరములతో నాట్యము చేయించు దీక్ష గలవాడు, శతవక్రమిత్రు డగు
సూర్యుడు జగజ్జీవనమును అపింపజేయగ, తిరిగి మరల జీవన ప్రదానము
జేయు వర్ష ఋతువు మెఘ జాలముతో నేతెంచినది 2-14 . మరియు

శ్రీ ఆనమాయస్ఫూలిక పోతేని యనుచు
ధరణి వంపునఁ దొలుకారు తరువుకాఁడు
నింగి గుడి వ్యాసియాఁగిన భంగినపుడు
చంద్ర కరుఁ డుండెఁ బరివేషమండలమున

2-143

ఘన గర్జాడంబరములు మోయుగా ధరణీ జనము భయభ్రాంతులై 'అర్జునః
 పల్లనః పార్థః కృష్ణ' యనిరట 2-145. ధరిత్రి పైకటపెట తొటతొట పొట
 పొట చినుకులు రాలినవి సొటసొట నాకట సోలుచున్న చాతకముల దై న్యము
 పోవునట్లుగ వార్పితదువులు రాలినవి 2-146 అంభోద వ్రకరములు కుంభ
 ద్రోణముగాగ ఘోరాంబుధారా కృత్తిని వర్ణమును కురిసిన్నవి 2-147 మరియు

క తోరములగు నవ్వర్షా
 వారము అందొక్కనాఁడ వారిత ధారా
 సారంబు వయోధరముల్
 ఘోరంబుగఁ గురిసె ముసుఁగు కొని నికదాఁకన్ 2-148

శరద్భటు వేతెంచినది. కుందముల నలుగని యరః పదముల నరసి
 నేను రంగవిభు పూజకు అందములు వేయుదు నను చందమున శరద్భటువు
 వచ్చినది 3-7 . మరియు

సీ కార్తిక చంద్ర విస్ఫూర్తి వత్సముతోడఁ
 జంద్రీకా మందహాసంబుతోడ
 హరిదంతరాచ్చ విస్ఫురణాంబరముతోడ
 విమల కల్లర నేత్రములతోడఁ
 దారావళీ స్యచ్ఛ హారావళుల తోడ
 నతుల రాజమరాళ గతులతోడ
 నభ్ర విభ్రమ కళాదళ మధ్యమ తోడఁ
 గమల కోమల వదాన్ములతోడ

తే వితతి సత్కాశ చామర వ్రతితకోడ
 సకల కవీరాజ సంస్తుత్య వికలుపైక
 జీవన స్థితి నెరసె నానావసిత
 లమల శారద నమయ విలాసలక్ష్మీ 3-18

లాక్షణికులు పేర్కొనని కొన్ని వర్ణనలు వైజంతీ విలాస కావ్యమునందు.
 గలవు వర్ణన దృష్టితో పరికించి నపుడు వర్ణనలకు వదునెనిమిది, ఇరువది

రెండు అనెడి ఒక మితిలేదు వర్ణనీయ వస్తువునో, వేషమునో, రతాగారమునో వర్ణించిన యెడల నద్దానిని గూడ మనము వర్ణనగా గ్రహింప నగును. అట్లు గ్రహించియే స్వామీ శ్రీ శివశంకరస్వామిగారు ఈ కవి ప్రకృతి వర్ణనములే గాక మానవ శరీర వర్ణనలు మనోజ్ఞముగా కావించి నాగని పేర్కొనిరి ముఖ్యముగా దేవదేవిని, వేశ్యమాతను, వేశ్యరతా గారమును, దాసిని, తలవరిని వర్ణించిన పట్టులు గణనీయములు 22

ఈ కావ్యమునందు గల అట్టి వర్ణనల క్రమమిది 1 యతివర్ణన, 2 దేవదేవి వర్ణన, 3 దేవదేవి మధురవాణుల వర్ణన, 4 దాసరిత్రీ వర్ణన, 5 వేశ్యమాత వర్ణన, 6 వేశ్యరతాగార వర్ణన, 7 మాయాపటువు, వర్ణన, 8 దాసివర్ణన, 9 దండనాయకవర్ణన, 10 వేశ్య మందిర వర్ణన 11 శ్రీరంగళాయి వర్ణన ఈ వర్ణనలందు కొన్ని రూపమును, మరికొన్ని గుణభావములను వర్ణించునవిగా నున్నవి

యతి వర్ణన :-

ఈయతి వర్ణనను చదివినంతనే అల్లసానిపెద్దన వర్ణించిన జెషధసిద్ధుని 23 వర్ణన జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది కురుబోడి తలకు నలినాక్ష మాలికా వలయములు చుట్టుకొనినాడు సారంగ చర్మమును అంశమున పూనినాడు. కకపాలక క్షపాల దాల్చినాడు దండమండికలు చేదోయి కుదురుగొల్పి అడు గడుగునకు నారాయణా యనుచు యతి పరుగు పఠించినాడు 1-10

దేవదేవి వర్ణన :-

ఇది రూప వర్ణనకాదు, కేవలము మానసిక దృష్టి గోచరమగునట్లుగ భావించి రచించిన వర్ణన మిది దేవదేవి వలరాజు శృంగార వనములోని క్రొమ్మావి కందర్ప మాయలక్రీడి భావజుడు విటుల కిచ్చిన యీవి మదను సామ్రాజ్య సంపదల దీవి ఆమె మన్నధరాగరనపు నడబావి ఈమె జలజాస్త్రిని తెక్కిము కావి విధాత స్పష్టిలో నీమె పరిజోడు లేరు. పచ్చ విలుకానిపై నలిగి దిగివచ్చిన రత్నదేవి ఈ దేవదేవి 1-102. దేవదేవి మధుర

వాడల వర్ణన యందు రూప చిత్రణ కలదు ఇందు ప్రధానముగ వేషమునే వర్ణించినాడు కవి ఆకాశము వర్ణించడ లేదు ముఖముజ్జనము గావించు కొని వారు నఖ రేఖతో కస్తూరి నామము దీర్చిరి శిరోజములు దుప్పి పువ్వు దండల తోడ కొప్పులు ఘటించిరి నెమ్మేనులకు తావిగంధ మల దిరి పలిపెంపు ముడి చలువ వస్త్రములు ధరించిరి ఆస్థాని కదుగు డెంచిరి 1-113

దాసరి శ్రీ వర్ణన :-

దేవదేవి తన మడుపులు విడిచి దాసరి వేషము నెట్లు ధరించినదో కవి రమణీయముగ వర్ణించి నాడు నడిముక్కు మీద ననపు నాభినామము వీనుల విచ్చుటాకు దుద్దులు, సిగ, పయ్యెద, తోమిన దంతములతో, దువ్వలువతో, కంఠపార్శ్వముల నగము కాన్పించు తులసి తామర పూసల నరుల ధరించిన దట ఆ దేవదేవి 2-54

వేశ్యమాత .

శిడియు రూపవర్ణనకాదు ఆమె ప్రవర్తన రీతిని మనోజ్ఞమైన భావములతో వర్ణించినతీరు ప్రశంస నీయము మునుపు జంగాలుగ చేయఁ డిన విటుల చూచి తనకమువలె కఠిన కచ్చునట దక్షిణలిచ్చు విటుని విటశిఖా మడి యనుచు కీర్తించునట, ధనవంతుడైన మెత్తని వానిని పుత్రిక కొప్పించు ను తన పిన్ననాి సుద్దలు చెప్పను నోరు విప్పిన పచ్చి బూతేవచ్చు నా వేశ్యమాతకు 2-84

వేశ్యరతీ గార వర్ణన -

పట్టెమంచము, పట్టు తలగడి, పఱపు, చేదివెన్నె, హృతిమ, గొజ్జగి నీటి గాజు కొప్పె, పట్టివేళ్ల సురటి, జవ్వాది, పునుగు, గందపొడి పెద్ద ముక్కాలిపేట, వెండినాళము, పటికపు గిండివెంటు, పైడి బాగాలబరిడె, వంజరకుకము, మణిత శిష్టము వలించు పొరువపుజోడు రతాగారమున గలపట 3-74

వటు వర్ణన :-

వెడద నెన్నుదుటిపై తీర్చి దిద్దిన తిరుమణి, నామపు పెట్టెల నడుమ
శ్రీచూర్ణరేఖ, కంఠమున తులసి పూసల పేర్లు, ఒంటెజన్నిదము, వసపు కౌవీన
ముతో చిన్నారి వటువేషమును ధరించివాడు శ్రీ మన్నారాయణుడు 3-138,

దాసి వర్ణన :-

దాసి వర్ణన మీక్రింది వద్యమున వర్ణితము.

సి గమకించు చమరి వాలములోనఁ గీలించి
యుప్పరంబుగ నోరకొప్పుదిద్ది
నాభినామంబు నెన్నడుముఁ గస్తురిరేఖ
మోనుగాఁ బాపట మోయఁదీర్చి
తాటంక వలయ మధ్యమునఁ జెందొవపువ్వు
లవతంసముగాను హత్తుకొల్చి
మడుఁగుఁ జెంగాలి పావడమీఁద వెలివట్టు
చీరకుచ్చెలు నేల జీఱఁగట్టి

తే. మెఱుఁగుఁ దీఁగెయుఁ బెద్దముక్కుఁయుఁ బెట్టె
దండ తా యెతులును నందిదండలునిచి
శీల గాజులు గాఢసరాలు దొడిగి
ప్రేమఁ గై సేసి యద్దాసిఁ జెంపుచేసి

4-30

దండనాయక వర్ణన :-

కొనముక్కుపైనుండి కనుబొమ్మలదాక నాభినామముదీర్చి, తెల్ల చెం
గులబట్ట వెళ్లగట్టి, గంధమును నాభినుండి మూపులదాక పూత పూసి, నీలి
కాసెచే హనుమంతుకాసె వేసికొనినాడు దండనాయకుడు 4-87

వేశ్య మందిర వర్ణనము :-

కళ్ళట కట్టిపట్లుగ కవి వర్ణించినాడు

సీ ఎఱమట్టి పూతవే మెఱుఁగారు గోడలఁ

బైక్రింద సున్నపుఁ బట్టియులును

ద్వారబంధమున సిందూరంపు బొట్లును

గడవపైఁ ఒసపు నక్షతలదాలు

భిత్తి భాగమునఁ గ్రొన్నెత్తురు జిట్టలు

చూరుల మాంసంపుఁ దోరణములు

తీనెపై నంబికాదేవి పాత్రంబులఁ

బూజచేసిన మద్యపూర్ణ ఘటము

4-118

కలిగి వేశ్య మందిరము విలసిల్లును శ్రీరంగశాయిని వర్ణించుట 4-1 8
సుమనోజ్ఞము పైవర్ణన లన్నియు సీసవద్యము లందే యుండుట గమనార్హము దీనికి అవవాదమేలేదు

మనోజ్ఞములగు వర్ణనలు వేయుటలో గాని కవితను రమణీయముగ రచించుటలోగాని సారంగు తమ్మయ్య కడు సమర్థుడు. ఈతని శైలి సౌభాగ్యము కొనియాడ దగినది

తైలి సౌభాగ్యము

లాటిను భాషలోని 'Style' అను పదము నుండి ఇంగ్లీషు భాషలోని 'Style' అను పదము మేర్పడినది లాటిను మాతృభాషగా గల ప్రాచీన రోమనులు వస్తుములపై వ్రాయుటకు వాడిమొవగల ఇనుప ఘంటము వంటి దానిని ఉపయోగించెడివారు; దాని నా భాషలో 'Stylus' అని పిలుతురు ఈ పదము కాలాంతరమున అర్థ పరిణామముకొంది, అద్భుతగా, రచనారీతిగా, విశిష్టకావ్యరచనారీతిగా పరిణతించెంది ఆధుని కాంగ్ల భాషలో 'Style' అనుపదము ప్రయుక్త మగుచున్నది । ఈ 'Style' పదముతో శబ్ద సామ్యము గల తైలి అను పదము తత్సమానార్థకమునందు ఆంధ్ర భాషలో నువయోగించబడుచున్నది 'లోకోభిన్నరుచిః' అనినట్లుగనే విభిన్న కవుల రచనలలో వైవిధ్యముగల రచనారీతి యుండును వైయక్తిక భేదము, అత్యుత్తమ తల కారణముగా భిన్న కవుల రచనారీతిలో విభిన్నమైన తైలి భేదములు వ్యక్తమగును

తైలి అనుపదమునకు తెలుగు నిఘంటువులలో నీ యర్థమున్నది - భాషా సరణి, రచనా కౌశలము గలభాషా సౌష్ఠవము 2 రచనారీతి 3 ఈ అర్థముల ననుసరించి తైలి యనగా కావ్య రచనా కౌశల సంబంధమైనదిగా సువ్యక్తము కొందరు తెలుగు కవులు 'తైలి' పదమును వయోగించిరేకాని దానికి నిర్వచనము మృగ్యము కాని నేడు ఆంధ్ర విమర్శకు లందరు రచనా సరణిని, రచనా కౌశలమును వెల్లార్చు దానినే తైలి యనగా మన మనసులోని భావములను మరియొకరి హృదయమునకు పట్టించుటకై భావ బోధకములగు శబ్దములను గూర్చుటయే అని కవికొండల వేంకట రావుగారు తెలిపిరి 4 వా విలకొలను సుఖారావుగారు తైలి యనగా మాటల పొడిక, వాక్యముల కూర్పు, ఒక మానవుడు మరియొక మానవునికి తన భావమును వెల్లడించు రీతి అనిరి 5 శీలధాతు నిష్పన్నములయినవే శీలము తైలి శీల్పము పూర్వ జన్మ సంస్కార కారణముగా లభించినది శీలము ఇదియే, స్వార్థమున తైలియగును, ఇహజన్మాభ్యాస కారణముగా లభించినది శీల్పము. అనగా అప్రయత్నఫలసిద్ధి శీలమూలకము. ప్రయత్న ఫలసిద్ధి శీల్పమూలక మని శ్రీ పాటిబండ మాధవశర్మగారి నిర్వచనము 6

ప్రాచీన సంస్కృతాలంకారికలు రచనా విధానమును శిష్యు, రీతి పాకము, వృత్తి అని పలు అంశములుగా విభజించి చర్చించిరి. పాకమును— నారికేళ పాకమని, కడళి పాకమని, దాగ్ధా పాకమని మువ్విధములుగ చెప్పిరి ఈ దృష్టితో చూచినయెడల సారంగు తమ్మయ్య తైలిని ద్రాక్షపాక మని చెప్ప నొప్పును.

శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు తైలిని స్థూలముగా కావ్య సామాన్య సరణి, పదగుంఫన సరణి అని విభజించిరి మరల కావ్య సామాన్య సరణిని—అఖ్యానతైలి, వర్ణనాత్మక తైలి అని ముత్తరంగుల వింగడించిరి ఈమూడు తైలులకు—నన్నయ తిక్కన ఎఱ్ఱనలు క్రమముగా ప్రతినిధులని ఆంధ్ర పిఠుర్కుల అభిప్రాయము ఈమూడు రకముల తైలి విధానము ప్రతి కావ్యమునందు ద్యోతకమగుచున్నను నందు ఏది ప్రధానముగా గలదో దాని నాతైలి పేరనే పిలుచుట మనకు పరిపాటి అయినది ఈ దృష్టితో పరికించి నపుడు వైజయంతీ విలాసము నందలి తైలి ప్రధానముగ నాఖ్యాన తైలిగా పరిగణింపనగును.

వైజయంతీ విలాసము ‘భూమికలో’ వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్సువారు తమ్మయ కవినిట్లు విమర్శించినారు—ఇట్టి మృదుమధుర ప్రబంధమును వ్రాసిన కవిగ్రామణితమ్మయ్య ఇందలి కవిత్యమంత సలక్ష మైనది కాకున్న నేమి గాని చదువువారికేమి వినువారికేమి యింకను జదువ వలయుననియు వినవలయుననియు మండక మానదరి అనిరి ఎమెస్కోవారి వైజయంతీ విలాస ప్రవేశికలో శ్రీ స్వామిగారు “ఇంతవరకు లభ్యమైన గ్రంథములలో సారంగు తమ్మయమాత్యుని కావ్యమే సరసమై సహృదయ హృదయాహ్లాదియై సర్వజన సమ్మోదకారియై విరాజిల్లుచున్న— దని కీర్తించిరి సాహిత్య విమర్శకులగు శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు శ్రీ ఆరుద్రగారు 11 సారంగు తమ్మయ కవితను సంస్తుఃించిరి తమ్మయ కవిత ధారాశుద్ధికో, ధ్వని గాంభీర్యముతో కొనసాగినది కవిత సరసమై, రచన సరళమై పఠితల హృదయావర్ణక ము కల్గించు ననుట నిస్సంహదేమి:

ఇక నీ కవి తైలి సౌభాగ్యమును వివిధరీతుల వింగడించి ఎరిశీలించుచు ప్రస్తుత కర్తవ్యము కవి తైలి విన్యాసమును ప్రదర్శించునవి - సమాధి రచన, పదముల కూర్పు, రచనా చమత్కృతి, వ్యంగ్య విస్ఫురణ, రూప చిత్రణ, సూక్తివైచిత్రీ, ఆలంకారిక రచన మున్నగునవి.

సంస్కృత రచన

ప్రాచీన మహాకవులగు నన్నయ, జక్కనాదులు ఆశీస్సును 12, స్తుతులను 13 సంస్కృతములో ఆంధ్రీచ్ఛందము ననుసరించి విరచించుటగలదు తమ్మయయు ఆకవుల ఆడుగుజాడలలో సంచరించినాడు. శ్రీరంగధాముడు ప్రత్యక్షమైనపుడు విప్రనారాయణుడు ఆదినారాయణుని దివ్య మంగళ రూపమును సందర్శించి, తన కేలుదోయి ఫలభాగమున కీలించి ఇట్లు స్తుతించి నమస్కరించినాడు - ఈ స్తుతి సంస్కృత భాషలో నాంధ్రీచ్ఛందమగు నీ పద్యమున సంతరించినాడు ఇదియు శ్రవణసుభగమైన లావానుప్రసాద నలరారు చున్నది

సతతత్రయీ శిఖా చరణాయ శిరణాయ
పావనాయ సులాధిప పావనాయ
హరిదశ్య రజనీకృదజాయ దక్షయ
శంకరాయ నిజాప్త శంకరాయ
సనకాది హృదయ రంజనకాయ జనకాయ
నాయకాయ గిరీశ సాయకాయ
హిలాశయన కాశనశామి నేశాయ
కారణాయ సవాళు వారణాయ

దేవ! రంగేశ! తే నమస్తే నమోస్తు
దేవ! మాం పాహి పాహి త్వ మేవ శరణ
మన్యంతే వం వినా త్వా మహం న వేద్మి
సర్వం యజ్ఞీ భవాన్ సమస్త మపి వేత్మి

జటిల రచన -

జటిలమైన తైలితో నలరారు వద్యములు నారికేళపాక మనబడును. శబ్దాడంబరముతోను, అప్రసిద్ధ పదపముదాయముతోనొచ్చు ఈ వద్యములు యెదుపు వారికి హృదయ గమ్యములుకానేరవు. ఇట్టి వద్యముల కూర్పులో కవికిగల శబ్దాధికారము, భాషా పాండిత్యము వ్యక్తమగునేనని విను వారికి హృదయాహ్లాదములు కాజాలవు. ఈ సంగతి తెలిసి యుండియు కవులేలకొ ఇట్టి వద్యములు రచించుట గలదు జటిల తైలిగల వద్యములు ఎడనెడ త్యాచి త్యముగ ప్రత్యక్షమగుచుండును సారంగు తమ్మయ్య నాలుగైదు మార్లు ఈ వద్యములను కూర్చినాడు ఉదయ భానుని కిరణములవలె నాహ్లాదమును పొందింపక, మధ్యందిన మార్తాండ కిరణముల వలె హృదయాహ్లాదమును కల్గింపనిరీతి - అనగా చిరాకును కల్గించురీతిని కవి సూర్యోదయ వర్ణనను గావించినాడు రచన సరిసము గాదు, సరళమును గాదు దీని సంస్కృత సమాస భరితమై ముక్కలంబు వలెమన్నది

మన్ర ఉదయ క్షోణిధరాధ్యాధ్యుషితపిశితభుగ్యోధయూధాగ్రహృద్య
తక్కిదనక్షౌణ్డిపదత్తార్థజలకులిశసంఘాతపాతక్షతద్రా
బ్బదవన్నందేహ దేహక్షందురుతం రక్తప్రభామండలికుం
డుదయించెన్ భాస్కరుం డత్యుపరిద్ధృఢసముద్ద్యోతకోభా
కరుండై 2-51

మరియొకచో సారంగుకవి వాన కురియుటను జటిలమైన తైలితో వర్ణించినాడు మెరుపులతో పిడుగులతో వర్షాపాతము సంభవించురీతిని శబ్దాడంబరములతో, మహాప్రౌఢాక్షరయుత పదజాలముతో వివరించినాడు ఇదికొంతవరకు సందర్భోచితముగ మన్నను హృదయానర్జకమగులేదు ఆలోచనామృతమేగాని సద్యఃపరనిర్వృత్తి కల్గించుటలేదు

కా అంభోదవ్రకరంబు లత్తటి సముద్యద్ధీర్ఘ నిర్ణాతనం
రంభాఘాతవిభగ్నబిబ్బగకరోరగ్రాహండావలి
దంభాంభశ్చర వాహినీకలుషపాదశ్శుంభదంభాశుతై
కుంభద్రోణముగాఁగ వానంగురిసెన్ ఘోరాంబుధారాకృతిన్. 2-147

దీర్ఘ సమాస రచన .—

ఇతర ద్రావిడ భాషలందువలె తెలుగునను దీర్ఘసమాస రచన వీలు కాదు దీర్ఘసమాస రచన చేయవలెననిన తెలుగు కవులకు సంస్కృత భాషయే అనుకూల్యము నన్నయాది ప్రాచీన కవులందరికి సంస్కృత భాషాపాటవ మెక్కువ. సంస్కృత భాషావ్రభావము తెలుగుపై మిక్కిలిగమన్నది సంస్కృత కవులకంటె తెలుగు కవులు సంస్కృత సమాసములను చక్కగా కూర్చురనుట వాస్తవమే యని విమర్శకుల భావన తెలుగు కవులందరు ఎడనెడ దీర్ఘ సంస్కృత సమాసరచనలు చేయుదురు వారికిగల సమాస రచనా చాతుర్యమును ప్రదర్శించుటకై దీర్ఘ సంస్కృత సమాస రచనగల పద్యముల రచించురు వైజయంతీ విలాసము వందును నట్టి పద్యములు నాలుగైదు గలవు.

శ్రీరంగ విభుని వర్ణించుటకై తమ్మయ అలతి అలతి సమాసములతో నొక సేన పద్యమును విరచించి, ఎత్తు గీతిలో నొక దీర్ఘ సంస్కృత సమాస మును కూర్చినాడు

శే చరణ సీరాజన క్రియాచరణ కలిత
 నమదుమా నఖ శత మఖ ఏమిమఖ దీక్ష
 రాజ కోటిర కోటి విరాజితా
 రత్న సీరాజిత విభుండు రంగవిభుండు

1-49

మరియొక చోమధురానగరమును వర్ణించుచు నాతిదీర్ఘ సమాసముల తో సేన పద్య పాదముల నాల్గిదిని సంతరించి, ఎత్తుగీతిలో నొక దీర్ఘ సమాస మును సంఘటించినాడు

కే నిరతసేవా గతాష్ట దిగ్గరణి పాల
 తతి నివాసార్థ భర్మ సర్మిత సేవీన
 జీవ మణి సౌధ యూధశోభావిరాజ
 మాన శాఖా నగర మమ్మహానగరము

1- 07

మరియు నారాయణు ధర్మపత్ని, విప్రనారాయణుని తల్లియగు లక్ష్మీ దేవిని నొక దీర్ఘ సమామాసవలలో 1-57 శార్దూలపద్యము నందు స్తుతించినాడు. ఇంకొకచో వసంత ఋతు వర్షసను అక్షర ధమ్యతితో నలరించినాడు మధుమాస మారుతమును ఊహ్య, కంఠిత వర్ణ పునరావృత్తిచే శ్రవణా నందము కల్పనలుగ రచించినాడు.

తే. హరిగతి నంచరించె గావేరికా పృ
తీరసారసకమల కల్పారముల
సారభారిభ్య నంభారసార వహన
మారవిహారి మధుమాస మారుతిములు

1-92

సాతి దీర్ఘ సంస్కృత సమాస రచన

ఇట్టి సమాస రచన విసులకు విందు చేయును 400ము నడక గంభీరిముగ నుండును. గుక్కతిప్పుకొన వీలులేని దీర్ఘ సమాసములు కావివి శ్వాసవిడుచుటక, శ్వాసతీసెకొనుట కనువుగ నుండు సమాస రచన యిది పదనానుకూలమై పామరులక సహితము అనందప్రదమగు రచనయిది పద్య గమమును వర్ణించుచు సునంద్య పాదము నొక సాతి దీర్ఘ సమాసమున రచించినాడు.

సే, వాతికిప్రజ పిపాసా వ్రత్రోద్యా నా
కార్య నిర్వాహకాచారి వరుడు
భూషరంప్ర గ్నిష్ఠతావజ్వర ప్రణా
శన రసాషధ చికిత్సా విదుండు
మహనీయ భూమిభృద్గృహ విహారి ముఖూరి
సందోహ వటన దీక్షగురుండు
శతపత్ర మిత్రతాపహృత జగజ్జీవన
వత్సరృణ క్రియా ప్రధితదాత

2-142

విప్రనారాయణుని మొర వినిన శ్రీరంగశాయి హృత్పక్షము కాబోవు
చున్నాడు. అట్టి తరి కవి ఆ వ్రతుని ఒక సీస వద్యములొ మనోజ్ఞముగ
సంక్తిర్తించినాడు ఒక్కొక్క పాదమున ఒక్కొక్క సమాసమును రమణీయ
ముగ రచించినాడు

సీ శరణాగతావన స్ఫురణా సముల్లస
త్కరుణా కటాక్ష కింకరశుభుండు
కమలాటచద్వయా విమలానులేప కుం
కుమ లాలితాంక వక్షోవిభుండు
ప్రపదానిశాన తత్త్రి వదాననాధివ
ద్విపదాన వాహితాధిక విభుండు
శతకోటి రవి విభాతతికోటి హసితక్షి
తీకోటి మానవాధిక హృభుండు

2-135

ప్రతి పాదాంతము నందును బిందు పూర్వక డకార ముండుటచే విన సొంపు
గా నున్నది.

అలతి అలతి సమాస రచన :-

అచ్చ తెనుగు భాషలో వలతి యలతి సమాసములే యుండును. సం
స్కృతము నందును నట్టి అలతి అలతి సమాసములు కూర్చినచో నది
“అలంతి అలంతి తునియలం గాహళ సంధించిన విధమున”¹⁴ మనోహరముగ
నుండును సారంగు తమ్మయ ఇట్టి అలతి అలతి సంస్కృత సమాస రచన
లో నందెవేసిన వేయి, శ్రీరంగనాథుని ఒక సీసవద్య పాదములో రెండు
సమాసములతో మధురముగ కీర్తించినాడు

సీ విలయ సన్నిగ్రోధ దళశాయి శాంఘరీ
బాలకుండు త్రిలోక పాలకుండు
కమలా కపిల కుంకుమ వత్త్ర రచనా వి
చక్షణుండు గజేంద్ర రక్షణుండు

వివిధ పోడశ సహస్ర విలాసిని మనో
 రంజనుండు నిశాట భజనుండు
 సవకాధి సుంధుమీశ్వర లోచన చకోర
 ఉందిరుండు సుధాల్లి మందిరుండు

1-49

ఈ సద్యము నందలి ప్రతిపాదములోని రె శతకములందు లాటాను
 ప్రాస యుండుట వలన వదువరులకు హృదయాహ్లాదముగ నున్నది. ఇంకొకచో
 ఆదినారాయణ సేవావరతంతుడగు నారాయణాహ్వాయుడగు నొక గృహస్థుని
 అతి అతి సమానములలో పోగడినాడు. ఈ సీవసద్యము ప్రతిపాదము
 నందలి రెండు దశము లందును రెండు చిన్న చిన్న సమాసములను కూర్చి
 ఇంపొసగించినాడు.

సీ. వేదవేదాంగాది విద్యా ప్రవీణుండు
 వరతత్త్వ విజ్ఞాన పారగుండు
 నిత్య భాగవ తార్చనా త్యుత్పత్తిసౌంధ్యం
 డఖిల జీవ దయావరైక బుద్ధి
 యతులి తైకాదశేవత నిత్య శీలుండు
 ద్వాదశ వాసరోత్సవ విధాయి
 యగణిత శమదమాది గుణ సంపన్నుండు
 త్రిభువన స్తుత్య నిర్మిద్ర యతుండు

1-58

సమ సంస్కృతాంధ్ర రచన :-

సమ సంస్కృతాంధ్రముల మిశ్రమ రచనకు ప్రాంధ్ర వరసేశ్వర
 బిరుదాంచితుడగు నెఱ్ఱన మహాకవి పెద్దనది పేరు ఇట్టి రచనకు ఇతని చెప్పియే
 మరియొకని చెప్పుట ఆంధ్రసాహిత్య విమర్శకుల కలవాటు. 'దేశిమార్గంబుల
 దేశీయములుగా' 15 వన్నె చోడుడు రచింప వలయు ననినాడు. సంస్కృత
 తాంధ్రములు సమముగా కలసిపోయి, ఎదుగు పేకల వలె నల్లకొనిపోయిన
 నది వింతయగు సొంపును వెల్లార్చును

అక్షి తన భర్తయగు శారాయణునితో తమకుసంతానము లేకపోవుట విచారకరమని చెప్ప వందర్భము నందలి వద్యము. తమసంస్కృతాంధ్ర రచనతో విరాజిల్లుచున్నది

శే 'దేహి యని చేయి చాచిన దేహి కిడను
మనకు భోగింపఁ దగిన జీవన మొసంగి
నందనానంద మిడఁదాయె నిందిరాధి
పతికి వపచార మేమి చేసితిమొకాని

1-85

తత్సమ వదములు అచ్చతెనుగు వదములు ఒకదాని నొకటి అల్లుకొని పోయినవి. దేవదేవి తనజీవిత వృత్తాంతమును విప్రవారాయణునితో నిట్లు చెప్పుచున్నది ఇందు తత్సమ వదములు తెలుగు వదములు చక్కగా కలసి పోయి రమణీయ మైన పద్య రాజముగా రూపిల్లుచున్నది

శా. స్వామీ! యేమని విన్నవించు నతి కష్టంబైన వాణన్న మీ
భూమి న్నేఁ బడిన పాట్లు తనకంబుల్ నూకరంబు ల్నిహా
గా మున్ పడ్డది లేదు మీరనఁగ సాక్షాద్రింగ నాథుండు తో
డో మీ ముందఁగ జెప్పినన్ దొలఁగు మద్దోఁబు నిశ్శేషమై 2-84

అచ్చతెనుగు రచన :

విభిన్న వ్యక్తులను విభిన్న రుచులు ఇష్టమగును 'కొందఁబడి దెనుఁగు గుణమగుఁ గొందఁబడిను శంస్కృతంబు గుణమగు 6 నని పోతనామాత్యుడే పేర్కొనినాడు తేట తెనుగునను సువ్విక్లూరు వారు కొంద రుందురు ఇట్టి విభిన్న రుచులను గ్రహించియే పోచినాంధ్ర' మహాకవిలు తమ కావ్యము లందు అక్కడక్కడ అచ్చ తెనుగు వద్యముల వర్తింపరి ఆ వద్యము లెక్కువగాక అచట నచట మున్నవని కావ్యమున కింపు నాపాదించ గలవు; ప్రయత్న పూర్వకముగ రచించు తేటతెనుగు పద్యములైనను ఎక్కువైన అష్టాదశరములు కాణాఅవు సంపూర్ణముగ నచ్చ-నుగులోనే రచితములైన యయాతి చరిత్రాదుల కంత ప్రాశస్త్యము రాలెదుగదా! సారంగు తమ్మయ అప్రయత్నముగ నక్కడక్కడ చక్కని అచ్చతెనుగు వద్యముల సంధముగ

రచ్చినాడు. దేవదేవి తనతో పందెము చేసిన అక్కతో స్వభావ సిద్ధముగ పట్టుటను అచ్చతెనుగులో రచించినాడు.

తే అప్పరో నీట నేం గడ్డియలును నీళ్లు
నెంత మోచినాగాలి నా కెగ్గులేదు
నిన్నుం బని గొనగా నాట నీతి కాదు
పేట పన్నిద మొకటి గావింపు మనిన

2-22

ఈ పద్యము నందు ఒక్క తత్వము పదమైన లేటందుట విశేషము పదజాలము కూడ పరిచిత మైనదే నిఘంటువులలో నిమిడి యుండు పదజాల మొకటియు గానరాదు పండిత పామర హృదయాహ్లాదకారి యగు నీపద్యము విలువ చెప్పరానిది దాసురాలి వేషముతో దేవదేవి విప్రనారాయణుని నిట్లు గాందినది

క పొది నవ్వుయు నేనును
న్నిద మాడిన కొనమితనిఁ దెల్పితి నింక నా
కొదవ పని దీత నింక నీ
కొదవయే యని ఎల్లఁ దల్లి కూతున కనియెన్

3 98

పైపద్యము నందును నొక తత్వము పదము కూడ లేదు కేవలము తెలుగు నుడులే దాదాపు ఇట్టి పద్యములే 2-10, 2-30, 3-32, 3-83 ఇత్యాదులు

తమ్మయ శైలి .

ప్రతికవి కావ్యములోను పద్యరత్నము లుండును అట్లే వైజయంతీ విలాస కావ్యమునందును పద్యరత్న ద్వయము గలదు తమ్మయ సుకావ్యానిన్యాసమునకు ఈ రెండు పద్యములు ఆటి ముత్యముల వంటివి ఇవి మృదు మధురములై చదివి వంతనె వంతల హృదయంగమముగా నున్నవి రెండు మూడు మార్లు చదివినంతనె నోకి వచ్చును పండిదిగ పద్యమును పిన నము చేసి కొనవలయు ననిపించును. మరువరాని, మరువలేని పద్యద్వయ మిది పరమ నిష్టాగరిష్ఠుడైన విప్రనారాయణుడు వేశ్యాంగన యగు దేవదేవి తో నిట్లు మొరపెట్టు కొనినాడు—

ఈ. కాటులు దావిపండ్లు దీని కృక్క శిలామయ దీప మందిరా
నీకములందు రావులు జనించును సజ్జన చిత్తవృత్తి యు
వ్యాకులలీల జాతి గుడి వండిది లోకములోన వేశ్యలుం
గాటుల వంటి వా రలటు గానఁ బ్రమాదము చేరనిచ్చినన్ 2-99

పై పద్యము నందు అలతి అలతి వాక్యములు నాల్గు కలపు చిహ్న
సమసంస్కృతాంధ్రమై విరాజిల్లుచున్నది. చక్కని ఉపమానములతో విషయ
వ్యక్తికరణ చేసినాడు ఆ ఉపమానమును లోక జన వ్యవహారమున మున్న
సంగతియే దీని కంటెను ఉత్తమమైన పద్యరాజ మింకొకటి గలదు వజ్రా
యుధసమ కర్మశమైన నైష్ఠిక విప్రనారాయణ హృదయము క్రమక్రమ
ముగ కరిగి నీరయి నటువంటి వృత్తాంతమును హృదయంగమముగ వర్ణించి
నాడు.

కా. ఆ విప్రీతము వజ్ర వంజర నిభంబై నిశ్చలంబైన స
ద్భావం బంగన సాహచర్య గుణ సంపర్కంబునన్ లోహమై
గ్రావంబై దృఢదారువై తరుణ వృక్షంబై ఫలప్రాయమై
పూచై తన్మకరందము కరగఁగఁ బో బోనీళ్లకుం ఒల్చినై 2-189.

పైపద్యము నందు నిష్ఠా గరిష్ఠుడైన విప్రనారాయణుని సద్భావము
కృమ పరిణతితో అవరోహణ కృమములో నెట్లు దిగజారి పోయినదో అత్యద్భు
తముగ వ్యక్తికరించినాడు. వజ్రవంజర సదృశ సద్భావ మతి కరినమైనది
దానికంటె కొంత కరినత తక్కువైనది లోహము. లోహముకంటె తక్కువయి
నది గ్రావము దీనికంటె మెత్తనై నది దృఢదారువు ఎండిత దారువు కంటె
మెత్తనై నది తరుణ వృక్ష మూలము. చెట్టు కంటె మెత్తనిది ఫలము. ఫలము
కంటె పూవు మెత్తనిది. దాని కంటె మకరందము మెత్తనిది. మకరందము
కంటె వల్చునిది నీరు. కరగ పో పో నీళ్ల కంటె వలువగా నని చెప్పటలో
చక్కని భావ వ్యక్తికరణాభిలాష నువ్యక్తము. ఈ పద్యము చదివి నంతనె
భావులుడైన సహృదయ పాఠకునకు పోతన కృత మహాభాగవతము నందలి
నామనావతార ఘట్టములోని వామనావతార రూపాభివర్ణన జ్ఞప్తి కి రాకపోలేదు.
ఈ పద్యము నందు వామన రూపము క్రమ పరిణతితో అరోహణ కృమములో

పెరిగిపోయిన వృత్తాంతము వర్ణింపబడినది. రెండు వద్యములును శార్దూల వృత్తములగుట మరియొక్క చక్కని సాదృశ్యము.

శా ఒంటింతై వటుడింతయై మఱియు దానింతై వభోవీధిపై
 నందై తోయద మండలాగ్రమున కల్లంతై పగభారాళిపై
 నంతై చంద్రుని కంతయై ధ్రువునిపై నంతై మహర్వాటిపై
 నంతై నట్య వదోన్నతుం డగుచు బ్రహ్మాంశాంత సంవర్తియై 8 622

కదాకథన శైలి :

తమ్మయతి ప్రధానముగా నాఖ్యాన శైలి యని చెప్పియుంటిమి. అభ్యాస శైలి యనగా కదాకథన శైలి యని చెప్పవచ్చును ఇందు కథ చెప్పుటయే ప్రాధాన్యము జరిగిన కథా వృత్తాంతము నంతటిని ఒక సీస పద్యములో సంగ్రహముగా చెప్పుట కథనశైలికి నికషోపలము వంటిది. అలవరి కనకపాత్రముతో వేళ మాతను జియ్యరున కప్పగించెను అతడు ఆ స్త్రీయొక్క పట్టు వచ్చినదని నేత్యమాత నడుగగా నామె జరిగిన వృత్తాంతము నిట్లు జియ్యరున తెరింగించినది

సీ. ఈ దాసరయ్య తా నేడాది మండి మా
 దేవదేవికి విటుండై పసించు
 దోటలో భిక్షమెట్లుచు పసొందుచున్న
 వాని నింటికిఁ దెచ్చె వలపువేయ
 నెదురు పెట్టునుగాని యెఱుంగ మీతని వంక
 బడెడు బియ్యము స్వయంపాకమునకు
 నెన్నడు విడెమైన నియ్య వటంచును
 నేనును గోపించి యిల్లు వెడలి

తే పొమ్మనిన బోయి యొకచిన్న బమ్మచారి
 చేత గిన్నియ బుత్తెంచె నాత డితని
 శిష్యు డనియె బరామరిసిండు డనిన
 విప్రనారాయణుండు నఖా వితతి కనియె

కట్ట, కొట్ట తెచ్చె అను రీతిగాగాక పంగ్రహముగా నేది చెప్పవలెనో దానిని మాత్రము సంక్షిప్తముగా చెప్పుటలో కవి కథనరీతి సువ్యక్తము. పునరుక్తి దోషము లేకుండ చెప్పివాడు.

సందర్భోచితరచన .

సందర్భోచితిని పొదించి రచించువాడే మహాకవి యగుచున్నాడు. రసాను గుణ పద ప్రయోగము కావ్య రమణీయకత కెంత దోహదము చేయునో అట్లే సందర్భోచితిని పొదించుచు పదప్రయోగము చేసిన యెడల కావ్యశోభ ఇమ్మడి, ముమ్మడి యగును ధరణీ జవము చకిత మగు పట్లు వర్ణము కురిసినది వాన చినుకులు వడుచు ఒక వింతయగు శబ్దమును వెల్లార్చును. ఆ శబ్దమును ధ్వన్యనుకరణ పదములతో సారంగు కవి వ్యక్త మొనర్చినాడు.

క కట పెట తొట తొట రాలెడు
పొట పొట చినుకుల ధరిత్రి పొడ నట్టువడన్
సొట సొట నాకట సోలుచు
దట తట వడు చాతకముల దైన్యము వాసెన్

2-148.

వాన చినుకులు కటపెట తొట తొట రాలినవట. ఇట్లు రెండు ధ్వన్యనుకరణ శబ్దముల నొక భావ వ్యక్తీకరణ కువయోగించుట వైశిష్ట్యమే భావుకుడైన మానవునకు ధ్వన్యనుకరణములు పెక్కు విధముల తోచును కొందరికి వానచినుకులు వడుట 'చిటవట'లుగా నుండును మరికొందరికి 'కటపెట' గ నుండవచ్చును ఇంక కొందరికి 'తొటతొట'గా వినబడ వచ్చును ఈ కవికి 'కటపెట తొటతొట' గా వినుపించుట విశేషము పొటపొట చినుకులట, ఆ కొన్నవారు సొటసొట సోలుదురు కాబోలు వర్ణముతో తటతట వడు చాతక పక్షుల దైన్యము పోయినదట.

వక్రతా విలసనము :

కావ్యమునందు వక్రోక్తి ప్రాధాన్యమును ప్రాచీన భారతీయాలంకారి టలు వక్కాణించియున్నారు. పలుకులందు ప్రస్తుత భావమేగాక మరియొక

...ర్థముకూడ స్ఫురించుచున్నచో నది వక్రతా విలసన మన వచ్చును
...యలాడి యగు దేవదేవి దైవ్యబుడగు విప్రనారాయణునితో వల్కుచున్నది,
పెళ్ళాంగన యగుటచే దేవదేవి వగలాడి, నెఱజాణ తనముతో వలుకగఱ
పేర్చిరి ఆమె వలుకులందు వ్యంగ్య భావము దోష్టతక మగుచున్నది.

తే బుద్ధిమతిఁ జెప్పి స్వాములు దిద్దుకొనిన
నే పగికినైన దాసురా లోవఁ గలదు
అర్థి మాట రంగేళుడైన నిమ్మఁ
గూర్చి వచ్చితిఁ గరుణ నీడెర్చు వన్ను

2-111

అనుపద్యము నందు దేవదేవి తన్ను దాసురాలిగా విప్రనారాయణునే
కర్పించుకొనుచున్నది ఎటువంటి వనికైన నోవ గలనన్నది. నీచమైన
లేక చిన్న పనికైన వనికీ వత్తునను నర్థము సామాన్యార్థము పేళ్ళాంగన
కావున ఏవనికైన అనుట వ్యంగ్యముగా చెప్పయే. నిమ్మ కూర్చి వచ్చితి
కరుణ చూపించు మనుటలోను నట్టి వక్రతయే గలదు కూడుటకై వచ్చుటలో
విశేషార్థము సర్వసాధారణముగ స్త్రీ వలుకు లందు మార్మికత, వక్రత,
వ్యంగ్యము వ్యక్త మగుచుండును పై గా నీమె వారాంగన యగుటచే చెప్ప
నక్కిరలేదు

పిదప ఆచార్య పేవ నుగ్గడించి దేవదేవి విప్రనారాయణుని ఆచార్యునిగ
భావించి సేవించ వచ్చితి ననుచు చెప్ప నందర్పము నందలి ఆమె వలుకులు
వక్రభావ విలసనములే

తే అనుచు శ్రీవైష్ణవ కథా రహస్య ధర్మ
మార్య లెన్నుటఁజేసి యాచార్య బుద్ధి
మిమ్ము సేవించ వచ్చితి నెమ్మి వెరవుఁ
గణపి పనిఁగాను మెద నఱ మఱలులేక

2-114

'వనిగొనుము ఎద నఱమఱలు లేక' అనుటలో సామాన్యార్థము-మొగ
మోటము లేకుండా వనులు చెప్పి వేయించు కొను మనియు, విశేషార్థము
హృదయము నందు ఆరమరికలు లేక స్త్రీ సాహచర్యమును పొందు మనియు

వ్యక్త మగుచున్నది. వ్రత్యక్షముగా చెప్పక పరోక్షముగా, వక్రతతో వల్కుట స్త్రీజన సాధారణము గదా!

రచనా చమత్కారము .

కావ్య రచనా చమత్కారము వలన పరితలట లోకోత్తరమైన ఆహ్లాదము జనించును 'చమత్కారవత్త్వం కావ్యత్వం' అను నలంకారోక్తి కలదు. రచనా చమత్కృతి పరితల హృదయముల కానందము కల్గించుచు వారిచే 'ఓహో' యని తలయూపించును

విప్రనారాయణుడు వనమాలికాంశ సంభూతుడు పూర్వజన్మ వాసనలు మానవునికి వదల వనుట హైందవ విశ్వాసము. పూర్వజన్మ వాసనా కారణము గా వనమాలికాంశ సంజనముడైన విప్రనారాయణుడు వనమాలికలను శ్రీరంగనాథునకు సమర్పించు చున్నాడనుట చమత్కారావహము.

క. వనమాలికాంశమున సం

జనవమగుట వాసనల వశమున నకనికిన్

వనమాలిక లంబుజ లో

చనునకు నర్పించు బుద్ధి జనియించుచుయున్

1-77

చోళేందుని సఖాగారమున నుచిత ప్రదేశమున నాసినయై దేవదేవి వీణ వాయింపినది వీణకు రెండు చివరలగల కాయలలో నొకదానిని భుజము నందును, రెండవదానిని నిజాంశ వసతి యందు నుంచి వీణ వాయింపు చున్న పుడు ఆ రెండుకాయల నందున గవిసెవతోడి కాయవలె నామె కుచకుంభమున్న దని చెప్పుట కడుంగడు చమత్కారావహము.

చ సవరని వీణఁ గైకొని భుజంబున నొండొకకాయ యున్నిజాం

క వసతి నొక్క కాయయుఁ దగం బొనఁగించిన రెంటి సందునం

గువలయు వత్తినేత్ర కుచ కుంభము మీల్చు ధృతోత్తరీయమై

గవిసెవతోడి కాయ గమకంబునఁ దత్పద్యశోజ్జ్వలాకృతిన్ 2-117

సంభాషణాత్మకత :

ప్రస్తుత కావ్యమున కథ సాగి పోవుటకు పాత్రల సంభాషణలవసరము .
 గంధా-హృత్కతి వలన కావ్యము చదువు వారికి వినువారికి కథ రక్తికట్టును
 నురియు పాత్రలు, పాత్రల మానసిక ప్రకృతి, చిత్తవృత్తి అంగ వికార్యాభి
 ప్రయములు సంభాషణలలో వ్యక్తి మొనర్చు వచ్చును విప్రనారాయణుని
 వంచించుటకై ఏతెంచిన దేవదేవి మోడ్చుకేలితో నుదురు పుడమి నొకగ
 క్రొయిక్కినది. అప్పుడు దేవదేవిని గాంచిన విప్రనారాయణుడు

క ఎయ్యది ఒల మెయ్యది నెల

పెయ్యది నీ నామధేయ మిచ్చోటికి రా

నెయ్యది ప్రస్తుత మనినం

దొయ్యలి యా బ్రహ్మాండతో నిట్లనియెన్

2-58

ఈవిధముగ హాస్యించుటలో సంభాషణాత్మకత ద్యోతక మగుచున్నది
 ప్రొత్తగ పరివయమగు వ్యక్తిని అడుగ వలసివ ప్రశ్నలిట్టివే గదా! దానికి
 సమాధానముగ దేవదేవి కాను అనాధనని బేలతనముతో పల్కినది అంత
 నాటడు

ఆ. తల్లి తండ్రి యన్న లెవ్వరు లేక

యెంటి మింటినుండి యుట్టివడితే

యింతి యింత కాలమెం దుంటివి పిరక్తి

కిని నిమిత్త మేమి యొనరఁ జెప్పును

2-61

అనిప్రశ్నించుట వ్యభాషనీధముగ నున్నది. వేదవేదికి నా వేశ్యాంగన
 తన విరక్తికి కారణములు చెప్పి వేశ్యావృత్తిపై తన మనసు రోసినదని
 చెప్పు వృత్తానంతమంతయు వరుసగా సంభాషణలతో సాగిపోయినది. వరు
 సగా మూడు కంద వద్యములలో కవి దేవదేవి పల్కులను సంభాషణాత్మక
 తతో విరాజిల్ల చేసినాడు. గ్రంథవిస్తర భీతిచే నొక యుదాహరణము మాత్ర
 మీయ్యడినది.

క. నా మనసు రోసి విడిగిన

దీమెయి నీ మనసురోయ కేవిడిగిన దిం

దేమిటికి శంకవడ ధా

శ్రీమండలిఁ బాలువిడిగితే పెరుంగగునే

2-182.

నాటకీయత :

నాటకీయతకు, సంభాషణాత్మకతకు నిశిత దృష్టితో పరికించి నపుడు కొంత భేదము తోవక బొందు నన్ని వేళ కల్పనలు నాటకీయములు గానున్న పాత్రలు పరితలకు మనోగోచరము లగుచుండును. దేవదేవి తన అక్కతో ఉద్యానవన విహారము చేయుచు పుష్పవాటిలో నున్న విప్రనారాయణుని గాంచినది ఆ విప్రుని వేషధారణను వివరించుచు చెప్పిన నన్ని వేళము నాటకమున రంగము-రంగమునకు మధ్య తెరచీర మూయుటయు తెరచుటను జ్ఞప్తికి దెచ్చును. తెరి తెరచిన తర్వాత రంగస్థలముపై నిష్ఠతో నున్న విప్రనారాయణుడు మానసిక దృగ్గోచర మగును చూడుడు.

సీ వ్రతిమాస వవన ముండితమైన మస్తంబు

పెడతలఁ దూలాడు పిల్లసిగయుఁ

దులసి నెత్తమ్మి పూసల గొప్పపేరులు

విపుల రంధ్రములైన వేళిలుఁ జెప్పలు

నడువీధిఁగల నిల్వ నామంబు వట్టెలు

శోభితంబగు తిరుచూర్ణరేఖ

పెన్నులితాటఁ గిల్కొన్న కొవ్వంబు

వితతింపు నీర్కావి వేష్టవలును

తే గలిగి వద్మానవఘండై కమ్మమోడ్చి

భగవదారాధనైక తత్పరత మన్న

శ్రీమదష్టాక్షరీ మంత్ర చింతనా వ

రాయణుండైన విప్రనారాయణుండు

2-5.

శైలిమాత దానరయ్యను వ్రన్నించినరీతి గడుంగడు నాటకీయముగ
 ఉన్నది దృశ్యకావ్యము నందలి పాడుకనువైన వద్యము వలె భాసింపు
 చున్నది మరియు వ్రతి పాదాంతము నందలి 'భాన' భాన' అను ప్రశ్నార్థ
 కములు మరింత నాటకీయముగ నున్నవి.

నీ పద్ధతిరుము నె తిలచూర్థము
 గణికకు వెండి ఒంగారు లొనె
 ని పుట్టగోచియు నీ కావి వేస్తువ
 ల్వారకాంతకుఁ బట్టుచీర లొనె
 నీ ముష్టిగూడయు నీ తులసి సరులు
 వేశ్యకుఁ బండుగు వేటలొనె
 నీ వేదశాస్త్రము లీ సంద్య జనమును
 లంకె సానికెఁ బంజులగము లొనె

శీ పెట్ట నోపితివా యెప్పుటదై యుండు
 పెట్ట లేకున్న విచ్చేయు పెందలకడ
 మొదల రోయింతులకు నొక్క ముడుపెగాక
 నీ నదాచారమేలయ్య దానరయ్య

3-103

వ్రతిపాదాదిని 'నీ' 'నీ' అని యుండుటయు నాటకీయమే ఇట్టి పద్యములే
 నాటకమున "one more" అని ప్రేక్షకులచే కోరజడును.

రూపచిత్రణ :

చిత్రకారుడు తాను సందర్శించిన దానినో భావుకతతో నూహించి దాని
 నో కుంచితో మనోహరముగ కాగితముపై చిత్రించి చూపరుల కాశ్చర్యానంద
 ములు కల్గించును: అట్లే నుకవి యగువాడు వర్ణనీయ వస్తువునుగాని, వృత్తు
 ల రూపములను గాని వర్ణించునపుడు శబ్దములతో మనోజ్ఞముగ రూపచిత్రణ
 గావించిన యెడల నశి పరితల హృదయ ఫలకముపై శాశ్వతముగ చెరిగిపో
 ని ముద్ర వేయును సారంగు తమ్మయకవి ఈ కావ్యమున నట్టి రమణీయ
 మువ చిత్రణలు పెక్కు గావించి యున్నాడు. అందు ప్రధానముగా పేర్కొను

దగినవి—యతి రూపవర్ణన 1-60, శ్రీ రంగనాథుని రూపచిత్రణ 3-136, తల
వరి వేషధారణ 4-87, పురుషులకు సంబంధించినవి మరియు స్త్రీలకు సంబం
ధించినవి దాసరి శ్రీ వేషధారణ 2-54, వేశ్యమాత చైత్యత్రయగు కావేరి
4-30 వర్ణన గలవు గ్రంథ విస్తర భీతిచే రెండుదాహరణములు మాత్రమే
ఈ దిగువ నీయ బడినవి యతి వర్ణన మరువరానిది, మహాజ్ఞ మైనది

సీ మహనీయ నలినాక్ష మాలికా వలయంబు
ఓరుబోడి తలఁ జాట్టుకొవ నమర్చి
శ్రవణాక్షి ఖరశృంగ సహితమై కప్పారు
సారంగ చర్మ మంసమునఁ బూని
వృథుల సొలగ్రామ పీఠీ సహితమైన
కకపాల కక్షభాగమునఁ దాల్చి
కాషాయ కౌపీన కలిత మస్కర దండ
కుండికల్ చేదోయిఁ గుదురుకొల్చి

తే యడు గడుగునకు నారాయణా! యటంచు
నరుగుదెంచెఁ దదీయ గేహంబునకును
మాధుకరవృత్తి తనుయాత్ర మహిఁ జరించు
యతివరుం డొక్కరుండు మధ్యాహ్న వేళ

1-60

దీవదేవి వేశ్యా సహజమైన వస్త్రధారణ తొలగించి దాసరి శ్రీ వేషధారణ
గావించుటను కవి దాసరి దానిని కన్నులకు కట్టినట్లుగ హత్తుకొనిపోవు నట్లుగ
వర్ణించినాడు

సీ నడిముక్కుమీఁద సన్నపు నాభినామంబు
నడుమ మంజిడి కావి నిడుదరేక
యలఁతి వీనుల విచ్చుటాకుల దుద్దులు
సిగవేసి ముడిచిన చిన్ని తుణుముఁ
జనుదోయి నితీయఁగట్టిన చుట్టువయ్యెద
క్రొత్త దోమిన దంత కోరకములు

త్రికిముపై నెగంగట్టు దిగంగట్టు దువ్వల్లు
నేలపైఁ జీరాడు వ్రేలుంగచ్చ

కంఠపార్శ్వంబున సగంబు కానిపించు
తులసి తామర పూసల వలుద సరులు
పూని నిక్కంపు దాసరి సాని వోలె
వివ్రానారాయణారామ వీధిఁ జొచ్చె

2-24

భావ చిత్రము :

రూపచిత్రము కళకన్న, భావచిత్రము కళమిన్న. రూపచిత్రము బాహ్యమైన వర్ణనకాగా భావచిత్రము అంతరమైన వర్ణన యగుచున్నది. బాహ్య సౌందర్య వర్ణనము కన్న అంతర సౌందర్య వర్ణనము హృదయమును వెన్ననువలె కరిగించును. మానవ మానసిక ప్రవృత్తిని, చిత్తవృత్తిని వివరించుట ఒక చక్కని కళ. దాసరి దానిపై మోహంధుడైన వివ్రానారాయణుడు దాసరి దానికే సేవలుచేయ నారంభించినాడు. దాసరి దాని వీడి నిమిషమైన జీవించలేని స్థితికి దిగజారినాడు. ఆ ఒర్రహూచారి, ఆ వగలాడి తానింటికి పోయి తన తల్లిని చూచి మరునాడు వచ్చెదనని చెప్పినది. ఆమెలేక అతడెట్లు ఒకనాడుండగలడు. ఆ వార్త విన్నంతనే ఆ భానురుని చిత్తమిట్లు పల్లడిల్లినది.

జల్లనియె గుండె ధాతువుల్పల్లడిల్లె
మొగము పసచెడె దేహంబు బిగువు సడలె
స్వాంతము కలంగెఁ జీకాళ్ళ కై త్యమొదవె
నొడలు చెమరించె ముఱుమాట వెడలదయ్యె

3-57

అంగ వికాశముల నత్యంత సహజముగ వర్ణించినాడు. మరుని మాయలకు, బాణములకు చిక్కిన మానవుని చిత్తమేరితికుండునో, ధృతి చెడిపోవునో, గుండె ఎట్లు జల్లుచునునో, స్వభావ సిద్ధముగ వివరించినాడు. ఇట్టి చిత్తప్రవృత్తి సర్వ మానవులకు దేశకాల భేదము లేక కలుగునదియే.

చ తలచిన నిద్రరాదు చలిదార్కను మోసలఁ జేర నెవ్వనిం
లిలిచిన గుండె జల్లుమఁ బేర్చు మనః పరితాప పేదన
ల్నిలిచిన చోట నిల్వధృతి నెక్కిన దక్కటః రంగ రంగః తా
వలచిన యింతఁ భాయు వగవడ్డు మమీ ఎగవనికేనియున్ 3-115

సూక్తి వైచిత్రీ

నానారుచిరార్థ సూక్తినిధి నన్నయభట్టు. నన్నె చోడుడు మృదురీతి
సూక్తిలిం పొదవింప 18 కావ్యరచన చేయవలయువనినాడు శ్రీనాథ భట్టు
సుకవి వ్రాసిన పరమేశ్వరుని సూక్తి వైచిత్రీని కొనియాడినాడు మహా
కవులందరును సూక్తిలను స్తుతించి యున్నారు కావ్యము పదుపదేశము
చేయకపోయినను దురువదేశీవ్రదము కారాదు కావ్యములు శాపదేశీవ్రద
ములు కూడనైనచో పూవునకు తావి అల్పినట్లే సరసమైన సూక్తిలు సార్వ
జనీనములుగ నుండును సూక్తిలు ధర్మము, సత్యము, దానము,
న్యాయము, దయ, నీతి మున్నగువానికి సంబంధించినవిగా నుండును.
జీవిత సత్యమును, సత్ప్రవర్తన కల్గియుండుటకు, సన్మార్గమున నడిపించు
నవిగా సూక్తిలుండును. ఈ కావ్యమునందు పెక్కు సూక్తిలు గలవు. దం
పతులకు పుత్ర జననము లేనిదే పున్నామ నరకమున బడుదురను విశ్వాసము
హైందవులది ఎంత సంపద యున్నను ఎత్తుడు లేనిదే రాణివదట గొడ్డ
లైన ఒక బాహ్మణ వధూటి భర్తతో నిట్లు వల్కినది

తే దానధర్మము లెన్ని చందములైనఁ
దగనొనర్చినఁ గల్గినే సుగతి జగతి
సారలౌకిక వైదికాచార నియమ
కలన గల పుత్రుతిలకంబు వలనఁగాక

1-84

‘బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ’ అనుట మన సంప్రదాయము, నమ్మకము, పూర్వ
జన్మ కారణముగా శుభాశుభకర్మలు చేసికొని జరుగును. అందులకతడు దైవ
మును దూఱుట వలదుట

౭ శారణము లేక చెందవు

ధారుణీ నావదలు సంపదలు నిందులకై

యారట వడి సర్వేశ్వరు

యాజుట కోరుటయు వలదు తోయజ నయనా

-87

‘మాతృదేవోభవ’, ‘పితృదేవోభవ’ అనిన దేశమిది. అంతేకాదు ‘గురుర్దేవోభవ’ అని కీర్తించిన ప్రజలు మనమే ‘గురుస్సాక్షత్ పరిహృతస్యే శ్రీగురవే నమః’ అని గురువును పరహృతో సమామనిగా సంకీర్తించినారు గురుసేవ చేయు ప్రజలకు ఇతర సేవలక్కర లేదట. గురుసేవ చేయని ప్రజలకు ఇతర దేవతార్థ సంసేవల వలన ప్రయోజనము లేదని ఎంత మనోజ్ఞముగ చెప్పినాడో పరికించుడు.

తే అనిత మాచార్య సేవ గల్గిన జనులకు

దేవభూదేవ తీర్థ సంసేవ లేలః

అనిత మాచార్య సేవ కల్గని జనులకు

దేవభూదేవ తీర్థ సంసేవలేలః

2-113

కల్గిన, కల్గని ఆను రెండు పదమూలా అప్పు తక్కినదంతయు సరి సమానమే ఇంకొదవించు నూక్తి ఇది

భగవత్స్వేపకన్న భాగవతసేవ మిన్నయను విశ్వాసము మన హైందవులది ఈ విషయమునెంత రమణీయముగ చెప్పినాడో పరిశీలించుడు —

క ఓ సతి భగవత్స్వేపకు

వాసి గణింపంగ భాగవతసేవయ త

ద్దానుల కైంకర్యముఁ గృపఁ

జేసిన రంగేశ్వరునకుఁ సేయుటె సుమ్మి

3-13

మనుస్మృతి, ధర్మశాస్త్రములు ఈ జాతికి జీవగణ్ఠాలు, ఏవి, ఎట్టివి తుచిత్వ పదములో పరికించుడు —

క. ఆవుల పెన్నయు, ధరణీ
దేవుల పొదములు యతుల దృక్కులు కవి వా
చావృత్తి వహ్ని వాజి
స్త్రీ వదనంబులు కడున్ శుచిత్వ సంపదల్

3-40

పైన పేర్కొనినవన్నియు కాలమునుబట్టి కొన్ని మారినను ఆవుల పెనుకను
శుచిత్వ సంపదగా నేటికిని భావించువారున్నారు ఎట్టిదానికి నుచ్చిష్టత్వి
మంటదో ఇట్లు కవి పేర్కొనుచున్నాడు గమనించుడు —

క. మృగయా విహార వేశల
మృగదంశక వక్త్రములును, మీవాంకాజిన్
మగువల వదనంబులు శుచు
లగునుచ్చిష్టత్వమంట దప్పని పట్లన్

3-42,

పైరెండు విషయములలో ఎంగిలి లేదట, ఎటువంటి వానివలన సుఖము
చేకూరదో బాగుగ చెప్పినాడు.

క. నల్లగలశయ్య నిద్రయుఁ
జిల్లగల ఘటంబునందుఁ జేర్చిననీరున్
దల్లగల వేశ్యఁ దగిలిన
పల్లవు సుఖములును బోధివల్లవ సఖముల్

3-123

ప్రౌరట్ట కర్మమును పరిహరింపలేము అనుభవింపక తప్ప దార్మకత అగు
నది కానిమ్మని ఊరటండుటలెన్న విజ్ఞుడైన వా డిట్లు తలంచును.

తే. దైవ యత్నములేక చెందవు శుభాశు
భములు దైవంబుఁ బరిహరింపంగరాదు
కానఁ ప్రౌరట్ట కర్మంబు దీనికేమి
కొంచు కై నట్లు గానిమ్మటంచుఁ జనియె

4-49

పై న పేర్కొనిన సూక్తున్నిలయు చక్కని కందపద్యము లందును, తేటగీతు లందు నాలాపింపబడుట గమనార్హము, చిన్నచిన్న సూక్తులను సూటిగ, సంగ్రహముగ చెప్పుట కా కంద, గీతులే శరణ్యములు సంస్కృతోక్తులను కూడ కొన్నిటిని సందర్భానుసారముగ తెనుగు పద్యములలో ననుకరించి నాడు 'బ్రాహ్మణో నహంతవ్య' యనిన వాక్యము 1-8 'కాముకస్య టతో లజ్ఞా' యనుమాట 3-8, 'ధనమూల మిదంజగత్' అను దాని ఆంధ్రీకరణము ధనమూలము జగమంతయు 3-120 మున్నగునవి కొన్ని ఎడనెడగలవు

కళాపరిచయము :

కేవలము కవికి ప్రతిభయున్న చాలదు లోకశాస్త్ర కావ్యాద్యవేక్షణము వలన సంక్రమించు వ్యుత్పత్తియు నచనరమే కవిత్వ కళతోపాటు మిగిలిన సంగీత, నాట్య, శిల్ప కళలందుకూడ పరిచయమున్న యెడల నతని కవిత్వ ము ఒక నమాహరకళగా రూపొందును సారంగు వానికి వీణవాయింతుట యందును, కాశవిషయమునను, నృత్యకళయందును కొంత పరిచయము, పరిజ్ఞానమున్నటు లీక్రింది పద్యముల ననుపరించి మనము భావింప వచ్చును చోళేంద్రుని సభారంగము నందు దేవదేవి వీణ ఎట్లు వాయించినది కవి ఇట్లు వర్ణించుటను బట్టి అతనికి గల పరిచయము సువ్యక్తము

సీ శ్రవణ సౌకుమదంబు సంధించి మునిప్రేల
మృదురీతిఁ బైతఁగె మెఱుగుసేయు
శ్రుతులు విశ్ణోదైన చోఁ దంత్రి బిగువుగాఁ
బీడించు గిటగిట బిరుడఁదిప్పు
గోట నూనంబుగాఁ బాట లోపలఁ గేలఁ
జిటిపెట తాలంబు ఘటననడుపుఁ
గరఁగించు నప్పటప్పటికిని గడ్డెపై
గెంటనంతైన శ్రీఁగంటి చూపు

తే పొసఁగి నిజహస్తములను నింపొలయఁ జిత్ర
భంగి వినుపించు గీతప్రబంధ తతులు

చేతనాచేతనములు సంప్రీతిఁ గరఁగఁ

జంచలేక్షణ వీధె వాయించు నపుడు

1-118

వాయిద్య కారుల వాయిద్యముల ప్రసక్తిచేయుచు వారు వినిపించిన వత్తావ
తాళ విషయములను పేర్కొనినాడు.

చ అరుదుగ వాద్య విద్య బిరుదందిన వాయిద కారుల త్తతీన్
గరములు రెండు నొక్క నరిగా మురజంబులు ముట్టి దిమ్మున
న్నారయగఁ జేసి కాంస్య రవముల్పెలఁగ న్నియతావధానులై
నరి వినిపించి రుక్తగతి జంపె ధ్రువాద్యట ముఖ్యతాళముల్ 1-123

దేవదేవి 'కాంస్యారవ మురజ ముఖారావ భావాను వృత్తి'తో ఆ సభలో
నర్తించినది దేవదేవి లాస్యము నీ క్రింది విధముగా సారంగు తమ్మయ
వివరించినాడు.

పీ నాగస్వరంబు గానము భుజంగియుఁబోలె
గీతమంగళమ నంగీకరించి
హస్తవిన్యాసప్రకృత విభ్రమముల
వయమొప్ప నర్థాభినయముఁజూపి
వివిధ వీక్షణ విలాస విచిత్ర నటనల
బాదించి భావంబు తేటపఱచి
చరణ నూపుర ఝంఝింప నినాదంబులఁ
దాళ మానము దీపితంబు చేసి

తే లాస్య మొనరించె నక్కమలాస్య యపుడు
కోపు కోపువ దొరలెల్ల దోపులాసఁగ
నాయకుఁడు బాపురే! బాపురే! యటంచుఁ
గట్టుములు పైఁడికోర బాగాలు నంప

1-129

కరణమైన సారంగు తమ్మయ్య కుతుబ్షాహి అస్థానములోనో లేక తన మం
దిర ప్రాంగణములోనో నాట్యాదులు తిలకించి యుండును గావ నావిషయ
మును పరితల హృదయమాలకు హత్తుకొనిపోవునట్లు వివరించినాడు.

అనౌచిత్యము :

కావ్యమునందు ఔచిత్య మాదరించుటను పరమధర్మముగా పరిగణింపదగును. అనౌచిత్యము నొక కావ్యదోషముగా సాహిత్య విమర్శకులు పేరొనిరి క్షేపెంద్రాదులు ఔచిత్య విచార వర్ష విపులముగా గావించియున్నారు నిత్య జీవితములోను మనము సభ్యతను, ఔచిత్యమును పాటించియే సుపరించుచున్నాము వైజయంతీ విలాస కావ్యములో రెండు మూడు చోట్ల ఔచిత్యమో, సభ్యతయో కొరవడినదని చెప్పవచ్చును దేవదేవి ఎంత వేళ్ళ స్త్రీయే అయినను స్త్రీ సహజమైన అవధులు దాటి వ్రవర్తించుట అసభ్యముగా నున్నది

క క్రొన్నన విల్లుడు నా కను
సన్నల వర్తిల్లు సురతసామ్రాజ్య గతిం
గన్నెడికంబుల వలపుల
మన్నెడికంటెటిగి విటుల మహినేగొందున్

2-70

అని దేవదేవి విప్రనారాయణునితో వల్కుట అనౌచిత్యమే —
దేవదేవి దాసరయ్య పూదోటలో నివసించుచున్నప్పుడు ఆమె

ఆ చెఱుగు మాసినపుడు మఱుగున మున్నాళ్ళు
నొడిగియుండి నాలవ దివసమున
నొరులు పోయునట్టి యుదకంబునను దీర్ఘ
మాడి పిదపఁ దీర్ఘమాడు నదిని

2-159

అని కవి చెప్పవలసిన అవసరము లేదు ఈ విషయము చెప్ప నక్కరలేదు గదా! ఈ చెప్పుటలో ప్రయోజన మేమాత్రములేదు ఇది అసభ్యము పరమ నిష్ఠాగర్హితుడైన తొండరడిప్పొడి అంతటివాడు వారిజలోచన నింటిలోనికి పిల్చి చెంతకు చేరిన మీద కుక్కుటము సేయు మపాయము చేయుట మేలని శివ తలంచుటయు ససభ్యముగా నున్నది. అంతియేకాదు భక్తాంఘ్రి రేణువు త్విరువకకు మలపుమని దేవదేవిని కోరగా నామె వల్కిన వల్కులు స్త్రీ జన

సామాన్యముగా లేవు. ఎంత ప్రౌఢమైన వేశ్య యుయినను నిట్లు పర పురుషునితో వట్టుట అనాచిత్యమే.

క దీపము మన్నధరాగో

ద్దీపము లక్ష్మీకరముమదికి భయపరమౌ

దీపము లేని రతు ల్గుణ

లోపము లవి భీకరీంద్రులతో పెరిరింతలే

3-28

దీపములేని రతులు సుఖలోపములని, దీపము రతినమయమున నుండవలెనని ఏ స్త్రీ అయినను చెప్పగలదా? చెప్పిన నది అసభ్యముగ లేదా? మరియు నింతకంటెను అసభ్యముగ, ససహ్యముగ వల్కినది చూడుడు పడకటింటి రహస్యములు వేశ్యస్త్రీ కూడ చెప్పగలుగునా? ఈ పద్యము గమనించుడు -

క. అడెడు కొమ్మ పదంబులు

భాడెడు కలకంఠమొము భావజుకేళిం

గూడెడు నకియల చోటుల్

చూడక రహిపుట్ట దండ్రు సుగుణుల ముడికిన్

3-28

పైగా సుగుణుల మదికి భావజుకేళియందు స్త్రీల చోటులు అనగా మర్నావ యవములు చూడక అనందము గల్గదని ఒక స్త్రీ పర పురుషునితో చెప్పట అనాచిత్యము కాదా? ఇట్టిదే మరియొకటి

3-29

సాదృశ్య రచన .

పూర్వకపుల రచనలను వరించునపు డందలి భావములో, ఎత్తుగడయో, రచనారీతియో, పదములకూర్పు ఆకర్షించినపుడు కొన్నిమూలు తెలిసియు, మరికొన్నిమార్లు తెలియకయు అనుకరించుట జరుగును. అట్టి సాదృశ్య రచన చేయుటకు కారణము తత్పూర్వకపులపై వారి రచనలపై నున్న గౌరవాభిమానములే గారణములుగాని అన్యథా భావించరాదు అది గ్రంథచార్యముగా తలంపరాదు సారంగు తమ్మయ్య రచనలో వచ్చుటచ్చట సాదృశ్య రచనలు కనబడుచున్నవి.

సన్నయ-తమ్మయ :

అధికవియగు నన్నయ సాఖావర్తము లో మహామనుల నామములన్ని యిని అక్షరరమ్యమును పొడించి ఒక సీసములో మహామోసినాడు 20 పదప ఎఱ్ఱన మహాకవి కూడ హరివంశపు ట్లత్తర భాగములో కృష్ణ సందర్శనార్థ మేదెంచిన మునిగణమును మన్వజ్ఞముగ నొక సీస ఎద్యమున సమకూర్చి నాడు 21 పేరుల నిట్లు శబ్దాడంబరముతో జూర్చు నలవాటు తరువాత చాల మంది కవులకు వరిపాటి అయిపోయినది సారంగు కవియు పై మహా కవుల వలెనే వారసతుల నామముల నొక సీసపద్యములోనే పంతురించినాడు. ఎత్తు గీతిలో పట్టి కూర్చు ఇతనిలో లేదు —

సీ కలహంసె కర్పూరకలిక వద్దావతి
మందారవల్లరి మధురవాణి
సౌందర్యలహరి పుష్పసుగంధి చిత్రాంగి
కాంచనమాలిక కనకలేఖ
రాజమోహిని కుమారసరస్వతి సుశీల
మదనాభిరామ మన్నదకథారి
మంజుభాషిణి భామమతి రమాతిలకంబు
కామమంజరి చంద్రకళ యనంగ

2-67

వారసతులు అపార శృంగార వతులుండురట-పై నామములు కొన్నియైనను కవి కల్పితముల వలె కనబడుచున్నవి పేరులకూర్చు విన నింపుగానున్నది

నన్నెచోడుడు-తమ్మయ :

ఆంధ్ర సాహిత్యములో వేశ్యావృత్తిని, వేశ్యల వ్రావృత్తిని విపులముగా వర్ణించిన వ్రధమకవి కవిరాజ శిఖామణి నన్నెచోడుడే వేశ్యావర్ణనను సుదీర్ఘముగా గావించినాడు ఈ అడుగు జాడలలోనే సారంగు తమ్మయ్యయు పయనించినాడు. నిజమునకు అంత దీర్ఘముగ చేయవలసిన అవసరము

తమ్మయకుగాని ఆ కథకుగాని లేదు అయినను లోకజ్ఞానము మెండుగా గల తమ్మయ్య వేశ్యల జీవన విధానమును నిశితముగ పరిశీలించినవాని వలెనే దీర్ఘముగ, వివరముగ చెప్పినాడు.

వారకాంతకు నియమము, వలపునున్న, సందర్భానుసారముగ ప్రవర్తించువటః విటులకు భ్రమకల్గించువట

ఈ ఒక్కని పిల్వనంపి మఱియొక్కనివేతఁ బసండిబట్టి వే
తొక్కని యింటికేగుచు మఱొక్కని నానడు చక్కినొక్కచోఁ
బొక్కలి దార్చి కూడు భ్రమఁబొంది విటు లైలియంగలేరుగా
కెక్కడి సత్యమేడ వలపెక్కడి నేమము వారకాంతకున్ 2-77

ఈ వద్యభావమును ఇంతకు మునుపే నన్నెచోడుడు విపులముగ కొన్నివద్యములలో చెప్పినాడు ఈవద్యమును చదివి సంతసే అవి జ్ఞాపకమునకు రాక మానవు 22 మరియొక వద్యమున తమ్మయ వేశ్యల ప్రవృత్తిని చక్కగ చిత్రించినాడు ఈవద్యమును పోలిన సాదృశ్యరచన నన్నెచోడునిలో కూడగలదు 23 నన్నెచోడుని కావ్యమును తమ్మయ చదివి యుండు నని పించుచున్నది, లేకపోయిన యెడల సాదృశ్యరచనకు కారణము వేశ్యాప్రవృత్తికావచ్చును.

చ తలనిలువర్ణ మిచ్చినను దాము కులస్థులుకాని హినులన్
బిలువ మటన్న నేమములు భేషజముల్ వెలయాండుగిల్లురే
కులజాల నైన మున్ను తమకుం బ్రకృతంబుగ నిచ్చునట్టిరో
వెల కధికంబు నొక్క యరవీసము కానును జేతి కిచ్చినన్ 2-28

భాస్కరుడు-సారంగు తమ్మయ :

వర్ణనీయ వస్తువును గాంచినపుడు ఆ వద్యారంభమును ఒక సమావక క్రియ లో ప్రారంభించి దీర్ఘ సమాసములో నా వస్తువును వర్ణించు సంప్రదాయము లేక అంబాటునకు అడ్డుడు హాకెక్కిభాస్కరడే ఈ భాస్కరుడు ఆరణ్యకాండ

ములో నట్టివద్యము²⁴ నొక చానిని రచించి ఆంధ్రసాహిత్యములో నట్టిరచనకు మార్గదర్శకప్రాయుడైనాడు తరువాత నిట్టిరచన చాలమంది కవులు గావించినారు. ఎఱ్ఱన హరిపంశములోని²⁵ నాచన సోమన ఉత్తరహరివంశములోను²⁶ అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రలోను²⁷ రచించినారు సారంగు తమ్మయ్య ఇట్టి వద్యములను పెండినీ రచించినాడు అంధోకటి

తే కాంచి రయ్యింతు లంబోధి కాంచరమణి
కొప్పు మాణిక్యమను పోల్కి నొప్పుదాని
దంభదైతేయ టంభిమర్దన కవర్త
మండలిఖండ విధు మధా మధుర మధుర 1-108

పైనపేర్కొనిన కవు లెవరును తేట శీతులలో వర్ణింపలేదు-వృత్తములనే వారు గైకొని దీర్ఘ సంస్కృత సమాసములో శబ్దాడంబరముతో వర్ణించిరి పైవద్యముతో తమ్మయ్య తృప్తిచెందక మరి యొకచో వారకాంతలు చోళేంద్రుని గాంచుటను మత్తేభ విక్రీడితములో దీర్ఘ సమాసములో శబ్దాడంబరముతోనే వర్ణించుటను గమనించుడు

మ. విధు బింబాస్యలు కాంచి రున్నత చల త్వచీనముద్యద్విలా
సధురాంచల్ల వజ్రేక్షుసారమదిరాసర్పిర్దధిక్షీర నీ
రధునీశానవిరత్నంశసారాజత్కటిస్సార వి
శ్వధరారక్షణ దక్షదక్షిణభుజవ్యాశేంద్రుఁ జోళేంద్రునిన్ 1-113

జీవన విధానము

కవి ఎంత జాగరూకత వహించినను సమకాలమునాటి సాంఘిక జీవనము, స్నాన పానాదులు, వండుగ వట్టాలు, ఆచారవ్యవహారములు అతని కావ్యములో ప్రవేశించుచు కథ ఎంత పౌరాణికమైనను, పాత్రలు ఎంత అలౌకికములైనను సమాజ పరిస్థితు లాకావ్యమునందు ప్రతిబింబించుచు వైజయంతీ విలాస కావ్యము నందు ఆనాటి సంప్రదాయాదులు కొన్నికలవు

నాటివ్రజలు ముప్పుటలు భోజనము చేసెడి వారని తెలియును—తన యింటికేగి ముమ్మాలు భుజించు 2-1² నటదేవదేవి విప్రనారాయణుడు కూరలు, అన్నము, తిరువవ్యారము, పచ్చళ్ల నావధూటికి ముప్పుటలు పసావడ పెట్టునట 2-131 చెఱుగు మాసివట్టి మూడునాళ్లు ఒదిగియుండి నాలన దినమున ఇతరులు పోయునట్టి తీర్థముతో స్నానమాడి పిదప నదియందు తీర్థమాడునట 2-2¹ విప్రనారాయణుడు దేవదేవి కిట్లు స్నానము చేయించి అలంకరించునట

సీ దినముఁ జస్నీళ్లు మజ్జనమాడఁ జలిదాఁట
నీకంచు వెస్నీళ్లు నెమ్మిఁగాంచు
బుధవార శనివారములు బీరువోటుండ
శిరసంటు వెప్పఁగాచేసి నూనెఁ
జమురు పట్టించి యంగములు మర్దనచేయు
మేదించు మేనిపై మినువపిండి
తల నిమ్మనడ్లుజొచ్చిలఁ బిండి సీకాయఁ
బులిమి తైలపు జిడ్డువోవ దుప్పు

శే జలకమాడించు మడుగు వల్వలు ధరింపఁ
జేయు శిరసార్చుఁగ్రామ్ముడిచేయు విరుల
నదులు పై"జుట్టి తిరుమడి చాచుకొనిన
దాఁక నిలుచుండు నెదుట నద్దంబుపూని

4-81

తిరుములతో మెఱపులతో వాన ఎదునపుడు ప్రజలు భయకంపితులై 'అర్జునః ఘల్లనః పార్థ' యనెడి 2-1⁵ వారట ఇప్పటివారు కృష్ణని తలచుటలేదు సద్రాహ్మణుడు చెడిపోయి పట్లయిన బాంధవులు అపొంక్తేయునిగా నిల్లు చేరరానియరట 3-5 దేవునిపై అసలు 4-38 పెట్టెడివారు మరియు అక్కతోడు, అప్పకు తప్పుదువునుమీ 4-41 అను అసలు నున్నవి. ఇంటినుండి ఎరుటకు పోవునపుడు అక్కడనున్న పస్తువులను దాచెడివారు చేదను, బొక్కిని పొదలోపెట్టి కుడలు లోతునీళ్లలో దాచెడివారు 3-83. కపాటము మూసి, వెల్పుల నొక త్రాటగట్టి, తాళముపెట్టి, తోటవాకిలికి గడెబిగించి

బయట బలుకంప నాటెడివారు 3-85. వేశ్యవాణిక యందు విటుల పదదెమ్మ
లిట్లుండెడివి

సీ కచ్చించి సొగటాలు గడికలతోఁ గుట్టు
టాండము లృణముగా నాడువారు
ద్రవిణముపై వన్నిదములాడ్డి మాత్సర్య
గతిఁ గోడిపందెముల్ గట్టువారు
వైచిత్రిగాఁ గోలఁగాచి వన్నిదమాడి
చెఱుకు మోపులులీల నఱుకువారు
గుఱిచూపి యటకేఁగి వఱతెంచు నందాఁక
నొసఁగిన భక్ష్యముల్ మెసఁగువారు

తే నాథ్యులై గోత్రశాలల నధివసించి
విటుల వేశ్యాజనముల చక్కటులు దీర్చువారట

3-86

లక్ష్మీదేవి వండుగను నాటి ప్రజలిట్లు జరుపుకొనెడివారు

సీ ప్రచురమై యొకచోటఁ బాటిర కర్పూర
కస్తూరి కాదుల కమ్మతాపి
దండిగా నొకచోటఁ బిండివంటల వెంటఁ
బ్రభవించు తైలాజ్య పరిమళములు
రహి నొకచోటఁ గూరల కాళిపోతల
తోరంపు సంభార సారభములు
రమణ నొక్కొక్కచో నురభ్రాదిమస్తముల్
కమలించు మాంసంపు గములకమురు

3-88

ప్రమ్ముకొనగ లక్ష్మీదేవి వండుగ ఏతెంచినదట. ఇట్లు నాటి ప్రజల జీవన విధానమును వ్యక్తీకరించుటలో కవికి గల లౌకిక పరిచయము నిశిత పరిశీలనా దృష్టి సువ్యక్తము. ఈ పరిశీలనలో కవి అత్యంత కొంత వ్యక్తమగును

అలంకారిక రచన :

సొందర్యా పాదకములైన యలంకారములు కావ్యశోభ నినుమ
డింప చేయును భాషా వ్యవహారములో అక్షరాస్యులేమి, నిరక్షరాస్యులేమి
అలంకారములు తెలియకే ప్రయోగించుదు అలంకారములు ప్రధానముగా
రెండు విధములు—శబ్దాలంకారములు—అర్థాలంకారములు శబ్దాలంకారములు
శ్రవణ సుభగములు కాగా అర్థాలంకారములు హృదయాహ్లాదకారులు శబ్దా
లంకారములలో నెక్కువ ప్రశస్తి పొందినది వృత్తనుపాగ్రహ.

వృత్తనుపాగ్రహ :

హల్లులు పద్యమునందు పునరావృత్తము లైనచో నది వృత్తను
ప్రసాసాలంకారము యిది ఒకే హల్లు పెక్కిమార్లు అక్కడక్కడ పునరావృత్తమై
నచో నది వీనుల విందొనర్చును.

క లోల నమీర కిశోరక

లాల న విహృతి క్రియాచలావలదీప

జ్వాలిక పోలిక నిలిచెన్

బాలిక నృత్యాదిఁ దత్ప భాగారమునన్

1-128

ఈ పద్యమునందు 'ల' కారము పదివర్యాయములు పునరావృత మగుటచే
వివ సొంపుగా మున్నది. మరియుక పద్యమును చూడుడు.

మాలిని దశరథకులదీపా తధ్యవధ్యానులాపా

విశదగుణకలాపా వేదవేద్యస్వరూపా

యశరణగణగోపా హవ్యవాహప్రతాపా

సశర శరణిచాపా సాగరోత్పన్నకోపా

1-36

వృత్తనుప్రసాసాలంకార శోభితమగు నీ పద్యమునందు 'ర' 'ధ' లు, శపలు,
'పా' మున్నగునవి పునరుక్తము లగుటచే వీనులకు పెందై వది.

లాటాను ప్రాసము

వర్ణ సముదాయములు పెండుగాని, అంతకంటె పెక్కువగాని పునరావృతములగుచు పిఠిన్నార్థకములై యుండును 29

ఉదా, ఆరామ లాంఛము పక్షి ప్రయాణులగు సిగ్గియాళులు, నవంధ్య సాగంధ్య వాసిత సమీరణంబులగు సమీరణంబులు, ననవరత మధువృత సుర్తిక్షిర్రన జేలనారంగంబులగు వారంగంబులును, నవనీతల సురసాంబులగు సురసాంబులును, నతివృధుల ఫలాపహసిత వనితాళికుచంబులగు లికుచంబులును, నమృతమయా శశిశర స్వీకృతమాలంబులగు తమాలంబులును, నార్యాశీర్ధార్యమాణ నవమాలికలగు నవమాలికలును, నంగనాజన కర్ణ పూరింబులగు కర్ణపూరింబులును, నాత్మీయకుసుమ మాలికావికాసోపమాన మేరువులగు నమేరువులును, నశివ సప్తసూనదామవ్యాపితయునకులంబులగు పకులంబులును 2-2 మరియొక యుదాహరణ - ఇంద్రాక వాక్యము నందే లాటానుప్రాస గలదు 'కొమ్మా! యీలోకు లెంచుకొమ్మా దీనిన్ 2-87 తెలుగు ఎదముల తోడి మరియొక చక్కని లాటానుప్రాసయుతమగు ఆట వెలదిని ఆలకించుడు —

ఆ తెజవ' నేను నోయ తెజవకుండంగ గాక

చారవ గొన్నచు నిల్చి చారవశింటె

ఎజవం బొమ్మకుంటు ఎజవంటి నాకు నీ

యజవం దొరికిగోసి యజవ జేటు

3-87

మరియు లాటానుప్రాసము 2-152, 3-140 వక్యము లందున్నది

చేకానుప్రాసము :

ఆలంకారము నందు హేలుల జంటలు అవ్యవ హితముగ పునరావృతములగుచు 30 ఈ కావ్యమున చేకానుప్రాసాలంకారము ఒక వద్యమ నందే కలదు ఆ ఉన్న ఆలంకారము మనోజ్ఞమైనది లాటానుప్రాసయందు ౩౦ నిందును ఎదములు లేక వృంజనాక్షరముల జంటలు భిన్నార్థ బోధకములుగ నుండవచ్చును

ఉదా.

సీ రమణీయ తేజోవిరాజులు రాజులు
 పటు పరాక్రమసముద్భటులు భటులు
 నిజ బలాధరితదిగ్గజములు గజములు
 హరిణవేగజితార్కహరులు హరులు
 వివిధకృతుప్రీతివిబుధులు విబుధులు
 కవితాభినుత మరుత్కవులు కవులు
 రతిరాజకంఠహారమణులు రమణులు
 వరధర్మవర్తకుల్ వర్తకులును

148

వైసీసవద్య ప్రతి పాదాంతము నందును చేకానుప్రసంగలదు.

శబాలంకారము లన్నిటిలోను యమకము అధిక చమత్కారావహ మైనది. ఒక పదముగాని అనేకార్థములుగల అక్షరములుగాని స్థాననియము తో పునరావృత మగుటయే యమకాలంకారమున ప్రాధాన్యము 31 స్థాన నియమము నాల్గువిధములు 1 పాదము 2 ఒకపాదములోగాని అనేక పాద ములలోగాని ఆదిభాగము, 3 మధ్యభాగము, 4 ఆంత్యభాగము వైజయంతీ విలాసములోని పాదాది భాగయమకమున కుదాహరణ.

క మాసంబులలోవల నే
 మాసము దాననియె మున్ను మధుసూదనుఁ డ
 మ్మానమున నింద్రదార ర
 మాసమ యప్పణ్యవతి కుమారుం గనియెన్

172

రెండు పాదములలో మాత్రమే పాదాది భాగ యమకమున కుదాహరణముగా నీ క్రింది దానిని గైకొన వచ్చును

శా స్మిరప్రఖాంతి మదంబు లేదితని కెంచన్ ధాత్రిఁ గాఁగా నవ
 స్మిరభాంతి మదాత్ముఁడంచుఁ బలికె న్నమ్యగ్వచోవై ఖరిన్ 225

చట్టివే మరిరెండుదాహరణములు గలవు.

అద్యముండ్లై నవాండే

ప్రద్యముండు జగతి వారభామల కెందున్

2-80

౩. లోలల రికించిన నీ

లోలల పద్యములు వాదయోషితతికిన్

2-82

పై నాడు పద్యములందును పాదాది భాగయమకము పద్యముల రెండవ
పదముగాక యున్నవి

నదలిన ఎదమునే తిరిగి మరల గ్రహించుటయే ముక్తపదగ్రస్తము
౨దియొక పద్యమధ్యభాగ యమక భేదకముగా వరిగజింపదగును. ఇది
పాదాంత పాదాది ముక్తపదగ్రస్త మనియు సింహాసనోకన ముక్త పదగ్రస్త
మనియు ద్వివిధముగా నుండును 22 ఈ కవి అశ్వాశాంత పద్యములందే
పై క్తపదగ్రస్తాలంకారమును కూర్చినాడు పాదమధ్యము క్తపదగ్రస్తాలంకా
రమును గమనించుడు

౪. తరణిమలీన! లీనవసుధాసురనందన జీవమారుతో

ద్ధరిణధురీణ! రీణసురధామపునః పరిపూరణోదితా

పరిమితపుణ్య! పుణ్యజనభంజన! భంజనబద్ధకంకణ

స్ఫురితభుజాగ్ర! జాగ్రదవబోధసుఖామృతసింధుబాంధవా 1-134

మరియొక పాదమధ్యముక్తపదగ్రస్తము

౫. కల్యాణై కనిదాన! దానవజనమ్నత్యానవత్కర్మకా

చ్ఛీల్యక్షింద్రవిశావ! శానవయుత! శ్రీవద్యజః పోషితా

హల్యాశాపనదీన! దీనజనరక్షాశాహరోద్భూతతా

పల్వాగర్భనిధాన! దానవహరా! పారన్వాయగ్రామణీ 3-138.

చతుర్థాశ్వాసాంత పద్యమును ముక్తపదగ్రస్తాలంకార భాసితముగ రచించి
కావ్యమును ముంగించుట విశేషము.

ఉపమాలంకారము :

ఉపమ సర్వాలంకార వీజభూతమైనది ఉపమాలంకారములు భాషా వ్యవహారములో పండితులకేగాక పామరులకును దొరలు చుండును. ఉపమలే ని కావ్యము ప్రపంచ సాహిత్యములోనే లేదనుట సత్యదూరముగాదు- ఉపమా నమునకు ఉపమేయమునకును ఒకే వాక్యమున వైధర్మ్యములేని సాదృశ్య మును చెప్పిన నది ఉపమాలంకార మన దగును శిశి ఒక చక్కని ఉపమా లంకార యుత వద్యమును పరికించుడు-

శే. ధాత్రి దినరాజు విడిచి పాతాళమునకు
జనుచు వేలంబు నెలుంగఁ జేసివెలుంగు
చాయ నెఱనంజ యొప్పెఁ దదీయ ధూమ
పటలమునుతోలెఁ జిమ్మ చీకటులుమించె 2-39.

వెలుగుచాయవలె నెఱనంజ, తదీయ ధూమమువలె చిమ్మచీకటులు మించివి.
ఈ క్రింది వద్యమునందు శ్లేషానుసౌహృదిత ఉపమాలంకారము కలదు,

క ఆతఁడెఁ బ్రహ్లాద నమ
స్వీతంబై కువలయంబు విలసిల్లె నవ
ద్యోత నటాపటలుండై
శీతాంకుడు పొడిచె నా వసంహండువోలెన్ 2-40

ప్రహ్లాద, కువలయ శబ్దములకు శ్లేషను కూర్చినాడు-ప్రహ్లాదుడు, మిక్కిలి హ్లాదముగలవాడని మొదట వదమున కర్థము రెండవ వదమునకు భూమి, కలువ యను నర్థములు గలవు ఈ క్రింది వద్యమునందు రెండు చక్కని ఉపమాలంకారములు గలవు

శే దితిజ రక్తారుణ వృసింహ దివ్యమూర్తిఁ
బోలి యొప్పారెఁ బొడువుఁ గెంపున విధుండు
తద్విశాలాంక తలదైత్య తనువువోలె
లాంఛనంబొప్పె నమ్మండలంబువందు 2-41

రాక్షసరాజైన హిరణ్యకశిపుని సంహరించిన నృసింహమూర్తివలె ఎఱ్ఱగ చంద్రుడున్నాడు నృసింహమూర్తి అంకతలము నందలి దైత్యునివలె చంద్రుని మధ్యలో మచ్చ ఉన్నది. సారంగు తమ్మయ్య రెండు మాడు మనోజ్ఞమైన మాలోపములను కూర్చినాడు

సీ. సాత్త్వికత్వము పురుషత వహించినరీతి
 వినయంబు మూర్తిభవించినట్లు
 కరుణ మనుష్య విగ్రహము చాల్చిన పోల్కి
 జ్ఞానంబు సాకారమైన పగిది
 సత్త్వంబు పురుషవేషము ధరించినలీల
 జాల్మి శరీర వంతమగుభాతి
 శాంతంబు మానవ జన్మమై తిన జాడ
 హరిభక్తితనువొంది నట్టిసరణి

1-78

విష్ణునారాయణుడు వెలయును మరియొక్క మధురమైన మాలోపము--

సీ. ధనము కొప్పెరదండఁ జెనుభూత మున్నట్లు
 గంగదరి మొసలిగాచినట్లు
 రసకూపమున నందీరాకట్లు గలయట్లు
 మొగిలిపువ్వున ముండ్లు మొలచినట్లు
 అమృతకుంభము నగ్ని యావరించినయట్లు
 శ్రీగంధమునఁ జాము చేరినట్లు
 తేనెతెట్టెటఁ జూటరా నీఁగలున్నట్లు

3 125

అవనివేశ్యలపేరి శ్రేయస్సులకు వేశ్యమాత అన్నారట.

రూపకాలంకారము :

ఉపమానోపమేయములకు నభేదము చేతగాని తాదూప్యము చేతగాని

లంజనము చేయుటయే రూపకాలంకార మనబడును 34

క. వటు మానస సుక్షీత్రముఁ
గుటిలాళక చేష్టితముల గుద్దలిఁగొని యి
ట్టటు పొదుచేసి మోహపు
వటబీజము మరుఁడు నాటి వర్ధిలఁ భేసెన్

2-186.

పైపద్యము నందు మానసమానెడి సుక్షీత్రము, చేష్టితము లనెడి గుద్దలి, మోహమనెడి వటబీజము అని మూడు రూపకము లున్నవి ఈక్రింది సీనపద్యము నాలుగు పాదములలో నాల్గు రూపకములు కలవు. విప్రనారాయణుని ఆత్మ యనెడి భూమి యుందలి గ్రీష్మము సంతాపనోదనముగ మేఘములు వర్షించినవట.

సీ. రభటిల్లు దివ్యదుందుభి నిశాదంబులు
గంభీర గర్జా విజృంభణముగ
నటియించు నవ్వరః కుటిలాళకావళీ
ప్రచుర విద్యుల్లయ నివయముగను
ప్రసరించు దేవతావిహర రత్నవిభూష
లమరేంద్రచాప విభ్రమములుగను
నడిరాలు పూఁదేనె జడివాన సోపలు
ధారాళధారాంబు పూరముగను

శీ విప్రనారాయణాత్మ భూమి ప్రవృద్ధ
వేదనాగ్రీష్మ సంతాపనోదనముగ
మెలఁగు నంబర చరులను మేఘతతులు
గురిసె నవ్వుడు మందార కుసుమవృష్టి

4-119

ఉల్లేఖము :

ఒక వస్తువును అనేకు లనేక విధముల చెప్పినను ఒకడే ఒకవస్తువు ననేక విధముల నుల్లేఖించి చెప్పినను నది ఉల్లేఖమగును. 3వ దేవదేవి విప్రనారాయణుని చూచి తనఅక్కతో నితడేమైన కుకుడో, హనుమంతుడో, భీష్ముడో అని అనేక విధముల పేర్కొనినది గాన నది ఉల్లేఖమగును.

చ విశ్వ జితేంద్రియుల్ ధరఁ బరాశర కౌశికు లంతవారు స్త్రీ
లకు వశు లంతకంటె మిగులం దృఢమై మగకచ్చ బిగ్గఁగ
ట్టుకొనఁగ నీంతడెంత శుకుఁడో హనుమంతుడో భీష్ముడో వినా
యఁకుడో తలంచుమా సరసిజాయతలోచన నెమ్మనఁబువన్ 2-18

ఉత్పేక్షాలంకారము

విషయికున్న ధర్మములు విషయము నందుండుటచేత విషయియొక్క
తాదాత్మ్యమును విషయమునకు చెప్పుట ఉత్పేక్ష శిర

తే పొటలాది సుగంధ పుష్ప ప్రకరము
లామని స్పృశించె శ్రీరంగధామమునను
హేమ పుష్పంబు లలరింతు నే నటంచు
వచ్చెనో యన వేసవి వచ్చెనంత 196

మరియొక చక్కని ఉత్పేక్షాలంకారమును ఎరికించుడు

క, శ్రీరంగవిభుని సేవకు
సారాంగన లవనిఁ బుణ్యనతు లై రో నా
మారాంగ బలమువై తగు
వారాంగనలుండు రంగవనతి ననంబుత్ 1-101

ఉత్పేక్షాలంకార రచనలో కవికిగల భావనా శక్తి సువ్యక్తము.

క విజాయతలోచన స
ప్రాణాయతచిత్రగాత్ర పాంచాలికయై
వాణియ యీరూపోయన
వీణియ వాయించె నొగిఁ బ్రవీణత మెఱయన్ 1-119

సారాలంకారము :

ఒకదానికంటె మరియొకటి శ్రేష్ఠముని చెప్పుట. ఉత్తరోత్తరము బలియ
మగునట్లుగ వర్ణించుట సారాలంకారము 37 తమ్మయ ఒక సేనపద్యము మూ
డు నాలుగు పాదములలో సారాలంకారమును కూర్చినాడు

సీ అట్టి బ్రాహ్మణులందు హరిభక్తులు త్రిలోక
పావనులు హరిభక్తులందు
వైష్ణవు ల్లునులు శ్రీవైష్ణవ జనులందు
విజితేంద్రియుండు శ్రీవిష్ణుమూర్తి

2-60

యథాసంఖ్యాలంకారము :

క్రమముచే క్రమికానమన్వయమున్నచెప్పిన యెడల నది యథా
సంఖ్యాలంకారము. కిరి దీనినే మనవారు కొందరు క్రమాలంకారమనియు
పేర్కొనుట గలదు ఈ క్రింది సీసపద్యము మొదటి దశమున మూడు చెప్పి
వానికి క్రమముగా మరిమూడిదిని రెండవ దశమున సమన్వయము చేయు
చు సీసపద్యము నాల్గుపాదముల సంతరించినాడు

సీ అరియు శీతాంశుసోదరియును నజుడను
వాలు నిల్లాలుఁ దొల్పాలు నగుచు
హరుఁడు నండబటలేశ్వరుఁడు సాగరుఁడును
దేహంబు వాహంబు గేహమగుచు
నరుఁడు కంసక్షమావరుఁడును మరుఁడును
మిత్రుండు శత్రుండు పుత్రుఁడగుచు
హేమంబు శిభిపింఛదామంబు నామంబుఁ
బొంబట్టుఁ దలచుట్టు బొట్టునగుచు

తే గొస్తుభమణివరంబు, గంగాధురంబుఁ
గెంపు పతకంబుఁ బాదంపు సొంపునగుచు
వెలయు నేదేవుఁ డాదేవు నిలిపెనాత్మ
రంగనాథుఁ డ్రదిలోకాంత రంగనాథు

4-1'6

ఏత్తు గీతిలో మాత్రము మొదటి పాదములో రెండు విషయములు చెప్పి రెం
డవ పాదమునందలి రెండు విషయములకు క్రమముగ సమన్వయము
గావించినాడు

జాతీయాధులు :

వైజయంతీ విలాసము సురళమైన తైలిలో సుఖోధక మగునట్లు రచితమైనను నిందు జాతీయములు, లోకోత్పలు చాల తక్కువగ వ్రాయు క్షములైనవి ఆ ఉన్న కొద్ది జాతీయాదులు సందర్శించితములై కావ్యమునకు శోభనాపొందించుచున్నవి. ఈ కావ్యము నందలి జాతీయములు, లోకోత్పలు, నానుడులు మున్నగునవి అశ్వాసముల క్రమములో నీ దిగువ నీయబడినవి

1	కన్నుల పండువ	1-2
2	ఎండవడి శాంతమగుదాఁక	1-133
3	ఏటికి మ్రొక్కితిమమ్మ యక్కటా నెక్కొని వెళ్లిబుద్ధిమెయి నిద్దురవోయిన వాని కాళ్ళకున్	2-10
4	ఇంతింతన వచ్చునే యితని వైరాగ్యంబు	2-14
5	మోటక బ్రహ్మచర్యంబు	2-19
6	పింగలా జవంబు	2-13
7	పిల్లి శీలము	2-18
8	అజగరోపవాసము	2-19
9	ఐక ధ్యానంబు	2-19
10	నక్క విసయము	2-19
11	గుమ్మడి కాయయునుబోలె కూర్చు న్నతఁడన్	2-56
12	నే వడిన పొట్లు శునకంబుల్ నూకరంబు ల్పహా మున్ ఖడ్గదిరేదు	2-64
13	సహించునె కక్కినకూడు క్రమ్మఱన్	2-100
14	గంతలకుఁ దగిన బొంతలు లేవే	2-101
15	రంధ్ర మారయుచు నుండె	2-133
16	గార్హద్రావిణ మీను సంగతి	2-140
17	కుక్కుటము సేయు నుపాయము	3-3
18	చల్లకు వచ్చి ముంతి దావనేల	3-7
19	ఏనులకుఁ గొమ్ములు వచ్చిన యట్టులు	3-9
20	నొసలు ఎత్తుఁడును నోగు తోడే లటన్నదీతి	3-18

- 21 'బ్రాహ్మణో నహంతవ్య' యనిన 3-38
 22 పుష్పలమ్మ నంగడినె కట్టెలమ్మఁ జేసెను 3-72
 23 తవిలితి నీ యుజవ బోడితలకు 3-91
 24 కోఁతి కలు ద్రావియుండఁ దేలుట 3-105
 25 వలచిన యింతిఁ బాయు వగ వద్దు సుమీ పగవాని కేభియున్ 3-115
 26 ధనములము జగమంతయు 3-120
 27 త్రవ్వి తలకెత్తు 3-122
 28 'వ్రతము' చెడ్డ నుఖము దక్కదటున్న 3-27
 29 తెల్లని వెల్లను బాలటందుము 4-95
 30 గోరంతైనఁ గొండంతంగా 4-99
 31 గిన్నె నడచి పొవగు వారింటి కడకు 4-108

ఇట్లు రమణీయమగు రచన గావించిన సుకవి సారంగు తమ్మయ తై లి
 కొనియాడ దగినదని నహ్మదయ పాఠకులకు తప్పక అనిపించును ఈ కవి
 భంతో వ్యాకరణవిన్యాసము లాక్షణికమై అలరారు చున్నది

చందో వ్యాకరణ విన్యాసము

సారంగు తమ్మయకృత వైజయంతీ విలాసమునందు నాలుగాశ్వాసములు గలవు విప్రనారాయణుడు వైజయంతీ మాలాంశ సంభూతుడగుటచే కాబోలు కవి కావ్యమును ఉత్పలమాలతో నారంభించి మాలాసాదృశ్యమును వ్యక్తమొనరించినాడు తెలుగు కావ్యములనన్నిటివలెనే ఈ కావ్యమును శ్రీకారముతో ప్రారంభింపబడినది మిగిలిన ఆశ్వాసాది పద్యములన్నియు నితర కావ్యములవలె కందపద్యముతో వలరారుచున్నవి. మరియు నాకంద పద్యములన్నియు శ్రీకారముతో మొదలగుచుండుట విశేషాంశము. అనగా కావ్యమేగాక ఆశ్వాసములన్నియు శ్రీకారముతో నారంభమగుచున్నవి నాలుగాశ్వాసాంతములందును ఆశ్వాసాంత వగ్యములు వృత్తము, కందము, విశేష వృత్తముతో ముగియుచున్నవి -

వర్ణమాశ్వాసాంతమున - చంపకమాల - కందము - మాలిని

ద్వితీయాశ్వాసాంతమున- శార్దూలము - కందము - మాలిని

తృతీయాశ్వాసాంతమున- శార్దూలము - కందము - మాలిని

చతుర్థాశ్వాసాంతమున - ఉత్పలమాల- కందము - సుగంధి

వైజయంతీమాల మనసున మెలగుచున్నదో ఏమో తమ్మయమెదటి మూడాశ్వాసాంతమునందలి చివరి పద్యములను మాలిని వృత్తములుగా కూర్చినాడు నాల్గవ ఆశ్వాసాంత పద్యమును సుగంది వృత్తముగా సంతరించి ఒక సామ్యమును ప్రదర్శించినాడు తెలుగు కావ్యరచనా సంప్రదాయమువలె భాసించుచున్న రీతిననుసరించి ఆశ్వాసాంతపద్యములు పండ్రిండింటిని సంస్కృత సమాస భరితముగ కూర్చినాడు

వావిళ్ళ రామస్వామివారిచే ప్రకటితమైన వైజయంతీ విలాసమునందు 588 పద్య గద్యములున్నవి ఈ కావ్యమునందలి పద్యగద్యముల సంఖ్య ఈ దిగువనీయబడిన పట్టికలో ప్రదర్శితము.

	ఉ	చ	తా	మ	సీ	ం	ఆ	తే	వ	వి	వృ	మొ
ప్ర అ.	12	8	7	7	31	33	1	9	28	2	=	138
ద్వి అ.	14	7	8	8	19	35	10	24	27	2	=	152
త్వ అ.	11	6	3	2	20	41	9	18	29	1	=	140
చ అ	9	5	3	3	10	47	8	21	32	1	=	140
	48	28	21	18	80	158	28	75	114	6	=	588

భందో విన్యాసము :

పై పట్టికను గమనించినవారికి 117 సంస్కృత వృత్తములు గలవని తెలియును. మరియు 337 దేశీయములైన కంద సీసపద్యములు గలవని ఎఱుగనగును ఈ కావ్యమునందు 114 పదనములుండుట గమనార్హము. దాదాపు కావ్యమునందు ఐదవ వంతుగ పదనములుండుట విశేషమని చెప్పనగును సంస్కృత వృత్తములును ఐదవ వంతునే ఆక్రమించుకొన్నవి. మిగిలిన దాదాపు మూడువంతులు 337 దేశీయమైన భందములే

వైజయంతీ విలాసమునందు సంస్కృత వృత్తములలో (117) ఉత్పల మాలికే (48) ప్రాధాన్యము చంపకమాలలు ద్వితీయస్థానము (28) నాక్రమించుచున్నవి

సన్నయాది ప్రాచీన మహాకవులు తమ గ్రంథములందు సీసపద్య రచనలో ఎక్కు గీతినే ఎఱుగవగ వాడినారు - అటవెలది పద్యములు ఎడనెడ మాత్రమే ఉపయోగించిరి కాని ఈ కావ్యమునందలి 81 సీస పద్యములందును నొక అటవెలదిని కూడ వాడక 80 పర్యాయములు తేటగీతినే ఉపయోగించుట నొక విశేషముగా పేర్కొనవచ్చును

ఈ కావ్యమునందలి కందపద్య రచన పేర్కొనదగినది. 'కందము వ్యాసినవాడే కవి' యను తెలుగువారి నానుడిననుసరించి సారంగు తమ్మయ్య సుమారుగ నాలుగవ వంతుకంటె వెక్కువగ కందపద్యములను [158] విరచించినాడు

సీన పద్యములందు గల 80 తేటగీతులే గాక కావ్యమున 75 తేటగీతి పద్యములు ప్రత్యేకముగ గలవు

ప్రబంధములందు దీర్ఘ పద్యములుండుట వర్తిపాటి కాని వైజయంతీ విలాసమునందు గల 114 పద్యములలో దీర్ఘమైనవి లేవు కథాగతిని నంధించుటకు, మలచుటకు పాత్రమే చిన్న చిన్న పద్యమును గలవు ఒక్క చోట పాత్రము ఒక దీర్ఘ పద్యము [2-3] కలదు విప్రనారాయణుని పుష్ప వనమును వర్ణించు సందర్భమున నీ దీర్ఘ పద్యము విరచితమై ధి

వైజయంతీ విలాసము నందు విశేష వృత్తములు కేవలము ఆరే గలవు. అందు ఆశ్వాసాంతము లందఁగలి యాడు మాటినీ వృత్తములు ఒక సుగంధి వృత్తము పోగా కావ్య మధ మము న నున్నది రెండు మహాప్రగరలె, దేవ దేవి నాట్యము నొక మహాప్రగరా వృత్తము (1-128) నందును సూర్యోదయ వర్ణనను జటిలమైన కూర్పుతో మధియొక మహాప్రగరావృత్తము నందును నిలబడినాడు.

సారంగు తమ్మయకు దేశీయమైన భందములపై మక్కువ ఎక్కువ. సంస్కృతవృత్తములపై 2-3 తక్కువ.

యత్తులు :

పాదాధ్యక్షరము వశియనడను పాదవృద్ధమాక్షరమునకు నాయక్షర మునేగాని లేక తన్నిత్రములగు నక్షరములనుగాని పద్యము ననుసరించి నియతస్థానములో గూర్చుటనేయతి యందురు న సక్కుతము నందు యతి విచ్చేదక సంజ్ఞకము కాని తెలుగునందు యతి అక్షరమైతి గలదని క్షణ కర్తలు చెప్పిరి. సంస్కృతవృత్తములకు ఆఖాషలో నెక్కడ యతి చెప్పబ డినదో అక్కడ పాదాధ్యక్షర మునుగాని తన్నిత్రములగు నక్షరములనుగాని తెలుగున నిలుపవలయునని అనంతా మాత్యుడు చెప్పినాడు. 3

యతికి గల పర్యాయ పదములను అప్పకవి- విరతి, విశ్రాంతి, విశ్రమము, విశ్రామము శ్రాంతి, విరమణము, విరమము, విరామము యతి అను తొమ్మిదింటిని చెప్పినాడు 4 ఇవిగాక వడియము పర్యాయ పదమును గలదు. వైజయంతి విలాస కావ్యమునందలి కొన్ని యతులు ఉదాహరణ పూర్వకముగ నీ దిగువనీ యుత్తరవి.

బిందుయతి

పద్యము నాసికమునకు నా యా వర్గాక్షరములు పూర్ణబిందు పూర్వకములైనచో యతి చెల్లును బిందుయతిగా నప్పకవి పేర్కొనినాడు. 8

1	అ	నల్లదనుల శౌర్యసింహు నారసింహు	1-23
2	తే	వ్రాటి కారీషరజము సొరద్రముగఁ జల్లి	1-84
3	సి	మాపులఁ జిగురు జొంపములు వాలిచె	1-82
4	సి	మదను సామ్రాజ్య సంపదలదీవి	1-102
5	ఉ	పెద్దులుంబుఁతలు గన్గము ల్కపురము న్బుగనాభియుఁగాక
వేళ్ళకున్	2-79
6	తే	నా మనసు రోసినట్టి చందంబు వినుము	2-87
- అనునాసి కాక్షర యతి .

పూర్ణబిందు పూర్వకములైన ట ర డ థ లకు వకారముతోను నట్లే పూర్ణబిందు పూర్వకములైన త థ ద ధ లకు ఇకారముతోను యతి చెల్లిన యెడల నదియే అనునాసికాక్షరయతిని యనవలదును

1	మ	మండ్రిత సామ్రాజ్య చధూటి చేరఁజనునే నిర్భాగ్యదామోదరున్	3-118
2	క	నోలుంరైనముల నాడుచును దొంగనాసామెగొట్టున	4-87
	నా	నా మాట ల్వినుచు నివనమ్రపదమండై విప్రనారాయణుం	4-114

భిన్నయతి .

ధరియించు, హరియించు, అనురీతి రూపములున్నపుడు దానిలో 'యి' కారముతో 'ఇ' కారమునకు యతి వేసిన యెడల నది భిన్నయతి యగును.

అట్లు గాక ధరించు, హరించు మున్నగు రీతి రూపములున్నప్పుడు అందలి 'రి' కారమునకు హల్లు 'రి' కారముతో యతి కూర్చుటను పెజయతి యని అప్పకవి పేర్కొనుచున్నాడు 7 మరియు తంగరాట్టండము, లక్షణదీపికా, సుకవి మనోరంజనము సులక్షణసారము మొదలగు లక్షణ గ్రంథములు ఇంచు గాగమమున్న ధాతువులన్నిటి యందును అనగా ఇయుడాగమము లేక బొనయిన ఉభయ యతి చెల్లునని పేర్కొనుచున్నవి అందువలన పైన పేర్కొనిన లక్షణిక గ్రంథము లననుసరించియే ఈ క్రింద నుదాహరణము లీయబడినవి. భిన్నయతి కుదాహరణము లీక్రిందివి.

- 1 ఉ. ఏటిదియంచు గౌరి చలియింపగఁ దన్నుగడింభమున్లుటా 1-9
- 2 క. ముగి యించి యరుగునట్టి వేళ నైదుట నిలిచి యా
- 3 టే. అత్ర యింప వచ్చితి ననుఁ గటాక్షింపు స్వామి 2-88
- 4 ఉ. నా కిందక రోసెవచ్చితి నహించునె కక్కివకూడు క్రమ్మఱన్ 2-100
- 4 క. ఏమీ తిరువడి పూజ్యయించుట విని పుత్రి 3-55
- 5 టే. సంత రింపకుండు నొకోయమ్మ యెంచుకొమ్మ 4-25

పెజయతి కుదాహరణములు .

- 1 టే. విష్ణువద భక్తుల గని సేవించి పుడమి 1-74
- 2 సి. వినయము మూర్తీభవించినట్లు 1-78
- 3 టే. వేతె వన్నిదమొకటి గావ్రింపు మనిన 2-28
- 4 ఉ. వేళకు స్నేతలు పూతలన్నవి గడింపఁగ మందులె తారుమందులై 2-87
- 5 ఉ. మందిరా న్నికములందు రావులుజనించును నజ్జనది త్రవ్వతి 2-8
- 6 ఉ. డెండము తాయఁగాఁగొని గడించిన కష్టపు లంజకూడు 2-100
- 7 క. రిపుచేనోకుండ మద్ధరింపుము నన్నున్ 3-22
- 8 చ. వాక్రిటఁ బలగాడికిన్ గడెబిగ్రించి వెలిం బలుకంపనాటి 3-84
- 9 ఉ. తిన్ననిమేమఁదీవయు మద్రించిన సిద్ధెపు గబ్బిగుబ్బలున్ 3-118
- 10 సి. వైఱకునకేల నృత్తింపఁడాయె 3-121
- 11 క. చేయక యిది ధర్మమని వచ్చింపుడు పెద్దల్ 4-107

- 12 * అర్పించు నెవలకునం బవరింపుచు మండినటుండి 4-109
 13 * లంకించగనోవు నీ వసిండి గిన్నియ నంశయమేల డీనికిన్ 4- 09

అభేదవిరతి :

‘వబయోరభేదః’ అను వ్యాకరణ సూత్రముచే వబలక భేదము చెప్పబడినందున వ-బలకు వరస్పరము యతి చెల్లునట అభేదసూత్ర కారణముగా నీ యతికి అభేద విరతి యని పేరు వచ్చినది మరియు వ-బలకు చెల్లినట్లే ఇ-డలకు, ల-శలకు కూడ నిట్లే యతి చెల్లును. ఇ ల-శ లకు ధాహరణము లీక్రిందివి —

1 నీ.	విలయ నన్న్యగోధ దళకాయ కాంబరీ	1150
2 నీ	పిస్తాంచు కిణ్ణపాగాలు మెట్టి	2-45
3 *	వాదీకాళిందములన్ మనోజ నులీ లలఁ దేలిరివారలత్తతన్	2-49
4 ఆ	వెళ్లలేదటలచు మెల్ల న ముదుగులు	3-88
5 తే	లాలనముఁజేసి మన్నధకైకి నేఁడు	3-117
6 ఆ.	తల్లిఁగోవగించి, మళ్ళఁబిల్వమటంచు	4-37
7 నీ	తెల్ల చెంగులబట్ట వెళ్ల గట్టి	4 87
8 నీ	జాళించు రవళి ఫెళాలు మనఁగ	4-78

‘వబయోరభేదః’ వలె ‘వవయోరభేదః’ ఉండుటచే ‘వ కారమునకు వ వర్గముతో యతి చెల్లునందురు 10 శబ్ద సహజమైన వ-వ లకు గాక సందికార్యమువ వచ్చిన వానికి యతి కూర్చిన సందర్భము లీక్రిందివి

- 1 నీ. పులిమి, తైలపు జిడ్డువోవ దువ్వు 3-51 జిడ్డుబోవ అనునపుడు గ స డ ద వాదేశము వచ్చి జిడ్డువోవ అగుటచే వ-వ యతిగా పరిగణించవలసి వచ్చినది
- 2 ఆ. ఆ వ జ్ఞ మాటలెగ్గు వ ట్టఁదగునె 4-55 ఇందు ‘ఎగ్గువట్ట’ అని గ స డ ద వాదేశము రాకబొవుటచే వ-వయతి వలె భాసించుచున్నది. ‘ఎగ్గువట్ట’ దగునె అని గ స డ ద వాదేశము వచ్చి యుండవలసినది.

" → ప్రస్తుతం బొంబాయి యర్పకులు ప్రద్ధంబొలంగిన సందుజూచి 4-109 ఈ ఉదాహరణమునందు 'వద్ద' పదము గ్రాంథిక భాషగాదు - 'వద్ద' యనునది ఒద్ద' అ వ్యావహారికయావము 'వద్ద' అనకపోయినచో యతి భంగపగును కావున నీ ఎట్లున ఎ-వ యతి యుని నిష్పంది హము గ వచ్చును.

సరసయతి :

అ య హ లకు, చ ఛ జ డ శ ష స లకు స-జలకు ఎరిప్పరిము యతి చెల్లిన యెడల దానిని సరసయతి గా, నవ్వకవి పేర్కొనినాడు. సరస యతి దాదాపు 'లి' ఎర్థాయములు ప్రజయంతి విలాసమునందు వ్రయు క్తము, కొన్ని ఉదాహరణములా ఖాత్రమే. ఈ దిగువ నిర్ణయించినవి

1 ఉ	చిత్రగతిన్ నటించి టి క్షి యొనర్పంగ సూత్రధారుడై	1-8
2 ఉ	పూత్రపతీకుచే గ' త బొప్పుడుగాత నిరంతరాయమై	1-8
3 ఉ	జూటతటంబునన్ బోలెడు సమునిజూపి సుధాశగొల్పుచున్	1-9
4 ఆ	పురుషుద్ధి చంద్రు సత్కళా గుణచంద్రు	1-9
5 తీ	సతల సంపత్నమ్మద్ధివే జ గతియందు	1-9
6 సి	శ్లోభితంబగు తిరుప్పద్యంబు అ య హ ల-వాహరి. మీ కిది దిది	2-1
1 సి	అట్టి బ్రాహ్మణులందు హరిభట్టలు తిరిలోక న-జ లకుదాహరణములు	2-89
1 ఆ	నిడుదవనీ తిరుమట్టియే వైష్ణవముగాని	3-18
2 మ	పురుష తపశ్శాలికిగాక నిర్మమనకున్ న్నాకేల నిద్దించు నా	3-19
3 తే	శివామజ్జీకిని సంపెంగ చూనియై లలల చిరసు	4-53

సంయుక్తయతి :

సంయుక్తక్షరములలోనే దేన ఒక హల్లునకు యతి గూర్చుటయే సంయుక్తయతి 12 పాదాది యందు గాని లేక యతి స్థానమునందుగాని సంయుక్తయతి ఒకందల నక్షర మున్నయే హల్లునకు మాత్రమే యతి గూర్చుటయగును.

నన్నయ సంయుక్తాక్షరమగు 'క్ష' కారము నందలి మొదటి వర్ణమగు కకారమునకే ప్రాధాన్యమిచ్చి క్షకారమునకు క వర్గాక్షరములగు క ఖ గ ఘ లకే యతిమైత్రిని పొడిచినాడు 13 నన్నెచోడుడు క్షకారములోని రెండవ వర్ణమగు 'ష' కారమునకు కూడ ప్రాధాన్యమిచ్చి చవర్గాక్షరములతోను 14 మరియు సరసయతి కారముగ క ష న లకుకూడ 15 యతి మైత్రిని పొడిచినాడు క్షకారమునకు కవర్గాక్షరములతో యతి

1 శా	క్షౌవరుకేల్ నిసర్గగుణక్త ర్కశ మశ్మముమెట్టుఁబల్కెనె	1-1
2 మ.	అ క్షయ పుష్కాకర వారి వారినిధికిన్ గూరపు డేవేరి వా	1-51
3 శా	గా మున్పడ్డదిలేదు మీరవఁగ పాక్షాద్రంగనాధుండు దో	2-13
4 శా	గ్రావంబై దృఢదారులై తరుణవృక్షంబై ఫలప్రాయమై	2-130
5 సి	కుం క్రమ లావితాంక వక్షో విభుండు	3-5
6 సి	గడవపైఁ బసపు నక్షతల చాలు	4-80
	క్షకారమునకు చవర్గముతో యతి -	
1 శా.	శ్రీ నీరాకర లక్ష్మినెన్నఁదగు లక్ష్మీనాదు ధేయంబునన్	1-57
2 సి	ప్రందోహ నటన శిక్షా గురుండు	2-142
3 సి	శ్రీ వైష్ణవులు నిరీక్షించి రాతిరుమడి	3-85

వికల్ప విరమణము .

క చ ట త వ అను శ్వాసపాల్గులు అనునాసికాక్షరములు పరమైనప్పుడు వానికి క్రమముగ జ ఙ ణ వ మ లు వైకల్పికముగ నాదేశములగును ఈ అనునాసికమునకుగాని లేక సహజముగ వంతకు ముందున్న క చ ట త వ లకు గాని యతి వేయుటయే వికల్ప విరమణ మనబడును 18 వైజయంతీ విలాసమునందు సత్ + మతిని సమ్మతిగా నొసంగిరి. ఇందు కవి 'మ' కారము నకు 'మతి' లోని మకారమునకు యతి కూర్చినాడు

సి ప్రముఖ ప్రార్థింప సమ్మతి నొసఁగె 1-78 నమటచే నిక్కడ వికల్పవిరమణములేదు ఇట్లే మరియొకచో సత్ + నింపమా సన్మానింపగానిచ్చి ౪క్కడకూడ తమ్మయ 'మానించు' యని మకాంమునకే యతి గూర్చినాడు.

సీ. స వ్రానింప రమ నభిమూన మెలి 2-15 అనుటచే నీ సందర్భము నందును వికల్ప విరమణము లేదనియే చెప్పవచ్చును పైరెండు సందర్భములందును కవినమయము వచ్చినను వికల్ప విరమణము పొడింపలేదు కావ్యము న నెక్కడ వికల్ప విరమణ కుదాహరణములు ముగ్యములు

ప్రొదియతి .

ప్ర, వరా, ప్రతి, పరి మొదలగు నిరుపధింతికి మవసర్గలను సంజ్ఞ కలదు ఈ ఉపసర్గలతో వరా, అజ్, అపి అనుమాదు ఉపసర్గలు తత్ప్రమము లందు కానరావు గాన మిగిలిన వదునేడు ఉపసర్గలకు అచ్చు పరమై సంధి వచ్చిన శబ్దములందు ఉభయయలి చెల్లనని అప్పకవి చెప్పినాడు 17

1 ఉ. పంజర పాలికిన్ బెనులు ప్రోధవిసోది ఘడించు గావుతం 1-7

2 క. మనమిరవుగఁ జేయుదము సమంచిత భక్తిన్ 2-116

ఈ రెండు ఉదాహరణములందు హల్లులకే యతి చెల్లినది మరియు నీ క్రింది ఉదాహరణముల రెండిటి యందును స్వరమైత్రి సంఘటించినది

1 సీ అ విరళామృత ఫలోద్ధారమగుచు 2-3

2 క స మర్ద ధనుర్దశనయాభియాత్రాపేళా 3- 39

నిత్యసమాస యతి :

సర్వ సాధారణముగ పదవిభాగము కనబడని సమాసములను నిత్య సమాసములందురు. రెండు పదములు స్వరములకు సంధి ఏర్పడగా నవి ఏక శబ్దము వోలె కనబడు నపు దానంధ్యక్షరమునకు ఉభయ యతి చెల్లిన యెడల దానినే నిత్యసమాస యతిగ పరిగణింతురు.

1. తే అత్మ సన్నిహితాది నారాయణాంఘ్రి 1-56

పైఉదాహరణమునందు సర్వమైత్రి పొడింపఁడినది ఈ దిగువ గీయు బడిన ఉదాహరణము లన్నిటియందును హల్లునకే యతివేయబడినది.

- 1 తే జన వరాయణుండైన విప్రనారాయణుండు 1-78
- 2 తే చింతనా ప రాయణుండైన విప్రనారాయణుండు 2-5
- 3 తే కృపా ప రాయణుండైన విప్రనారాయణుండు 2-25
- 4 తే. హరిప రాయణుండైన విప్రనారాయణుండు 2-34
- 5 తే రంగవిభునకు విప్రనారాయణుండు 2-141
- 6 ఉ నా రాయణు కూర్చిశిష్యుడను రంగఁ డటందురు పేరుమీకు 4-4

శోకభయాదులచే కలుగు ధ్వని వికారమే కాకుండు కాకున్వరము పుటో
చార్పణగలది ఇట్టి స్వరమునకు ఉభయయతి చెల్లును 9

స్వరమైత్రి పాటంపటడినవి .

- 1 మ కా యు కృపన వెళ్లె దినంబు లీకరణి స్వామీ నేటివర్యంతమున్ 2-9
- 2 ఉ. భారతీ య ప్రధికోక్తిగాదె పనితాపరిహారము నీదుశంకకున్ 2-15
- 3 ఉ టొ చున్నది నామతి భృమణ మో! మరుమాయయో!
కొమ జమో 3
4. చ ఇటువలెనానె భ్రష్టుండు హర్షి! జకదీశ్వర! రంగరంగ! యీ 4-98
హల్లునకే యతి చెల్లిన ఉదాహరణనులు
- 1 ఉ వెట్టియుగారు మంచి గురువై దొరికెన్ జదువెట్లుచెప్పునో 4-12
2. క రోవలఁ జేయించుకొంటిరో! యెవరైనన్ 4-21
- 3 క మీ యమ్మకుఁ దప్పదువునుమీ కావేరి! 441

పాద ద్వితీయాక్షరము పొసేన ఈ కావ్యమునందలి కొన్ని పాసలి
దిగువ నీయఁబడనవి

అర్థబిందు సమప్రాస .

ప్రాసాక్షరమునకు పూర్వము అర్థబిందువున్న యెడల తక్కిన పాదము
లన్నిటిలోను పాసాక్షరము అట్లే అర్థ బిందువుతో నుండవలయును 20

- 1 ఉ. మేఁతలు, .
 పూఁతలు ,
 మేఁతలు ..
 పేఁతలు ..

2-79

- 2 క. ఏఁడాది పేడుక
 కాఁడై
 వాఁడున్ పూఁ

పై పద్యమునందలి 'ఏఁడాది' అను పదమును నిర్ద్వింద్వముగ వాచిల్చి వారును, ఎవెస్కోవారును ప్రచురించిరి నిర్ద్వింద్వమునైనచో నది అందా అండ పొసయగును, 21 కాని 'ఏఁడు' పదమునకు సంవత్సరమును నర్థము గలదు. ఇది అర్థబిందుయుతమే 22 గాని నిర్ద్వింద్వము కాదు. కావుననది ఆ ప్రచురణ కర్తల పొరపాటేగాని కవిది కాదు గదా:

ప్రాసపై రము :

సాధుశకటరేఫలకు ప్రాసలో సాంకర్యము చేసినవది ప్రాసపై రముగా అక్షణకర్తలు భావించిరి 23 సారంగు తమ్మయ సాధుశకట రేఫలకు యతి పాఠింపలేదు. పెక్కుమారులు ప్రాసలో గూడ సాధుశకట రేఫలకు భేదము పాటించినాడు చూడుడు

- ర-ర ప్రాసము ఉ. తూరువు
 తాఁతలు
 కేరె
 తారె

2-80

- అ-అ ప్రాసము ఉ. కిఱున
 గొఱెలు
 వొగ
 కుఱు వయస్సు

-72

ఇట్లు రచనకు, అ-అ లకు మాత్రమే ప్రాసగూర్చిన ఈ కవి ధెండ్లు వర్ణాయములు ప్రాసవైధము గానించిభాధు.

1 క. కారణము. . . ,
 భారుణి
 ఆరట ,
 ధూణుట ,

1-67

2 క. ఆరయ . . . నా,
 చారవన కా
 వేరియ . . . , గడి
 దేతన ,

4-29

లఘు యకార పొసిన :

* ట్ట నహజమైన యకారమునకు సంధి లేనిచోట యడాగమముగా వచ్చిన యకారమునకు ప్రాస పొడించిన నది లఘు యకార పొసిన ముగును. 24

1 ఉ ఆయోధ . . .
 చాయల
 కోయని , తెం
 పాయిక , 1-III
 2 క, తోయజ , ,
 కాయజ , , ల
 జాయను.
 పోయెన్ , , , , 3-68

2 క. కాయజుడు
 ఆయజుడు
 తోయజనయన
 హేయజనుల్ , 3-481
 4 ఉ. క్రియలివేడి . వివ్రనా
 కాయు
 ఆయన , , , కొ
 మ్మాయని . . 4-4

ఇట్టివే 4-11, 4-18, 4-51, 4- 07. నాలుగు పాదములందును లఘు యకారము గల ఉధాహరణములీ కావ్యమున గలవు. అన్నియు సంధిలేని చోట వచ్చిన 'య' డాగమములే.

1 క మీయక్క
మాయమ్మయు
మీయక్క
మీ యవ్వుకు 4-41

2 క మాయక్క
మాయమ్మయు
మాయంచికమ్మ
వేయింక 4-45

అభేదప్రాస :

‘లళయోరభేదః’ అను వాక్యముననుసరించి ల-లకు ప్రాసను కూర్చు వచ్చును. ఇట్లే ల-డ లకు శ-డ లకు కూడ ప్రాస పొడిచవచ్చును. పైజ యంతి విలాసమునందు ల-ళ లకు మాత్రమే ప్రాస గూర్చిన నందర్భములు కలవు గాని ల-డ, శ-డ లకు ప్రాసవేసిన ఉదాహరణములు మృగ్యములు. ఇదియు కేవలము మూఢు వర్యాయములు మాత్రమే గలదు.

1 ఉ. బాలిక

పాలికి

కేళికి

మౌళికి

-121 ఈ విధముగా ఎఱుఁగో వ్రతతిలో నుం డగా వావిళ్ళవారి వ్రతతిలో చివరి రెండు పాదములలో కేళికి మౌళికి అనియే ముద్రించినారు

2 లు. లలనరీ ని

చ్చలు

తళియ

మెలంతుక

2-129

మూడవ పాదమునందలి తళియ

వ్రసాదము, తమిళపదము

ని క లోలత కా
నేలా
కిలెఱుంగక
కూళయి 3-128

సంధిగత పొసము :

శబ్దసహజమైన హల్లునకు, సంధిగతముగావచ్చిన ఆగమాదేశవ్యంజనాక్షరమునకు పొసలేయుటయే సంధిగతపొసముః

1. కా.	మంజుతరోష్ఠ
కంఠలంఘాచి
పంజర
కంజభవుండు	లే	2 కా.	మొక్కిరివ
దిక్కును
ఎక్కడి
నెక్కిని	2-19
		1-7			
3 క.	అమ్మగువ
ముమ్మిరముగ
కమ్మకొవ
గుమ్మడి	2 58	4 క	ఎయ్యది
ఎయ్యది
ఎయ్యది
కొయ్యలి	2-58
ఇట్టివి 2-77, 2-132, 3-5, 4-33, 4-38, 4-47					

దుష్కరపొస :

దుష్కరములగు నక్షరములను ప్రాసయందు గూర్చిన యెడల నద్దానిని లాక్షణికులు దుష్కర ప్రాసగా పేర్కొనిరి. 28

1. క.	రక్షోగణ
దక్షోదళిల
గ్రక్షో
అక్షిణ	దృ	2 కా	దొడాయి
బొడ్రొత్తుంబున
గిడ్రా తోవ్వజనాలి
గిడ్రాలైన	లే
1-62
		13-8			
3 క.	మింఠజన
కంఠ
తక్కుంఠ
కంఠుల	కా
కల
3-83	4 క.	బర్హి న
మర్హ
నిర్హతుక
గార్హస్థ్యాపాదజ్ఞా	3-139

ద్వంద్వప్రాస :

ప్రాసాక్షరమునకే గాక తత్వాత యక్షరమునకును ప్రాస వేసినవధి
ద్వంద్వ ప్రాసయగును 27 ఇట్టి ప్రాసను గూర్చి యెడల నధి వినుటకు
సాంపుగా నుండును

1 క.	శ్రీరంగ	2 క	నల్లనిమేను
	భారంగ		తెల్లని
	సారంగధరుడు		బొల్లని
	సారంగధరుడు	1-17	తుల్ల విజాంబలి 1-69

3 మ	కరుణాచారిధి	4 క	దివమును
	దరణి బొప్పంగ		తప్పవమున
	స్ఫురణి		నవమాలిక
	హరిణాంక	1-70	నవమాలిక 1-85

5 క.	శ్రీరంగ	6 క.	విజాయత
	సారంగ		ప్రాజాయత
	మారంగ		వాటియ
	చారంగన	1-101	వీటియ 1-110

ఇట్టివి ఈ కావ్యమున పెక్కు గలవు. 1-121, 2-31, 2-32, 2-69, 3-4, 3-9, 3-26, 3-53, 4-84, 3-113, 4-19, 4-42, 4-57, 4-122.

త్ర్యక్షరప్రాస .

ప్రాసాక్షరమునకే గాక తరువాతమన్న రెండక్షరములకును అనగా
మొత్తము మూడక్షరములందు ప్రాసయున్న యెడలనది త్ర్యక్షర ప్రాస
యగును 28 ఈ ప్రాసను గూర్చుటలో కవికి గల శక్తికారము స్పష్ట
తము ఇట్టివి ఈ కావ్యములో రెండు మాత్రమే గలవు.

1 క. కిలికించిత

చిలికించి

తిలకించి

పులకించక 2-21

2 చ తలఁచిన

పిలిచిన

నిలిచిన

వలచిన 3-115

అంత్యప్రాస :

పాదము చివరి అక్షరము గురువైనచో నా ఒక్క అక్షరమే ప్రాస యగును, లఘువైనచో దానికి ముందున్న అక్షరమునకు కూడ ప్రాస స్వర సామ్యములో కూర్చవలయుననుట అప్పకవి మతము 281 సీస పద్యములలో ప్రాస ప్రసక్తి యేలేదు. కాని ఈ కవి సీసపద్య పాదాంతమున ప్రాస కూర్చినాడు. ఇట్టివి అప్పకవికి విరుద్ధము ఎందువలననగా పాదము చివరి అక్షరము లఘువైనచో తత్పూర్వాక్షరమునకు ప్రాసను వేయవలయును, సీసపద్య పాదాంతములందు ఈ క్రింది విధముగ ప్రాస కూర్చినాడు.

1 సీ.

మావి

కోవి

ఈవి

దీవి

బావి

కావి

దీవి

తీవి 102 ఎత్తుగీతిలో నిది లేదు. మరియొక సీసమును చూడుడు

2 సీ	యాత
	భూత
	భ్యాత
	చేత
	ఘాత
	జాత
	మేత
3	జాత
	లాత
	మాత 3-85

వ్యాకరణాంశములు :

సారంగు తమ్మయ లాక్షణిక కవి వైజయంతీ విలాసకావ్యము వ్యాకరణలక్షణ సమ్మతమై యున్నది ఈ కావ్యమునందలి కతిపయ వ్యాకరణాంశములు బాల-ప్రౌఢ వ్యాకరణ సూత్ర సాహాయ్యమున సాధింపబడినవి బాల-ప్రౌఢ వ్యాకరణములకంటెను విశేషాంశము లీ కావ్యమున కొన్ని కలవు భాషా పరిణామ చరిత్ర నెరుగగోరువారికి ఇందలి కొన్ని వ్యాకరణాంశములు దోహదము చేయవచ్చును.

- 1 అక్షునకు సంధి బహుళముగానగు - బాల - సంధి - 4
 A వ్యతిరేక ఆకారమునకు సంధి వచ్చినది
 ఉదా రోయకే 2-102, కాకితని 4-105
 B భూతకాలిక ధాతుజ విశేషణము నందలి 'అ' కారమునకు సంధి వచ్చినది
 ఉదా ఐనట్టి 3-39, వినినప్పుడె 3-78 వలచినట్టి 4-57 తీసినట్టి 4-78 కూర్చున్నతనిన్ 2-56
 C అదంతసామములకు సంధి వచ్చిన రూపములిందు గలవు
 ఉదా. పొంకాకు 2-82, దేవరట్ల 4-55 దొంగై నారో 4-88

- D విశేషణ అకారమునకు సంధి వచ్చినది-పెద్దామె 4-38
- E పక్షి అకారమునకు సంధివచ్చిన రూపము - మనందు 3-80
- F తత్సమ అకారమునకు సంధి వచ్చినది - వృద్ధులంచు 4-55
- 2 శ్రేష్ఠతావాచకంబులగు నాల్వాంబాద్యర్థక శబ్దంబులు పరంబులగుచో నన్ని యచ్చులకును సంధి నిత్యము-ప్రౌఢ-సంధి-1
- ఉదా దాసరయ్య 2-117, 3-103, వెజ్జయగారు 4-12
అక్కమాంబ 1-28, అంబికమ్మ 4-45, కందాళప్ప 1-11
3. నామముల మీది హ్రస్వ ఇకారమునకు సంధి వచ్చినది
తీర్థిలొకచు 2-82, దాసరనుచు 2-40 వనేమి 3 53 ముసలాపె 4-38
శంబరపై రీతి 3-113
- A పక్షి 'ఇ' కారమునకు సంధి వచ్చినది — ఉదా ఒకరింటి 2-59,
మగనాని-2-59, ఎవ్వరాయనపు 4-3, వారిండ్లకు 4-73, వారింటి
కడకు 4-108
- B వంచమీ విభక్తియగు 'ఉండి' ఇకారమునకు సంధి వచ్చినది.
- ఉదా. కంచినుండిట 3-55
- 4 క్షార్వర్థంబైన యిత్తునకు సంధి లేదు బాల-సంధి 8. ఇహిత్య
యాంత వ్యయంబునకు సంధియుఁ జూపవైడి-ప్రౌఢ-సంధి-2
సంధి వచ్చిన పెండు రూపములీ వైజయంతీ విలాసమునందున్నవి-
వలెందఱికి 2-168, ఏమనందును 4-38
- 5 మధ్యమ పురుష క్రియలయందిత్తునకు సంధియగును బాల-సంధి-7
- ఉదా తవలితివీ య అవ 4-31 మధ్యమ పురుష సర్వనామావశేషమైన
'వి' లోపించినపుడును తత్సూర్య 'ఇ' కారమునకు సంధి వచ్చినది.
- ఉదా ఉట్టిపడితే 2-1, ఈక పోతేని 2-143, వచ్చితెవ్వరి 4-3, పోయితే
-38
- 6 చిట్టి పొట్టి శబ్దములకు హల్లు పరంబగుచో ద్విత్వంబునకు లోపంబు
వైకల్పికము ప్రౌఢ - సంధి - 4
- ఉదా. చిటిపొటి గిన్నెలు 4-25

- 7 తామరకాకు వరంబగునపుడు పుగాగమంబగు - ప్రౌఢ - సంధి - 8.
తామరపాకు 3-88 చూడుము. ఉత్తరహరివంశము 3-35.
- 8 తలచుగఁ గర్మధారయ నమానంబునం బెన్నాడులకడ హల్లునకచ్చు
వరంబగు నపుడు ద్విత్వంబు గానం బడి యెడి ప్రౌఢ - సంధి - 9.
ఉదా పెన్నిక్కి 1-104 హల్లు వరమైనపుడు - పెంజెమట 1-131, పెన్నూలు
2-5, 3-156
9. అనుకొను లోనగు ధాతుక విశేషముల యంత్యోకారమునకు హల్లు
వరంబగు నపుడు లోపంబు నై కల్పికంబు-ప్రౌఢ-సంధి-14.
ఉదా. అన్ శంక 2-14
10. కొన్నియెడల న వర్ణంబు వరంబగు నపుడు పూర్వ వదాంత్య డకారం
బు న కారంబగు ప్రౌఢ - సంధి - 2-5
ఉదా. వేన్నిళ్లు 3-51 పూర్వ వదాంతమున డకారము లేక పోయినను,
'లి' కారమున్నను ఈ సంధి కార్యము వచ్చిన - చన్నిళ్లు 3-51
11. కొన్ని యెడల ద్రుతంబు గానం బడియెడి కాల-సంధి-21.
ఉదా. అదియునుం గాక 3-41
12. ధ్వన్యను కరణ శబ్దముల కను ధాతువు వరంబగుచో గొన్ని యెడల
ముగా గమంబగు-ప్రౌఢ-సంధి-18.
ఉదా. ఘల్లు ఘల్లు మమచు 4-78 జల్లుమను 3 115. ధ్వన్యనుకరణమున
ద్విత్వము-తత్తత్తత్త 4-78
13. అఁటయింక చుండు శబ్దములందవ్వనుడి తొలి ప్రాస్వంబుమీఁద అండ
బిందువును ద్ర్యతంబునకు లోపంబును తేవు. కాల-సంధి 22.
ఉదా. ములగల 4-78, కన్నొములు 2-45
14. సమానంబుల్గును దంతంబులగు స్త్రీ సమంబుల కుంబుంపులకుం ఒరుష
సరళంబులు ఎరంబులగు నపుడు ముగాగమంబగు కాల-సంధి-25
ఉదా అలరుఁ డి వియలు 1-85 మోడ్పుఁ గేలు 2-57 వసపుఁ బిండియ
3-108, మెరుగుఁ డిఁగెయు 4-30, తొడవుఁగత్తులు 4-87, వడపుఁ
గూడు 2-87, 2-95, కప్పురపుఁ దావి 1-113, తత్కరీషపుందెట్టెలు
2-38, అరణపుఁ చీక వన్నె 2-47, మల్లరపుఁ గోడెలు 2-72, పల్లి

పెంపుఁ జీర తెర 3-32, శృంగారపుఁదోటలో 3-35, మోహనపుఁబస నటన 3-35, వీడెంపుఁ దొక్కు 3-71, చెందిరపుఁబండి 3-71, ముత్రపుఁ గంటనరి 3-72, దట్టంపుఁ దోలు 3-72, కవ్వరపుఁగ్రోవి 3-74, నామంపుఁ బట్టలు 3-136 బంగారంపుఁ తన గిన్నె 3-137, కున్నపుఁ బట్టెయలు 4-80, మాంసంపుఁ దోరణములు 4-83, కుండనపుఁ గిన్నె 4-82.

15 ఉదంత మగు తద్ధర్మార్థ విశేషణమునకచ్చు పరమగు నపుడు మగాగ మంబగు-బాల-సంధి-33.

ఉదా. ఇచ్చునవ్వులు 1-87, హల్లు పరమైనపుడును మగాగమము వచ్చినది ప్రేలుఁగచ్చ 2-51.

16 ఉదంత స్త్రీ సమంబులకును బంపులకు నదంత గుణవాచకంబులకను దనంబు పరంబగు నపుడు మగాగమంబగు బాల-సంధి-35

ఉదా. మూఁగ బాణుఁదనము 1-42, చక్కఁదనము 3-90.

17. కర్మధారయంబు లందుత్తునకచ్చు పరంబగు నపుడు మగాగమంబగు బాల-సంధి-28

ఉదా. విచ్చుటాకులు 2-54 మించుటద్దము 3-35, కంచుటరిగలు 4-78, పుంపొదేశము పై మగాగమము వచ్చిన దూపాలు.

ఉదా. సూర్యపుటఁపుఁ బఱపు 3-74, దేవళపుటధికారి 4-83

18. కర్మ ధారయంబు నిందుఁ బేర్పాది శబ్దముల కచ్చు పరంబగు నపుడు మగాగమంబు విభాషనగు-బాల-సంధి-29

ఉదా. పెదురాకు 3-18

19 పేదాది శబ్దంబులకాలు శబ్దము పరంబగు నపుడు కర్మధారయంబు నందు మగాగమంబగు బాల-సంధి-30

ఉదా గొడ్డు + ఆలు = గొడ్డురాలు > గొడ్డాలు 3-128.

20 కర్మధార యంబున దత్తమంబుల శాలు శబ్దము వరముననుపడ త్వంబున కుత్వంబును దుగాగమంబునగు. బాల-సంధి-31.

ఉదా దాసురాలు 0-57, 2-100, అవనిత్రురాలు 3-15, అపాత్రురాలు 3-108, ప్రసన్నురాలు 3-118, ప్రియురాలు 4-34, అతిశాంతురాలు 4-56.

21. కర్మధారయంబులందు మువర్ణకంబునకుంబుంపులగు-బాల-సంధి- 2.

ఉదా. గారాపుదేవి 1-51 బెక్కెంపు సన్నకావి 1-102, అర్జనపురీవి 1- 02, వలివంపు మడుగు 1-112, వట్టంపు దంతులు 1-113, వితకంపు నీర్కావి 2-5, లంకె తనపు గడన 2-30, బలి తంపు వెన్నెల 2-44 సన్నపునాటి 2-54 నిక్కంపు దాసరి 2-54, మతకంపు మాయలు 2-75, కష్టపులంక 2-100, మోహపువట బీజము 2- 38, తైలపు జిడ్డు 3-51, నైస్థికపు వర్త 3-53, గడితంపుజువికల 3-70, చంద్రంపు బొట్టు 3-72, వలివంపు సన్న చల్వలు 3-72, వట్టపువెడిన్ 3-72, పటికంపు గిండి చెంబు 3-74, పాపురపు జోడు 3-74, తోరంపు సంభారము 3-80, మాంసంపుగముల .-80, చంద్రంపు బొట్టు 3-100, నిషిద్ధపు నోట .-108, తిరిపెపు గూడ 3-108, సెప్పెపు గబ్బి గుబ్బులు 3-116, బంగారంపు గిన్నె 4-12, కన్నపు దొంగలు 4-61, బంగరపు గిన్నె 4-68, సిందూరంపు బొట్టు -80, చందనపు మందనము 4-82, పొదంపు నొంపు 4-11. తన బంగారంపు గిన్నె అమటకుడులు కవి బంగారపు తనగిన్నె 3-147 అని ప్రయోగించుట విశేషము.

22 సమాసంబునం బ్రాతాదుల తొలియచ్చు మీఁది వర్ణంబుల కెల్లలోవంబు బహుళంబుగా నగు బాల-సంధి-31.

ఉదా ప్రామిన్యులు 1-15, లేమాపులు 1-82, పూచేరుల్ 2-23,

23 యుక్త శేషంబు నకుం బరుషములు వరములగు నపుడు ముగాగమంబగు బాల-సంధి-37

ఉదా పూఁదేనె 4-118, చెందోవ 4-30, చెంగావి 4-10.

24 క్రొత్త శబ్దమున కాద్యక్షర శేషంబునకుం గొన్ని యెడల ముగాగమంబు

నుం గొన్ని యెడల మీఁచి హల్లునకు ద్విత్వంబునగు. బాల-సంధి-38.
ఉదా. క్రొమ్మావి 1-102, క్రొన్నవ 2-70, క్రొవ్విరులు 2-120, క్రొమ్ముడి 2-134.

25 అన్యంబులకు సహిత మిక్కార్థంబులు కొండొకచోఁ గావం బడియెడి బాల-సంధి-41.

ఉదా నెచ్చెలుల్ 1-2, నెమ్మది 1-82, నెమ్మేను 1-112, నెత్తమ్మి 2-5 నెమ్మనము 2-1, నెమ్మదురు 3-72, 3-138, నెమ్మొగము 3-118, నెన్నడుము 4- 0.

26 అప్రమేడితంబు వరంబగు నపుడు విభక్తి లోపంబు బహుళంబుగా నగు బాల-సంధి-41.

ఉదా సారె సారెకు 1-45, అప్పటప్పటికిని 1-118.

27 అందడుకు ప్రభృతులు యథా ప్రయోగంబుగ గ్రాహ్యంబులు బాల-సంధి-41.

ఉదా తోద్రోపులు 3-80, పట్టవగలు 4-89.

28 అది, అవి శబ్దంబుల యత్తునకు వృత్తి ని లోపంబు బహుళంబుగానగు, బాల-సంధి-45

ఉదా ఏక్కడ > ఏడు + అది=ఏడది 3-1 0.

29 పద్యాదులు వరంబులగు నపుడు ము వర్ణకంబునకు లోప పూర్ణబిందువులు విభాషనగు బాల-సంధి-46

ఉదా. పదిలపడు 4-101, భయలపడు 4-94

30 పుంలింగంబయి మహద్వా ఏకంబయిన నామంబు తుది యత్వంబునకు త్వంబగు, బాల-తత్పమ-21. మరియు పుంలింగ మగు మహద్వావ కమునకు డుజ్జగు-22, సూత్రములచే 'రంగ' శబ్దము రంగుండు కావలసియుండగా నట్లుగాక 'రంగండు' 4-42, 4-32 అని ఈ కావ్య మున మన్నది.

31. రోశిబ్బం బొండు నంబోధనంబున శ్రీ వాచకంబునకు బరంబుగనగ్గు, అయ్యది ప్రాస్వాంతంబును నయ్యెడి పొడ-శబ్ద-14. ఉదా అప్పరో-2-28, లలనరా 2-128.
32. లు-ల-న-లు వరంబగునపుడొకానొకచో ముగాగమంబునకు లోపంబును దత్పూర్వ స్వరంబునకు దీర్ఘంబును విభానగు - బాల - తత్పమ-43.
- ఉదా. జంగాలు 2-84, అచ్చరాలు 2-95 పాదాలు 3-71, బూజాలు 3-98, వెడితనాలు 4-12, సరాలు 4-30, ఏతాన 1-85, కతాన 2-95, వెచ్చానకు 3-98, నగరాన 4-28
33. ఉకారాంతంబగు మహత్తునకు పువర్తకంబు ఐహుళముగా నగు బాల-తత్పమ-50, ఐహుళ గ్రహణముచే 'పు' పర్తము రాని రూపమును గలదు- ఉదా ఇక్వోకు 1-78
34. కువర్తకంబు వరంబగునపుడు కవిత్రితయంబు వారి ప్రయోగము లందక్కఁ దక్కిన మహాకవి ప్రయోగములందు ముంగొన్ని యెడల నగాగమంబు చూవట్లదు పొడ-శబ్ద-18.
- ఉదా. మొదలిపాటు (న) కు 3-28, పాటు (న) కేడ 4-18.
35. తఱచుగా శ్రీ నమంబులగు కేశ్య శబ్దంబులకుఁ గదవలఁ గొన్నింటి కేక వచనంబునం బూజ్యతయందు గారుశబ్దంబగు-ప్రొడ-శబ్ద-39.
- ఉదా. అయ్యగారు 4-9, 4-13, 4-18 బావగారు 4-36. ద్వితీయాదులందు రు-రి యగు-48.
- ఉదా. అమ్మగారి 3-182, అయ్యగారికి 4-83. అల్లునిగారికి అనుటకు బదులు ఈ కవి అల్లుని అమ్మగారికి 3-182 అని ప్రయోగించుట కడుంగదు విశేషరూపముగా పరిగణింపనగును.
36. మహత్తులగు మగాదులకుం గయిరాదులకను డుక్కుగు, మత్వంబు గాదు. బాల-అచ్చిక-4.

ఉదా. బమ్మిఁడు 4-32, బోడఁడు కావలసియుండగా నీ కవి బోడఁడు 4 24 అని వ్రాయొగింది యుండుట విశేషము.

37 కొన్ని డుమతంబుల బహువచన నకారంబునకు రేఫంబును దానికి ముందు పూర్ణబిందు పూర్వక డకారంబునగు-బాల-అచ్చిక-6.

ఉదా అల్లుండు 2-83.

38 కావ్రత్యంబు మీఁది బహువచన లకారంబునకు లఘులఘు రేఫంబులును, లఘు రేఫంబునకు ముందు బిందుపూర్వక డకారంబునగు-బాల-అచ్చిక-7

ఉదా కోడెకాండ్రు 2-45 వేడుకకాండ్రు 2-88, వేడ్కకాండ్రు 3-102.

39 దేశ్యంబునం గొని యెడల మహన్నహత్యర్థక బహువచనాంతనామంబులవైమరల బహువచన వ్రత్యంబులు చూపట్టెడు అచ్చోవారు, వీరు, మీరు శబ్దంబుల యంతోకారంబున కకారంబగు ప్రాథ-శబ్ద-41.

ఉదా అంటుకాండ్రులు 2 - 71 అంటుకాండ్రురు అయి ఉండకపోవుట వైశిష్ట్యమే

40 ఆల్వాదుల బహువచన లకారంబునకు రేఫంబును ముందటి లువర్ణంబునకు బిందుపూర్వక డకారంబునగు బాల-అచ్చిక-11.

ఉదా. వెలయాండ్రు 2-8 .

41 ఇయకుమాటుగా నామాంతంబున కెత్వంబు బహుళంబుగానగు. బాల-అచ్చిక-23

ఉదా ఇయాంతరూపాఱు అందియలు 1-113, కట్టియలు 2-247, తేనియ 2-82, 2-140, వీడియము 4-11. గిన్నియ 4-18, గుండియల్ 4-78, ఎత్వాంత రూపాలు : మల్లె 2-35, తీవె 2-35, కట్టె 2-115, విడెము 4-89, వీడెము 3-72 లంజె 3-102, 4-4, తేనె 3-121, గిన్నె 4-4, వన్నె 4-20

42. పౌంధవ్యాకరణమునందలి శబ్ద పరిచ్ఛేదములోని ఏకీ నూత్రమునను సరించి కొన్ని సర్వనావ ములీకావ్యమున గలవు

ఉదా ఆయన 4-4, ఈయన 4-107, 4-112, ఆయను 1-51, అసె 4-38, ఆబిడ 4-40, ఈపె 2-107, ఈ కావ్యమునందు అప్పు 2-21 అక్క, అను సర్వమును ప్రయుక్తము. నేటికినిది ఈ అర్థముననే వ్యవహారము గలదు

43. అపదాద్యంబయిననయుక్తంబయిన గకారంబు నకు వకారంబు విభాష నగు కాల-అచ్చిక-27

ఉదా గకారయుక్తరూపాలు వగల్ 2-22, పండుగ 3-80, తీగె 4-30, వకారయుక్తరూపాలు పండువు 1-2, వసలు 4-108, పండువ 2-80 పరువు 3-18, తీవె 2-35, తీవ 2-112.

44 ఈ క్రింది దేశ్యపదాలు కొంత వైశిష్ట్యముతో నలరారుచున్నవి.

తలవరి 4-78, 4-77 దీర్ఘముతో తలవారి 4-79.

వెలయాలు అనుటకు బదులు వెలయంతి 4-1

బ్రహ్మచారి > బమ్మచారి 4-11

జియ్య 4-98, జియ్యరు 4-102

ఎల్లవారి > ఎల్లారి 4-28

అంత + దాక > అందాక 2-12.

ద్విత్వములోపించిన రూపాలు వెకిరింతల్ 2-6, దాద్రాయి, బొడ్ర త్నము, వేయ్ లేగి డా, గొడ్రాలు 1-83 తెలనామ 1-113, ఎఱమట్టి 4-80, ఇల్వెడలి 2-89

45 పట్టివర్ణకము ఏదోది శబ్దమునకు వచ్చి ఏడాది బట్టి 4-108 అని ప్రయుక్తము ఏడాది నుండి అనుటకు బదులు అడినందులకు బదులు అడినకోసము 3-38 కోసము కొఱకు బదులుగా కనబడును

46. ధాతుజ విశేషణ భావార్థక వ్యవహిత కర్తృవదప్రథమకు యొక్క పష్టి తణచుగ నగు-ప్రౌఢ-కారక-15

ఉదా. వాయుంచిన విష్ణు ప్రసాదంబు 1-62 [నేను ఉంచిన]

47 సమానాధికరణంబగు మత్తరభదంబు భరంబగునపుడు మూడుశబ్దము దువర్ణంబునకు లోపంబును మీఁది హల్లునకు ద్విత్వంబునగు బాల-సమాస-17

ఉదా ముల్లొకములు 4-133, ముష్ణాక్షు 2-128, ముహూటలు 2-131. ముప్పది 3-55

48 ద్విగుప్తునకీకవచనంబు జ్యాయికంబుగానగు మిశ్రంబునకుఁ గాదు బాల-సమాస-18

ఉదా. ముమ్మాలు 2 : 2

49 కొండొకచో సమాసంబులందు నామ్నాద్వి కనుమ్నాదుల మువర్ణంబులు పబ్బవర్ణంబులగు-బాల-సమాస-19.

ఉదా మినువ పిండి 3-51, అనువ కలవ 3-53.

50. బహుప్రీహిని స్త్రీ వాచ్య బగుచో మవమానంబు మీఁది మేనునకుఁ బోఁడియును. బాల-సమాస-20 దీనిననుసరించి ప్రౌఢవ్యాకర్త అలరుఁబోఁడిత్యాదులువమాన పూర్వవదకర్మధారయంబులు-సమాస-19 అని సూత్రించినాడు

ఉదా చిగురుబోడి 1-69, 2-20, పూఁబోడి 1-70, 4-108, పువ్వుబోడ్లు 2-35, కలిరుఁబోడియు 4- : 8

51 నైరిసమాసములీకావ్యమున రెండు గలవు బాలవ్యాకర్త అద్యవ్యవ హోదంబుల దృష్టంబు గ్రాహ్యంబు-సంజ్ఞా-23 అనినాడు.

ఉదా. అపజ్ఞమాట 3-55 ప్రౌఢ వ్యాకర్త కరకంతుడు. బహుప్రీహి సమాస-27 మనినాడు ఉదా కణకంతుడు 3 : 33

52. తన వర్ణకంబుత్వార్థంబునందగు-బాల-తర్దిత-1

ఉదా. లంజెతనము 3-76.

53. ఓన్నాదులకు ఊకవర్ణకంబగు-బాల-తర్దిత-3

ఉదా. కన్నెఊకము 2-70, మిన్నెఊకము 2-70 పేదఊకంబు 3-82

54. కాకత్తియ వర్ణకంబులు పుంస్త్రీ స్త్రీత్వంబుల మతుబర్ణంబునందాబాదులకగు. బాల-తర్దిత-11

ఉదా. అడవికత్తె 1-113, తరువుకాడు 2-143 వింతకాడు 4-15

55. తవర్ణకంబు కులవాచకంబునకు స్త్రీవాచ్యంబగునపుడు మతుబర్ణంబునందగు-బాల-తర్దిత-19 మరియు తవర్ణకంబు వరంబగుచో నీకానీకచో నెత్వంబు చూపబ్బెడు-20

ఉదా. మత్తెత 4-12

55 A మానార్థంబున కేకత్వంబునందెడు వర్ణకంబగు బాల-తర్దిత-25

ఉదా. పడెడు 4-89

57. మతుబర్ణంబునందరి వర్ణకంబు వరంబగునపుడు పూజ, స్నానములకడి యుచ్చునకు వైకల్పికముగాను నిత్యముగాను దీర్ఘంబగు — కొ్రిథ తర్దిత-3. ఉదా. సొన్నారి 4-19.

58. పగాదులకు బహువచనాంతంబులకు స్త్రీవాచ్యంబగునపుడు మత్వర్ణంబునందు 'మారి' వర్ణకంబగు-ఇది బాల బ్రౌఢవ్యాకరణములలో మృగ్యము ఉదా. మాయలమారి 4-8

58. ఒకచో నపుంసక లింగమునకు ఐదులు కవి స్త్రీ లింగమును ప్రయోగించినాడు ఉదా. వేశ్యమాత వెడమాయలజేయ(ము)లు విష్ణుమాయకున్ 4-5.

59. కొఱకు, కంటె, పొంటెలు పరంబులగునపుడు భావార్థక 'ట' వర్ణంబు నకు లోపంబు విభాషనగు-పొఱ్ఱ-క్రియ-14. **ఉదా** 'కొఱకు కొఱకు 2-83.

60 క్రియాఫలంబు కర్తృగామియగుచోఁగొను ధాతువనుప్రయుక్తంబగు బాల-క్రియ 52 కొనునకు 'కో' కొన్నియెడల కన్పట్టుచున్నది.

ఉదా. పేర్కో 1-83, ఎత్తుకో 2-105 కైకోవచ్చునె 4-128, మరికొన్నిచోట్ల 'కొను' నకు 'క' కన్పట్టుచున్నది - పెట్టుక 2-10, కట్టుక 1-97.

61 చువర్ణకంబు పరంబగునపుడున్వాదుల కుత్వలోపా జేనినుస్థానంబున బిందువేని విభాషనగు బాల క్రియ-55, **ఉదా** కొంచు 1-1, 4-32.

62 పకారంబుకొన్నియెడల శత్రువరక చువర్ణంబునకుంగానంబడియెడి, ప్రొఱ-క్రియ-17 **ఉదా** వినుపించుచు 2-37 పచరింపుచు 4-109 భజింపుచు 4-137 దువర్ణము నకు ముందును 'పు' వర్ణమున్నది. బాల. క్రియ-80. అభియోగింపుదురు 4-88, అభియోగింతురు అనియునుండ వచ్చును.

63 రువర్ణకంబు పరంబగునపుడు మున్నమీది తగడలయుత్పంబునకు లోపంబు విభాషనగు బాల క్రియ-82- **ఉదా** ఉండు2-17 ఉండు9 1-47, 1-48, 1-01, కొండు 4-55, అండు9 4-89

64 చువర్ణంబుతోడ దుగ్ధకారంబుతకారంబగు, బాల క్రియ 108 **ఉదా.** కొలుతున్ 1-1, మోతున్ 2-27, పసింతురు 2-71, పిల్తురే 2-81, ఒల్తురు 2-88, భజింతున్ 2-94, నేర్తును 2-111, కాంక్షింతురే.-13, సారింతున్ 3-30, తుడిపింతురు 3-85, వగపింతురు 3-72 అనిపింతున్ 3-97, చూతురొ 3-108, చరియింతున్ 4-52, వక్కాడింతు 4-130, విసర్జింతున్ 4-114, మన్నింతురే 4-89, వత్తురు 2-14, తెత్తును 2-53, యువర్ణ ము దుగ్ధకారమైన రూపముకలదు **ఉదా.** చేతున్ 3-97.

85 భ్రమ అను సంస్కృతనామమునకు 'చు' వర్ణముచేర్చి 'భ్రమచు' అని క్రియాధాతువునుచేసి 'భ్రమతురు' 2-18 అను క్రియారూపము నీకవి ప్రయోగించుట విలక్షణముగనున్నది.

వ్యావహారిక భాషారూపాలు: వైజయంతీ విలాసమునందు కొన్ని వ్యావ

హారిక భాషారూపములు ప్రయోగింపబడినవి.

మళ్ల 4-37 [మరల] గ్రాంధిక రూపము

వద్ద 4-100 [ఁద్ద] ,,

అంటి 4-38 అనినన్ ,,

విడిగిశె 2-182 విడిగివన్ ,,

పోవుదాఁక 2-128 పోవుదాఁక ,,

చుట్టిరా 3-125 చుట్టుచు ,,

వివేకింపవయా 4-84 వివేకింపుమయా ,,

తమిళ పదజాలము: వైజయంతీవిలాసకథ వైష్ణవమగుటచే తమిళదేశము నందలి వైష్ణవపాదారములను దేలియజేయుపదజాలము ఈశావ్యమున ప్రవేశించినది 30 తళిగప్రసాదము 2-28, తిరుచ్చాము 2-5, 3-103, తిరునామము 4-13, తిరుమతి 3-18, 3-103, తిరుకట్టిసేవ 2-115, తిరువక్కారము 2-131, తిరుపుట్టము 2-115, తిరుమంజనము 2-115, 2-120, తిరుమాళిగ 2-10, 128, తిరువడిఘట్ 3-25, తిరు వరంగము 1-132, తిరువారాధన 4-137 తిరువాయ్మొళి 4-129, తిరువళకు 2-128, తొడవ 3-93, తోమాలికలు 2-141, పసాపాలు 2-98 ప్రసాపడి 2-48 పిరాటి 4-89, పెరుమాళ్లు 3-117, 4-137, వేష్టువు 2-5, మాటి 3-8, సాపాలు 2-22.

కన్నడపదము హపుదప్పా 1-18 కెడు.

అన్యదేశ్యపదాలున్నవి-గులాము 3-122, హజారము 1-114, రుమాలు 2-471

పై నపేర్కొనిన ఛందోవ్యాకరణాంశములను పరిశీలించినపుడు సారం గుతమ్మయ లాక్షణిక కవియునుటలో నెట్టివిప్రతిపత్తియు నుండదు

జాపికలు

క థా వై చి త్రి-పా త్ర చి త్ర ణ

1. ఎమెస్కోప్రచురణ-వైజయంతీ విలాసము ప్రవేశిక పు 13
- 2 విప్రనారాయణచరిత్ర ద్వితీయముద్రణ పీఠిక పు. 32
- 3 ఎమెస్కోప్రచురణ-వైజయంతీ విలాసము ప్రవేశిక పు 12
- 4 అముక్తమాల్యద-ఉపోద్ఘాతము పు. 48
5. విప్రనారాయణచరిత్ర ద్వితీయ ముద్రణ పీఠిక పు 32
- 6 అందే పు. 33
- 7 తెలుగుసాహిత్య సమీక్ష సం. 2 పు. 282
- 8 ఎమెస్కోవారి ప్రతి ప్రవేశిక పు 14
9. విప్రనారాయణచరిత్ర ద్వితీయ ముద్రణ పీఠిక పు. 33
- 10 ఎమెస్కోవారిప్రతి-ప్రవేశిక పు. 14
11. విప్రనారాయణచరిత్ర ద్వితీయ ముద్రణ పీఠిక పు. 34
- 12 ఎమెస్కోవారిప్రతి - ప్రవేశిక పు. 15
- 13 తెలుగుసాహిత్య సమీక్ష సం 2- పు. 282
- 14 ఎమెస్కోవారిప్రతి ప్రవేశిక పు. 14
15. విప్రనారాయణచరిత్ర ద్వితీయ ముద్రణ పీఠిక పు. 34
16. ఆంధ్రకవినప్తశతి పు. 77
- 17 విప్రనారాయణచరిత్ర - ద్వితీయ ముద్రణ పీఠిక పు. 34
- 8 తెలుగునాటక వికాసము పు. 274
- 19 విప్రనారాయణ సినిమా మొదటిది 1939.
- 20 రెండవ విప్రనారాయణ సినిమా 1952.
- 21 విప్రనారాయణచరిత్ర చోళదేశవర్ణనతో ప్రారంభము 1-51
22. ఈ దంపతులకు నామములులేవు 1-71
- 23 యతివృత్తాంతము విప్రనారాయణ చరిత్రలోలేదు.
24. ఈ సంఖ్యాపద వి చ. లో లేదు.
- 25 వి. చ. లో స్వప్న వృత్తాంతములేదు.
- 26 వి. చ. లో ఇట్టిభావములు చెప్పబడలేదు

27. దేవదేవి అక్కట పేరులేదు.
 28. దేవదేవి రంగశాయిగుడి పాత్రగా పేర్కొనబడలేదు.
 29. అక్కచెల్లెండ్రమధ్య నిట్టిపంతములేదు
 30. దేవదేవి విప్రనారాయణులు పేరు కుటీరములందుండిరి.
 31. విప్రుడు తోటకుపోక దేవదేవి యింటిముందు ఉండెను.
 32. వి. చ లో కావేరి ప్రస్తావనలేదు.
 33. వి. చ లో నారాయణుడు బిపుని శరీరమును ప్రవేశింపలేదు
 34. వి చ. లో దేవదేవి విరట్టరాలు కాలేదు ఈ విషయము చెప్పబడలేదు.
 35. సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం. సం. 8 పు. 185

ర స వ రి పోషణ-పర్వ నా వైశిష్ట్యము

1.	గురుకాలప్రబోధిక.	పు 151
2.	నాట్యశాస్త్రము - VI	పు 151
3.	దశరూపకమ్ - IV - 1	
4	భృతాపరుద్రియమ్ -	
5.	సాహిత్యర్పణమ్ -	I-3
6.	వావిళ్ల వారిప్రతి - భూమిక	III IV
7	ఎమెస్కోవారిప్రతి	పు 12
8.	అందే	పు. 37
9.	కావ్యాలంకార సంగ్రహము.	3-148
10.	విరాటవర్ణము -	2- 0
11	కావ్యాలంకార సంగ్రహము.	పు 441
12.	అందే	పు .11
13.	ప్రజాపరుద్రియము	పు. 197
14.	కావ్యాలంకార సంగ్రహము.	పు 428
15.	అందే	పు. 307
16.	అందే	పు 307, 308
17.	కావ్యదర్శనమ్.	

18	వృతావరుద్ధియుమ్	శ్లో. 69 70
19.	కుమారసంభవము	1-44
20	కావ్యాలంకారచూర్ణము	3-82
21	సింహాసనద్వాత్రింశిక	1-37
22.	ఎమెస్కొవారివృత్తి	పు 43
23	మనుచరిత్రము	1-59

శైలి సాధాగ్యము

1	తెనుగువాస పరిణామం	పు 528
2	శబ్దార్థ చంద్రిక	పు 881
3	సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు సం. 8 -	పు 58
4	తెనుగుశైలి	పు 215
5	సులభవ్యాకరణము	పు 29
6	ఆంధ్రమహాభారతము - చందఃశిల్పము	పు 6
7	ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర	పు 55
8	వై జయంతీవిలాసము, వావిళ్లముద్రణ భూమిక	పు. IV
9	వై జయంతీవిలాసము, ఎమెస్కొవారివృత్తి ప్రశంస	పు 44
10	ఆంధ్రకవి తరంగిణి సం. 8	పు, 89
1	సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం సం. 8	పు 165
12	ఆదిపర్వము 1-1, విక్రమార్కచరిత్రము	2-118
13	విక్రమార్కచరిత్రము	2-222 నుండి 2-2 4
4	తిక్కనకృత నిర్వచనోత్తర రామాయణము	1-16
15	కూమార సంభవము	1-66
16	ఆంధ్రమహాభాగవతము - ప్రథమస్కంధము	1-20
17,	ఆదిపర్వము	1-26
18	కుమార సంభవము	1-36
19	కాశీఖండము	1-14
20	సాధావద్వము	1-21

21.	హరి వంశము-ఉత్తరభాగము	5-154
22.	ఓమారసంభావము	8-142, 8-158
23.	అందే	8-199
24.	ఆరణ్యకాండము	1-2
25.	హరివంశము ఉత్తరభాగము	8-7
26.	ఓత్తరహరిసంశయము	2-38
27.	మనుచరిత్ర	2-3
28.	అంధ్రప్రతాపరుద్ర యశోభూషణము	పు-188
29.	కావ్యాలంకార సంగ్రహము	పు-550
30.	అంధ్రప్రతాపరుద్ర యశోభూషణము	పు-387
31.	అందే	పు-388
32.	కావ్యాలంకార సంగ్రహము	పు-449
33.	అంధ్రసాహిత్యదర్శనము	పు-488
34.	అందే	పు-487
35.	అందే	పు-35
36.	అందే	పు 309
37.	అంధ్ర చంద్రాలోకము	పు-155
48.	అందే	పు-118

చందో వ్యాకరణ పిన్యాసము

1.	ఎమెస్కో వారి వై జయంతి విలాసమున 50 ఎద్యములు కలవు.	
2.	ఎమెస్కో ప్రతియందు కందముల సంఖ్య	158
3.	చందోదర్శనము	1-29
4.	అష్టకపీయము	3-6
5.	అందే	3-52
6.	అందే	3-62
7.	అందే	3-81
8.	అష్టకపీయభావప్రకాశిక	పు-12
9.	అందే	పు-67

10	అందే	పు. 72
11	అప్పకవీయము	2-105
2	అందే	3-10
12	అదివర్షము 2-258, ఆరణ్యవర్షము	2-130
4	ఓమార సంతపము	1-127
15	అందే	2-38, 2-54
16	అప్పకవీయము	3-122
18	అందే	2-135
19	అందే	3-241
20	అప్పకవీయము భాష్యశిక్ష	పు-208
21	అప్పకవీయము	3-102
22	శబ్దరత్నాకరము	పు-15
23	అప్పకవీయము	3-344
24	అందే	3-331
25	అందే	3-372
26	అందే	2-384
27	అందే	2-384
28	అందే	3-3 5
29	అందే	3 3
30	ఎమెస్కోవారి నీతిక	పు-50